

Bastina

pokretač razvoja

www.bastina.eu

 Baština - pokretač razvoja

Zajedničke prekogranične aktivnosti u primjeni novih metodologija na zaštiti i upravljanju prirodnom i kulturnom baštinom na području Dubrovnika i Boke Kotorske

PROVEDBA PARTICIPACIJSKOG PROCESA NA PILOT PODRUČJU DUBROVNIKA

Izrađivač:
INSTITUT DRUŠTVENIH ZNANOSTI Ivo Pilar
Autori:
dr.sc. Anka Mišetić
dr.sc. Geran-Marko Miletić

Istraživanje je predstavljeno na prezentaciji
“Sudjelovanje dionika u zaštiti i upravljanju kulturnom i prirodnom baštinom na pilot području Dubrovnika u Hrvatskoj i Vrmca u Boki Kotorskoj – Crna Gora”
u Dubrovniku, 13. lipnja 2014. i 14. lipnja 2014. u Tivtu

foto: Željko Šoljetić

Opština Tivat
Trg Magnolija br.1, 85320 Tivat, Crna Gora
Telefon + 382 (0)32 661-345, Fax + 382 (0)32 671-387
E-mail: bastina@opstinativat.com
www.opstinativat.com

Zavod za prostorno uređenje DNŽ
Petilovrijenci 2, 20000 Dubrovnik, Republika Hrvatska
Telefon +385 (0)20 322 800, Fax +385 (0)20 321 055
E-mail: zavod.bastina@gmail.com
www.zpdnz.hr

Ovaj projekt je financiran
od strane Europske unije

Partneri i suradnici:

Ova studija nastala je uz financijsku podršku Europske unije. Za sadržaj je odgovoran
Zavod za prostorno uređenje Dubrovačko-neretvanske županije i ne odražava nužno
stavove Europske komisije.

PROVEDBA PARTICIPACIJSKOG PROCESA NA PILOT PODRUČJU DUBROVNIKA

Istraživačko izvješće

Autori:

dr. sc. Anka Mišetić

dr. sc. Geran-Marko Miletić

Zagreb, travanj 2014.

Ovaj projekt je financiran
od strane Europske unije

Opština Tivat
Trg Magnolija br. 1, 85320 Tivat, Crna Gora
Tel. + 382 (0)32 661 345, Fax. + 382 (0)32 671 387
E-mail: bastina@opstinativat.com
www.opstinativat.com

Zavod za prostorno uređenje Dubrovačko-neretvanske županije
Petilovrijenci 2, 20000 Dubrovnik, Republika Hrvatska
Tel. +385 (0)20 322 800, Fax. +385 (0)20 321 055
E-mail: zavod.bastina@gmail.com
www.zzpudnz.hr

SADRŽAJ

<u>O I STRAŽI VAČ KOM PROJ EKTU</u>	5
PROJEKTN A ZADAĆA	5
CILJEVI ISTRAŽIVANJA	5
NAČIN PRIKUPLJANJA PODATAKA	5
<u>ANALIZA PODATAKA PRIKUPLJENIH ANKETNIM ISTRAŽI VAN JEM</u>	6
O METODI I UZORKU	6
UVODNA NAPOMENA	7
IDENTITET GRADA TE O KULTURNIM I PRIRODNIM ZNAMENITOSTIMA DUBROVNIKA	7
EKONOMSKI SEKTOR	8
STRUČNJACI	11
KULTURNI I CIVILNI SEKTOR	14
STUDENTI	17
USPOREDBA	20
ISHODI PREOBRAZBE GRADA	22
EKONOMSKI SEKTOR	22
STRUČNJACI	26
KULTURNI I CIVILNI SEKTOR	30
STUDENTI	34
USPOREDBA	38
POLAZIŠNE POZICIJE: OPĆENITA OCJENA STANJA U POVIJESNOJ JEZGRI	40
CILJEVI	42
KRITERIJI	44
EKONOMSKI SEKTOR	45
STRUČNJACI	48
KULTURNI I CIVILNI SEKTOR	51
STUDENTI	54
USPOREDBA	57
PRIORITETI	58
EKONOMSKI SEKTOR	58
STRUČNJACI	59
KULTURNI I CIVILNI SEKTOR	60

STUDENTI	61
USPOREDBA	62
ZAINTERESIRANOST	63
INFORMIRANJE I SUDJELOVANJE	63
EKONOMSKI SEKTOR	64
STRUČNJACI	68
KULTURNI I CIVILNI SEKTOR	72
STUDENTI	76
USPOREDBA	80
O RAZVOJNOM PLANU ZA PODRUČJE SRĐA	82
EKONOMSKI SEKTOR	82
STRUČNJACI	85
KULTURNI I CIVILNI SEKTOR	88
STUDENTI	91
USPOREDBA	94
<u>ANALIZA PODATAKA PRIKUPLJENIH INTERVJUIMA</u>	<u>97</u>
O METODI I UZORKU	97
OCJENA STANJA: UPRAVLJANJE DUBROVAČKOM BAŠTINOM DANAS	97
KOMERCIJALIZACIJA BAŠTINE I NJENA REDUKCIJA NA EKONOMSKE CILJEVE	98
MANJKAVOSTI POSTOJEĆEG MODELA UPRAVLJANJA BAŠTINOM	98
ZAMKE TURIZMA - GENTRIFIKACIJSKI PROCESI U GRADSKOJ JEZGRI	99
NEPRIMJERENO KORIŠTENJE	99
NEADEKVATAN POLOŽAJ STRUKE	99
INFERIORAN POLOŽAJ PRIRODNE BAŠTINE	100
ŠTO SE KONKRETNO MOŽE ISTAKNUTI KAO "DOBRO" U UPRAVLJANJU BAŠTINOM?	100
ŠTO SE KONKRETNO MOŽE ISTAKNUTI KAO "LOŠE" U UPRAVLJANJU BAŠTINOM?	101
PROJEKTI I AKTIVNOSTI (NEDAVNO OSTVARENI) KOJI SU POZITIVNO OCIJENJENI	103
AKTERI UPRAVLJANJA BAŠTINOM	104
PARTICIPACIJA: VAŽNOST UKLJUČIVANJA GRAĐANA, OSOBNA ISKUSTVA, ALATI PARTICIPATIVNOG PROCESA	106
GRAĐANI: VAŽNOST I MODELI UKLJUČIVANJA	106
CIVILNE UDRUGE U PARTICIPATIVNOM PROCESU	108
REFERENDUM KAO ALAT PARTICIPATIVNOG PROCESA: ZA I PROTIV	110
ČUVARI DUBROVNIKA: TKO BI TREBAO IMATI PRESUDNI UTJECAJ NA STRATEŠKE RAZVOJNE PROJEKTE?	111

ANALIZA PODATAKA PRIKUPLJENIH FOKUS GRUPAMA	113
O METODI I UZORKU	113
1. FOKUS GRUPA – AKTERI CIVILNOG DRUŠTVA	114
ODNOS NA RELACIJI RAZVOJ – BAŠTINA U DUBROVAČKOM KONTEKSTU	114
RAZVOJNI PROJEKT NA SRĐU	124
2. FOKUS GRUPA – AKTERI POLITIČKOG ŽIVOTA	130
ODNOS NA RELACIJI RAZVOJ – BAŠTINA U DUBROVAČKOM KONTEKSTU	130
PLANIRANJE RAZVITKA	137
RAZVOJNI PROJEKT NA SRĐU	140
ZAKLJUČCI I PRE PORUK E	143
PRILOG – TAB LIČ NI PREG LED REZ ULTATA ANKETNOG ISTRAŽI VAN JA	148

O ISTRAŽIVAČKOM PROJEKTU

PROJEKTNNA ZADAĆA

Istraživanje na temu provedbe participacijskog procesa na pilot području Dubrovnika dio je IPA projekta „Baština – pokretač razvoja“ čiji cilj je doprinijeti uspostavljanju suradnje između institucija nadležnih za zaštitu prirodne i kulturne baštine kroz implementaciju zajedničkih programa, edukaciju, prenošenje znanja i aktivnosti na podizanju nivoa svijesti.

Dionicu usredotočenu na problem provedbe participacijskog procesa na pilot području Dubrovnika proveo je Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. Središnja aktivnost unutar ove dionice bila je provedba empirijskog istraživanja čija svrha je bila priprema podloga za izradu preporuke za unaprjeđenje participacije dionika u zaštiti i upravljanju kulturnim i prirodnim vrijednostima na pilot području Dubrovnik. Osim toga, empirijsko istraživanje trebalo bi poslužiti i kao alat za prikupljanje ulaznih podataka za planiranje razvoja i valorizaciju pilot područja te ažuriranje prostorno-planske dokumentacije, ali i za podizanje razine povjerenja u projekt te za podizanje svijesti o važnosti zaštite kulturne i prirodne baštine.

CILJEVI ISTRAŽIVANJA

U kontekstu ovako definirane projektne zadaće osnovni ciljevi empirijskog istraživanja su dobiti uvide u:

- ⇒ generalni stav o važnosti zaštite prirodne i kulturne baštine u odnosu na ostale razvojne kriterije;
- ⇒ informiranost o postojećoj razini zaštite i upravljanja kulturnim i prirodnim vrijednostima na pilot području Dubrovnik;
- ⇒ zadovoljstvo postojećim modelima participacije u procesu planiranja lokalnog razvitka.

NAČIN PRIKUPLJANJA PODATAKA

Empirijsko istraživanje provedeno je kombiniranjem kvalitativnih i kvantitativnih istraživačkih metoda. Od kvantitativnih metoda korišteno je anketno istraživanje. Kvalitativna dionica empirijskog istraživanja obuhvatila je prikupljanje podataka metodom polustrukturiranih intervjua te metodom fokus grupe.

ANALIZA PODATAKA PRIKUPLJENIH ANKETNIM ISTRAŽIVANJEM

O METODI I UZORKU

Anketno istraživanje je provedeno primjenom on-line upitnika u razdoblju od rujna do prosinca 2014. godine. Ukupno je u istraživanju sudjelovalo 264 ispitanika. Raspodjela po poduzorcima je bila sljedeća: ekonomski akteri (76 ispitanika), profesionalci/stručnjaci različitih profila (60 ispitanika), akteri kulturnog i civilnog sektora (51), te studenti (77).

Sukladno postavljenom cilju istraživanja, rezultati su prikazani po navedenim skupinama socijalnih aktera. Uvažavajući hipotezu da se različiti socijalni akteri na javnoj sceni pojavljuju sa specifičnim ciljevima, aspiracijama i stavovima, držimo korisnim rezultate prikazati upravo respektirajući četiri identificirane skupine aktera: (1) ekonomske aktere koji su dominantno zainteresirani za poslovni uspjeh, (2) aktere stručnjake koji se u problematiku baštine uključuju povremeno i na specifične načine sukladno svojim profesionalnim kompetencijama, (3) aktere iz kulturnog i civilnog sektora koji permanentno djeluju zainteresirani za neki oblik baštine (materijale ili nematerijalne), te promiču specifične kulturnu vrijednosti i način života i (4) studente Sveučilišta u Dubrovniku kao specifičnu skupinu čija budućnost dobrim dijelom ovisi o tome kako se danas upravlja dubrovačkom kulturnom i prirodnom baštinom.

U sljedećoj tablici su prikazani osnovni sociodemografski pokazatelji za sva četiri poduzorka.

TABLICA 1 Spolna, dobna i obrazovna struktura uzorka

%	ekonomski sektor	stručnjaci	kulturni i civilni sektor	studenti
SPOL				
Muški	39,2	45,8	35,4	23,7
Ženski	60,8	54,2	64,6	76,3
DOB				
18-39	28,2	27,8	33,3	100,0
40-55	45,1	44,4	45,8	
56+	26,8	27,8	20,8	
OBRAZOVANJE				
Bez odgovora	1,3	5,0	0,0	
Srednja škola	14,5	5,0	11,8	
Viša škola ili diplomski studij	17,1	1,7	9,8	
Fakultet ili diplomski studij	50,0	55,0	43,1	
Magisterij ili doktorat	17,1	33,3	35,3	

Na kraju izvješća nalazi se prilog s tabličnim pregledom rezultat anketnog istraživanja. U tablicama je označeno postojanje eventualne statistički značajna razlika na razini $p < 0,05$ pri čemu je statistička značajnost razlike testirana korištenjem χ^2 -testa.

UVODNA NAPOMENA

Unutar svake od osnovnih tema koja je obuhvaćena anketnim upitnikom bit će ponuđena sektorska analiza, odnosno podaci će biti zasebno prikazani za svaku od četiri kategorije ispitanika. Na kraju svakog poglavlja nalazi se komparativna analiza koja je imala za svrhu identificirati osnovne razlike te eventualna podudaranja u odgovorima među analiziranim skupinama.

IDENTITET GRADA TE O KULTURNIM I PRIRODNIM ZNAMENITOSTIMA DUBROVNIKA

U prvom poglavlju bit će ponajprije riječ o tome kako na simboličkoj razini ispitanici vide Dubrovnik. Pritom ćemo njihovu sliku grada pokušati analitički razložiti kako bi identificirali one urbane simbole koji, prema mišljenju ispitanika, najviše pridonose tome da je Dubrovnik danas posebno mjesto u svjetskim razmjerima. U tu svrhu ispitanicima su postavljena tri pitanja, jedno je bilo o važnosti pojedinih elemenata za identitet Dubrovnika,

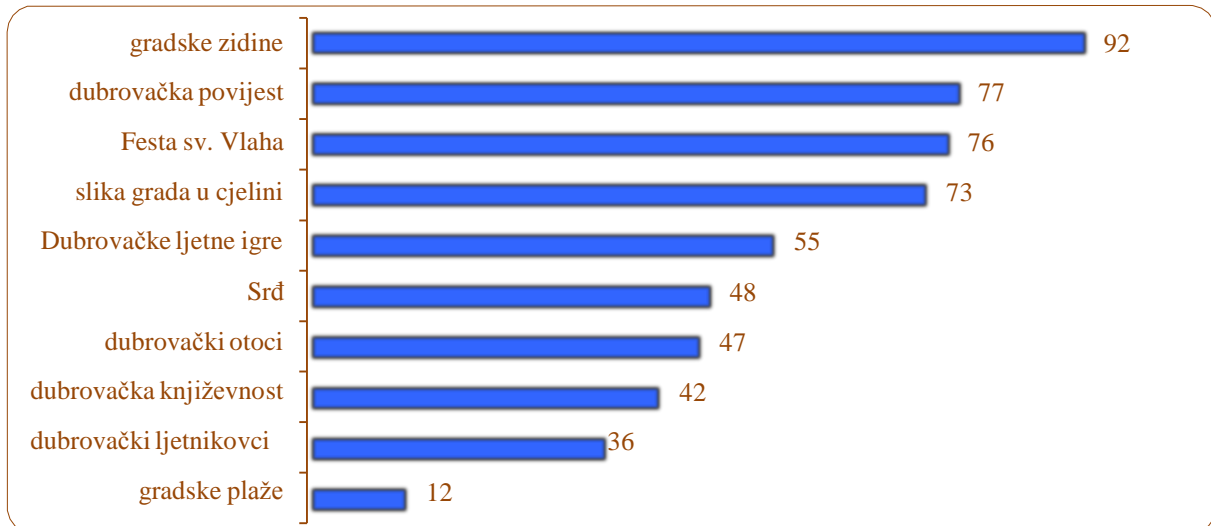

drugo o tome koji su simboli grada danas najviše zanemareni te treće o najprepoznatljivim prirodnim znamenitostima Dubrovnika.

Ekonomski sektor

U propitivanju važnosti pojedinih elementa prirodne i kulturne baštine za identitet Dubrovnika zanimalo nas je ponajprije postoji li konsenzus oko nekih osnovnih urbanih simbola Dubrovnika. Stoga smo se u analizi usredotočili ponajprije na one elemente koje su ispitanici označili kao izrazito važne, odnosno na one za koje ispitanici smatraju da Dubrovnik izrazito čine jedinstvenim mjestom.

SLIKA 1 Procjena aktera iz ekonomskog sektora o važnosti pojedinih elemenata za identitet Dubrovnika (%)*

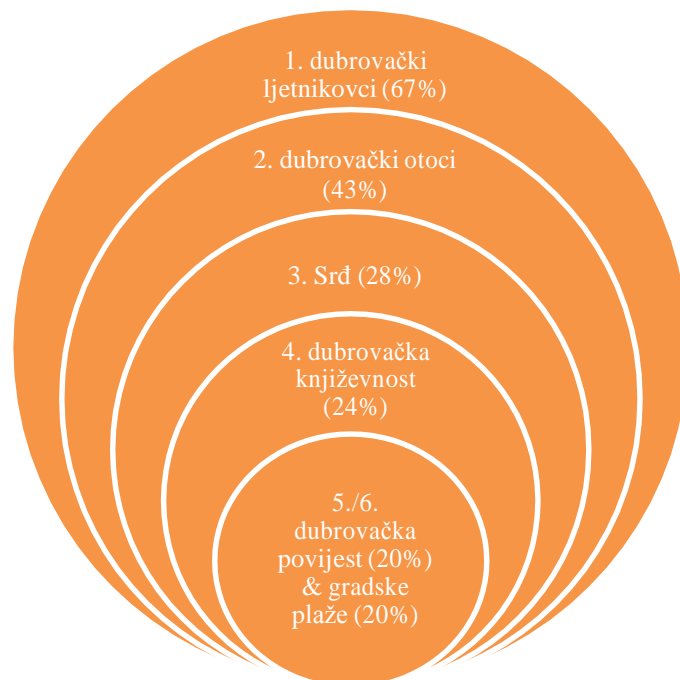
* Prikazan je udio ocjene *izrazito*.

Iz razdiobe na prethodnoj slici razvidno je da su ispitanici iz poduzorka ekonomskog sektora kao najvažniji simbol grada označili gradske zidine, 92% anketiranih aktera iz ovoga poduzorka smatra ih izrazito važnim elementom za identitet grada. Iz njihove perspektive kao posebno važni ističu se još tri elementa, a to su dubrovačka povijest, zatim Festa Sv. Vlaha te slika grada u cjelini. Spomenuta tri elementa kao izrazito važne za identitet Dubrovnika izdvaja oko tri četvrtine ispitanika iz ovoga poduzorka. Od ostalih ponuđenih elemenata, natpolovična većina ispitanika iz poduzorka ekonomskog sektora još izrazito važnim smatra Dubrovačke ljetne igre. Među preostalim pet ponuđenih gradskih znamenitosti, znatniju potporu imaju još Srđ i dubrovački otoci, ta dva elementa izrazito važnim simbolima grada smatra tek nešto manje od polovice ispitanika iz poduzorka ekonomskog sektora. Dubrovačku

književnost važnom za identitet grada smatra 42% ispitanika iz ovoga poduzorka, dok su dubrovački ljetnikovci su prepoznati izrazito važnima od njih 36%. S ponudjenog popisa najmanje bitnim za identitet grada ispitanici iz poduzorka ekonomskog sektora su ocijenili gradske plaže, naime, tek je 12% ispitanika kupališne prostore označilo kao izrazito važne simbole grada.

Pri formulaciji pitanja o ugroženosti simbola grada, odnosno njihovoj zanemarenosti, koje je po formi bilo otvorenog tipa, prvenstveno smo se referirali na elemente koji su bili ocjenjivani u prethodnom pitanju. Pritom su ispitanici mogli odabrati do tri najviše zanemarena simbola. Razdioba odgovora pokazuje da ispitanici iz poduzorka ekonomskog sektora najugroženijima smatraju dubrovačke ljetnikovce. Njih je kao one koji su danas najviše zanemareni navelo 67% ispitanika. Na popisu zanemarenih simbola na drugom mjestu se nalaze dubrovački otoci, njih je izdvojilo 43% ispitanika, zatim slijedi Srđ kojega zanemarenim smatra 28% ispitanika. Već kod ova prva tri mjesta evidentno je da ispitanici iz poduzorka ekonomskog sektora zapravo ne smatraju da su glavni gradski simboli zanemareni. To je još vidljivije ako se nastavi popis na kojima slijede dubrovačka književnost, dubrovačka povijest, gradske plaže, ova tri elementa kao zanemarene izdvaja između 20 i 24% ispitanika iz ovoga poduzorka. Prikazana razdioba otkriva da ispitanici smatraju zanemarenima relativno mali broj dubrovačkih simbola, pri čemu treba istaknuti da niti jedan od simbola koje se smatra zanemarenima nije s vrha popisa najvažnijih za identitet grada.

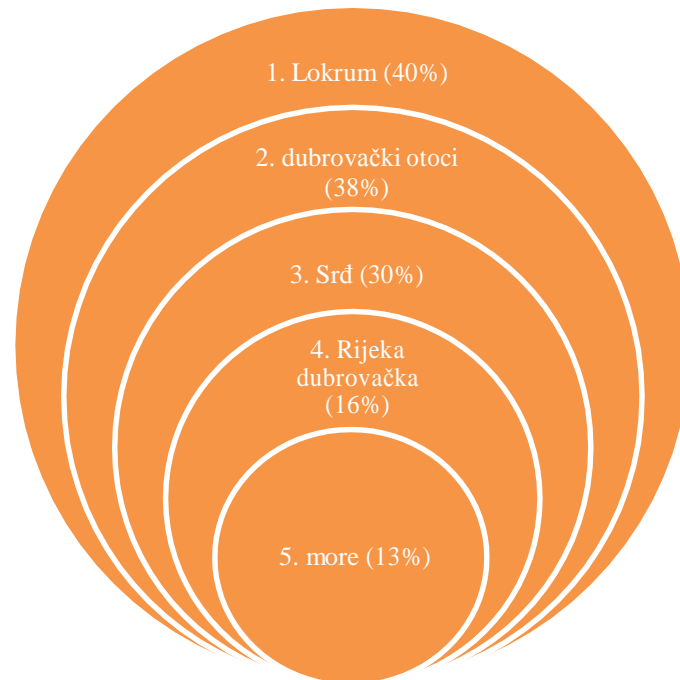
SLIKA 2 Popis simbola grada Dubrovnika koji su po mišljenju aktera iz ekonomskog sektora najviše zanemareni (%)

Zadnje pitanje u ovom bloku odnosilo se na identificiranje najprepoznatljivih prirodnih znamenitosti Dubrovnika. Navedeno pitanje također je bilo otvorenoga tipa i ispitanici su mogli slobodno po vlastitom nahođenju navesti do tri elementa koja smatraju vrlo vrijednim prirodnim posebnostima Dubrovnika. Po naravi otvoreni tip pitanja često dovodi do raspršenja odgovora, međutim kod ovoga konkretnoga pitanja to raspršenje i nije bilo preveliko. Razdioba odgovora otkriva da su u poduzorku ekonomskog sektora otoci izdvojeni kao najprepoznatljivija prirodna znamenitost Dubrovnika. Ta prepoznatljivost dubrovačkih otoka posebno je impresivna ako ih se gleda zajedno, kao jedinstvenu kategoriju, koju kao najprepoznatljivu prirodnu znamenitost izdvaja 78% ispitanika. No, jednako je uvjerljiva i ako se iz te skupine izdvoji onaj najprepoznatljiviji član, a to je Lokrum, koji je opet sam za sebe na vrhu popisa i kojega je kao najprepoznatljivu prirodnu znamenitost Dubrovnika izdvojilo 40% ispitanika iz poduzorka ekonomskog sektora. Na trećem mjestu popisa najprepoznatljivih prirodnih znamenitosti Dubrovnika je Srđ, kojega je takvim prepoznalo 30% ispitanika. Ostale znamenitosti su navedene nešto rjeđe, tako da se na četvrtom mjestu nalazi Rijeka dubrovačka koju 16% ispitanika izdvaja kao najprepoznatljivu dubrovačku znamenitost, dok je na petom mjestu skupna kategorija koja obuhvaća različite elemente kojima se kao poveznica pojavljuje more, te elemente je kao najprepoznatljivije prirodne znamenitosti navelo oko 13% ispitanika iz ovoga poduzorka. Od ostalih elemenata koju su rjeđe navođeni kao

najprepoznatljiviji spomenimo još zeleni krajolik, zatim Arboretum Trsteno, otok Mljet, te Petke.

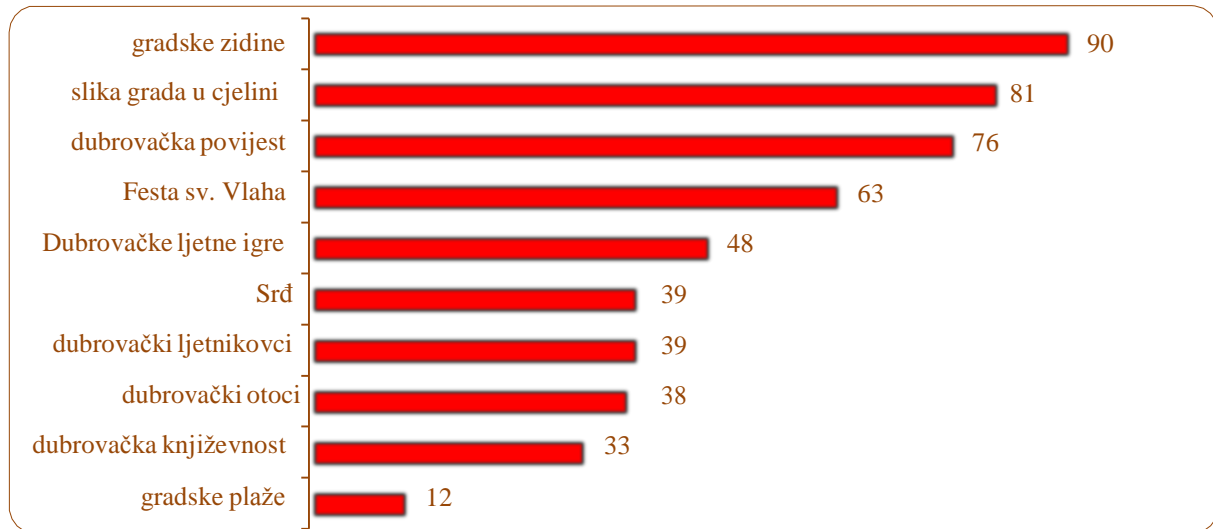
SLIKA 3 Popis najprepoznatljivijih prirodnih znamenitosti po mišljenju aktera iz ekonomskog sektora (%)

Stručnjaci

Iz perspektive ispitanika iz drugog poduzorka, riječ je o stručnjacima, a slijeđenjem analitičkog obrasca naznačenog u prethodnom poglavlju, izdvajaju se tri neupitna simbola grada. Razdioba odgovora ispitanika iz poduzorka stručnjaka otkriva da je najveći broj njih izrazito važnim elementima za identitet Dubrovnika označio gradske zidine, zatim sliku grada u cjelini te dubrovačku povijest. Navedene elemente je izrazito važnim ocijenilo između 76 i 90% ispitanika. Znatniju potporu je još dobila i Festa Sv. Vlaha, nju kao izrazito važan simbol grada prepoznaje 63% ispitanika. Ostale ponuđene elementi manje od polovine ispitanika iz ovoga poduzorka prepoznaje kao izrazito važne za identitet Dubrovnika. Od tih preostalih znatniju potporu su dobili još Dubrovačke ljetne igre (48% aktera iz ovoga poduzorka ih smatra izrazito važnim), Srđ (39%), dubrovački ljetnikovci (39%), dubrovački otoci (38%), dubrovačka književnost (33%) te najmanje gradske plaže za koje tek 12% ispitanika iz poduzorka stručnjaka smatra da su izrazito važni za identitet Dubrovnika.

SLIKA 4 Procjena anketiranih stručnjaka o važnosti pojedinih elemenata za identitet Dubrovnika (%)*

* Prikazan je udio ocjene *izrazito*.

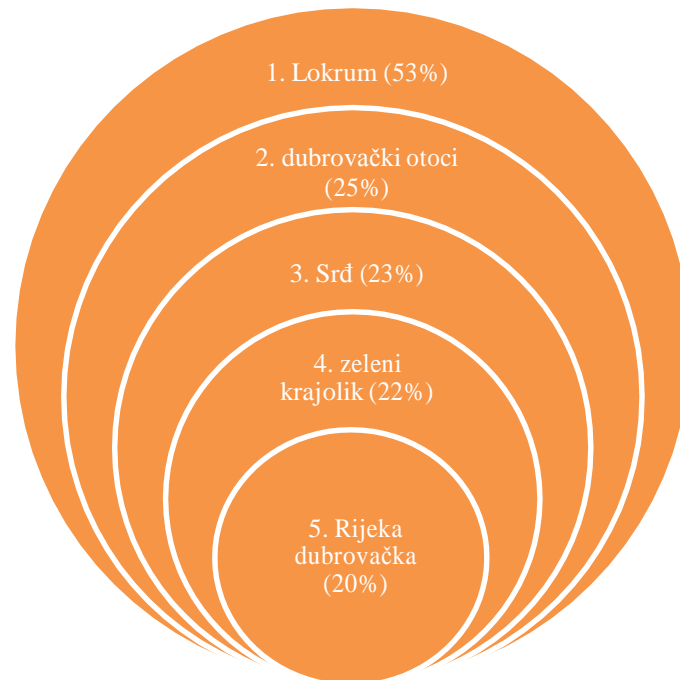
Kada je riječ o ugroženosti tih istih simbola, 72% anketiranih stručnjaka kao simbol grada koji je najviše zanemaren izdvajaju dubrovačke ljetnikovce. Drugi na popisu zanemarenih simbola su dubrovački otoci, no njih kao najviše zanemarene izdvaja 40% ispitanika, što je znatno manje ispitanika u odnosu na prvi element s popisa. Kao najviše zanemarene ispitanici su još češće navodili sliku grada u cjelini (32%), Srđ (27%) te dubrovačku književnost (22%). I kod ispitanika iz ovoga poduzorka na popisu najzanemarenijih gradskih simbola nije se pojavio niti jedan od simbola koji su u prethodnom pitanju konsensualno proglašeni izrazito važnima za identitet grada.

SLIKA 5 Popis simbola grada Dubrovnika koji su po mišljenju anketiranih stručnjaka najviše zanemareni (%)

Usmjeravanje ispitanika na temu prirodnih baštine Dubrovnika pokazalo je da i u uzorku stručnjaka daleko najprepoznatljivim prirodnim znamenitostima smatraju dubrovačke otoke koje je u svom odgovoru spomenulo 78% ispitanika. Od toga broja najviše je ispitanika izdvojilo Lokrum (53%), kojega su anketirani stručnjaci i pojedinačno odabrali kao najprepoznatljivu dubrovačku prirodnu znamenitost. Ispitanicu iz ovoga poduzorka su još češće kao najprepoznatljive navodili Srđ (23%), zatim zeleni krajolik (oko 22%), Rijeku dubrovačku (20%), Arboretum Trsteno (15%) te more (15%).

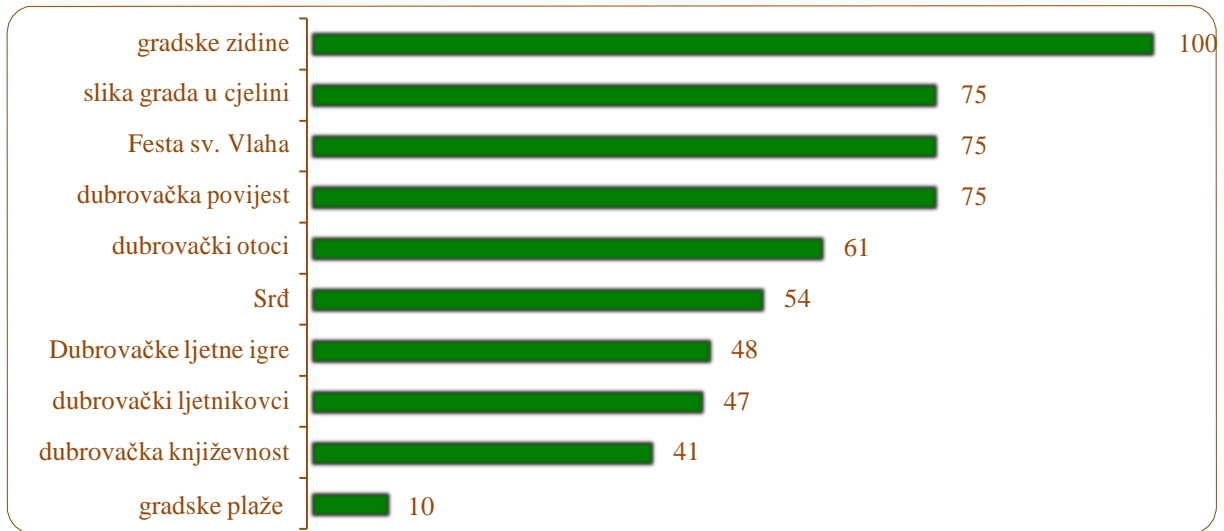
SLIKA 6 Popis najprepoznatljivih prirodnih znamenitosti po mišljenju anketiranih stručnjaka (%)

Kulturni i civilni sektor

Na pitanje o važnosti pojedinih elemenata za identitet Dubrovnika ispitanici iz poduzorka kulturnog i civilnog sektora su jednoglasni da su gradske zidine onaj najvažniji simbol grada, svi do jednog smatraju da upravo one čine Dubrovnik jedinstvenim mjestom. Drugo mjesto na tom popisu simbola važnih za identitet grada dijele tri elementa, to su Festa Sv. Vlaha, zatim slika grada u cjelini te dubrovačka povijest. Spomenuta tri elementa kao izrazito važne za identitet Dubrovnika ocijenilo je 75% ispitanika iz ovoga poduzorka. Više od polovice ispitanika je još kao izrazito važne simbole Dubrovnika označilo dubrovačke otoke (61%) te Srđ (54%). Ostali ponuđeni elementi, dakle, prema mišljenju ispitanika iz uzorka kulturnog i civilnog sektora nemaju toliku važnost za identitet Dubrovnika; na izrazitu važnost dubrovačkih ljetnih igra, dubrovačkih ljetnikovaca te dubrovačke književnosti za identitet grada upozorava između 41 i 48% ispitanika. Ti elementi dakako nisu proglašeni nevažnima, no, prikazana razdioba govori da se ipak nalaze u sjeni ovih prethodno navedenih. Na začelju tog popisa najvažnijih simbola grada nalaze se gradske plaže, koje izrazito važnima za identitet Dubrovnika smatra tek 10% ispitanika iz ovoga poduzorka.

SLIKA 7 Procjena aktera iz kulture i civilnog sektora o važnosti pojedinih elemenata za identitet Dubrovnika (%)*

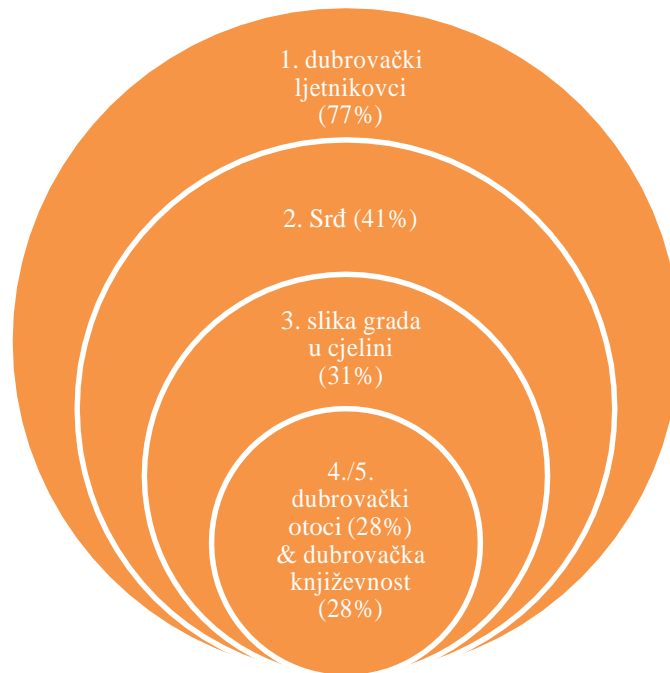

* Prikazan je udio ocjene *izrazito*.

Propitivanje percepcije zanemarenosti pojedinih simbola grada pokazala je da ispitanici iz poduzorka kulturnog i civilnog sektora najveći problem vide u upravljanju s dubrovačkim ljetnikovcima. Da su oni danas najviše zanemareni simbol grada smatra 77% ispitanika iz navedenog poduzorka. Drugi na popisu zanemarenih simbola grada je Srđ, da se njega danas najviše zanemaruje smatra 41% ispitanika. Na popisu onih koje su ispitanici nešto češće izdvajali kao najzanemarenije dalje slijede: slika grada u cjelini (31%), dubrovački otoci (28%), dubrovačka književnost (28%), dubrovačka povijest (24%) te gradske plaže (14%).

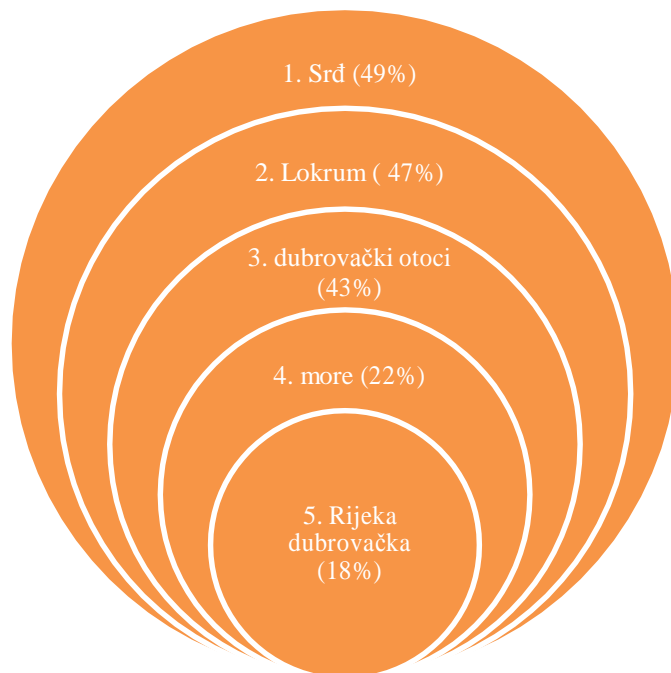

SLIKA 8 Popis simbola grada Dubrovnika koji su po mišljenju aktera iz kulture i civilnog sektora najviše zanemareni (%)

Vrednujući prirodne znamenitosti Dubrovnika ispitanici iz poduzorka kulturnog i civilnog sektora kao najprepoznatljivije su, ako gledamo skupno, izdvojili otoke koji okružuju Dubrovnik. Skupno ili pojedinačno neki od Dubrovniku obližnjih otoka kao najprepoznatljivu prirodnu znamenitost navodi 90% ispitanika. Pritom je opet najistaknutiji u toj skupini Lokrum, njega je kao najprepoznatljivu prirodnu znamenitost Dubrovnika izdvojilo 47% ispitanika iz poduzorka kulturnog i civilnog sektora. Međutim, raščlanjivanje kategorije otoka pokazuje da je, gledajući pojedinačno, Srđ prirodna znamenitost koju je najviše ispitanika, njih 49% iz ovoga poduzorka navelo kao najprepoznatljivu. Za druge znamenitosti se znatno rjeđe navodilo da su iznimno prepoznatljive, među njima nešto se češće spominjano more (oko 22% ispitanika) te Rijeka dubrovačka (oko 18%).

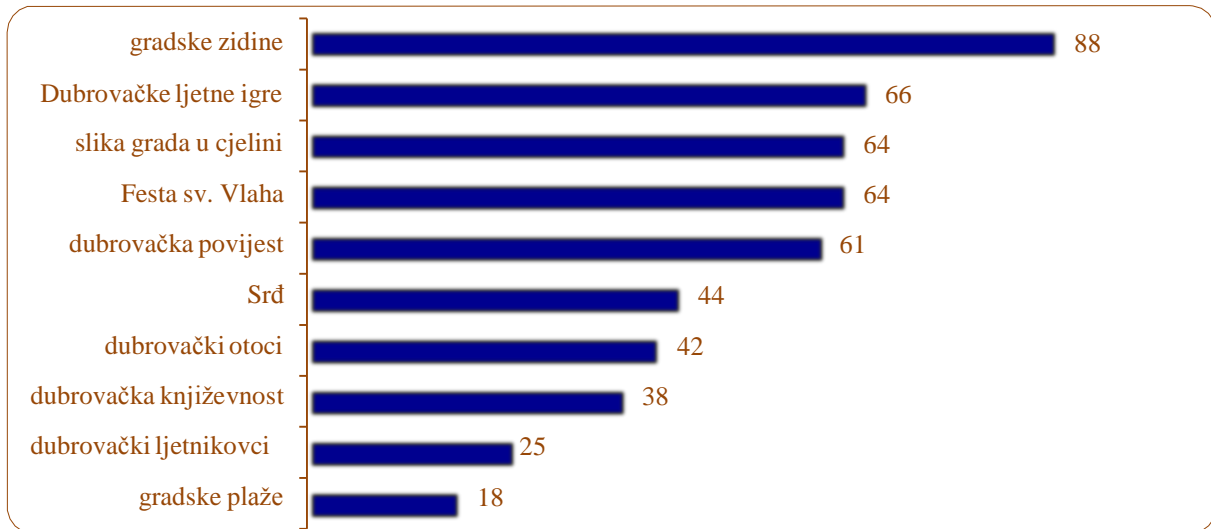
SLIKA 9 Popis najprepoznatljivih prirodnih znamenitosti po mišljenju aktera iz kulture i civilnog sektora (%)

Studenti

Analiza stavova ispitanika iz poduzorka studenata pokazuje da kod njih postoji nešto niža razina konsenzusa oko važnosti ponuđenih elemenata za identitet Dubrovnika. Doduše, gradske zidine su i njima najvažniji simbol Dubrovnika, 88% ispitanika iz ovoga poduzorka je navelo da su one izrazito važne za identitete Dubrovnika. Nadalje, oko dvije trećine ispitanika izrazito važnim smatra Dubrovačke ljetne igre, zatim na tom popisu slijede Festa Sv. Vlaha te slika grada u cjelini, za svaki od ta dva elementa 64% ispitanika iz ovoga poduzorka je kazalo da su izrazito važni simboli grada, dok je dubrovačku povijest tako ocijenilo 61% studenata uključenih u istraživanje. Od ostalih ponuđenih elemenata, niti za jednoga nije natpolovična većina anketiranih studenata navela da su izrazito važni simboli Dubrovnika – 44% izrazito važnim smatra Srđ, 42% dubrovačke otoke te 38% dubrovačku književnost. Kod ispitanika iz poduzorka studenata dubrovački ljetnikovci i dubrovačke plaže se nalaze na dnu liste najvažnijih gradskih simbola, pri čemu izrazitu važnost ljetnikovac naglašava 25%, a plaža 18% anketiranih studenata.

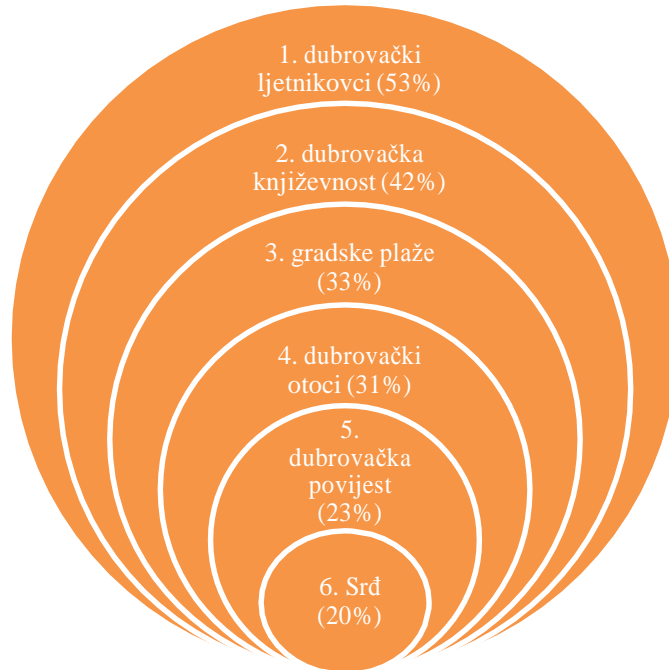
SLIKA 10 Procjena anketiranih studenata o važnosti pojedinih elemenata za identitet Dubrovnika (%)*

* Prikazan je udio ocjene *izrazito*.

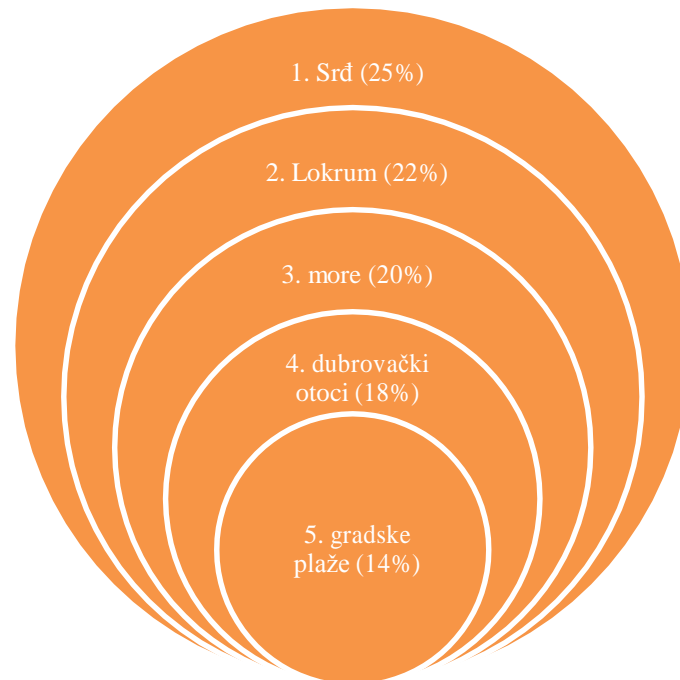
Propitivanje zanemarenosti pojedinih gradskih simbola otkriva da anketirani studenti također smatraju da se potrebna briga najmanje vodi o ljetnikovcima, 53% ispitanika je navelo da su oni danas najzanemareniji simboli grada. Ispitanici iz ovoga poduzorka su još često kao simbole o kojima se vodi nedovoljan briga navodili dubrovačku književnost (42%), gradске plaže (33%), dubrovačke otoke (31%), dubrovačku povijest (23%), te Srđ (20%).

SLIKA 11 Popis simbola grada Dubrovnika koji su po mišljenju anketiranih studenata najviše zanemareni (%)

Odgovori na pitanje o prirodnim znamenitostima Dubrovnika pokazalo je da anketirani studenti također najčešće prirodne znamenitosti vide na otocima (40% ispitanika), odnosno najviše njih smatraju da su otoci posebno vrijedne prirodne znamenitosti Dubrovnika. Pritom je opet u tom nizu otoka Lokrum prepoznat kao onaj koji ima posebno mjesto, njega je poimence izdvojilo 22% anketiranih studenata. No, raščlanjivanje skupine otoka otkriva da anketirani studenti, ako se njihovi odgovori promatraju zasebno, najprepoznatljivom prirodnom znamenitošću Dubrovnika smatraju Srđ, njega je izdvojilo 25% ispitanika iz poduzorka studenata. Anketirani studenti još su nešto češće kao najprepoznatljivije prirodne znamenitosti Dubrovnika navodili more (20%) te gradske plaže (14%).

SLIKA 12 Popis najprepoznatljivih prirodnih znamenitosti po mišljenju anketiranih studenata (%)

Usporedba

Već letimični pogled na ponuđeni usporedni prikaz prikupljenih podataka daje neke odgovore ali i otvara nova pitanja vezana uz temu identiteta Dubrovnika. U prvom redu, gradacija važnosti pojedinih elemenata koja je prisutna kod sve četiri skupine ispitanika pokazuje da među njima postoji prilično jasna predodžba oko toga što čini sliku Dubrovnika, odnosno koji to elementi pridonose da je Dubrovnik (p)ostao jedinstveno mjesto u svjetskim razmjerima. Podvlačenje crte ispod ocjene važnosti upućuje na slijedeća tri glavna simbola grada: gradske zidine, sliku grada u cjelini te dubrovačku povijest. Riječ je o dva fizička simbola koji se međusobno i preklapaju – upravo su zidine najuočljiviji element gradske vizure i čine tu prepoznatljivu sliku Dubrovnika – te jednom nematerijalnom – lokalna prošla stvarnost. Pritom se u pridavanju velike važnosti povijesti koja se stavlja ispred nekih fizičkih simbola neupitno očituje osviještenost važnosti baštine za identitete Dubrovnika.

Dok je prvi element s toga popisa – gradske zidine – gotovo konsensualno usuglašen, odnosno sve četiri skupine su ga najčešće izdvajale kao izrazito važan (u rasponu od 88 do 100%, pri čemu je razlika u ocjeni važnosti toga elementa statistički značajna na razini $p < 0,05$) kod druga dva elementa postoje određene disonance. Skupina anketiranih studenata je bila malo suzdržanija i kod ocjene važnosti slike grada u cjelini i kod dubrovačke povijesti. Podsjetimo, njima su na visokom drugom mjestu bile Dubrovačke ljetne igre (razlika u ocjeni

važnosti tog elementa za identitet Dubrovnika su statistički značajne na razini $p < 0,05$), dok su tome festivalu ostale skupine ispitanika znatno rjeđe pridavale takvu važnost. Ispitanicima iz poduzorka ekonomskog sektora, kao i onim iz poduzorka stručnjaka te poduzorka kulturnog i civilnog sektora od Dubrovačkih ljetnih igara je važnija Festa Sv. Vlaha.

Ne smije se pritom izgubiti iz vida da velika većina anketiranih studenata smatra i sliku grada u cjelini kao i dubrovačku povijest važnima za dubrovački identitet. No, pritom tim simbolima uz bok ili čak i ispred njih stavlja i neke druge elemente. Očito je da su anketiranim studentima prioriteti posloženi po nekom drugom principu u odnosu na ostale skupine. Uočene razlike u rangiranju ali i u intenzitetu potpore između anketiranih studenata s jedne strane, te ostale tri skupine ispitanika vjerojatno je generacijsko pitanje. Mlađim generacijama kazalište je za nijansu bliže i važnije od ostalih ponuđenih simbola. Tu se dakako otvara pitanje, što zapravo Dubrovačke ljetne igre znače građanima Dubrovnika, je li postojeće razina prepoznatljivosti zadovoljavajuća te može li se pridavanje važnosti od strane mlađih generacija smatrati pozitivnim pokazateljem te otvaranjem nekih novih mogućnosti za tu manifestaciju.

U svjetlu aktualnih tema u Dubrovniku, zanimljivo je istaknuti da Srđ u odmjeravanju s drugim ponuđenim elementima nije uspio ući na uži popis *najvažnijih* simbola grada. Nešto veću važnost mu pridaju ispitanici iz poduzorka kulturnog i civilnog sektora (pri čemu se ta razlika nije pokazala statistički značajnom), međutim i njima se nalazi tek na petom mjestu.

Usporedba odgovora na pitanje o zanemarenosti pojedinih simbola grada pokazala je da ispitanici najviše primjećuju nebrigu za ljetnikovce i dubrovačke otoke, zatim za Srđ, dubrovačku književnost, sliku grada u cjelini te gradske plaže. Pri čemu ispitanici iz svih poduzoraka na prvo mjesto popisa simbola o kojima se vodi nedovoljna briga stavljaju ljetnikovce. Oko daljnjeg redoslijeda na tom popisu najviše zanemarenih dolazi do određenog razmimoilaženja, ispitanici iz poduzorka ekonomskog sektora te onoga stručnjaka na drugo mjesto izdvajaju otoke, dok ispitanici iz poduzorka kulturnog i civilnog sektora na drugome mjestu kao najviše zanemareni simbol stavljaju Srđ. Anketiranim studentima je na nakon ljetnikovaca najzanemarenija dubrovačka književnost. Istaknuti treba da je ocjenjujući zanemarenost simbola grada, Srđ na trećem mjestu kod ispitanika iz ekonomskog sektora, na četvrtom mjestu kod stručnjaka, a tek na šestom mjestu kod anketiranih studenata.

Propitivanje osviještenosti o važnosti prirode kao čimbenika koji je Dubrovnik čini posebnim mjestom pokazalo je da su najprepoznatljivim znamenitostima označeni dva elementa koja obrubljuju grad. To su otoci, napose Lokrum, te Srđ. Pritom gledajući pojedinačno, Lokrum češće na prvo mjesto stavljaju ispitanici iz poduzorka ekonomskog

sektora te stručnjaka dok Srđ kao najprepoznatljivu prirodnu znamenitost Dubrovnika češće izdvajaju ispitanici iz poduzorka kulturnog i civilnog sektora te studenata. Od ostalih elemenata kao prepoznatljivu znamenitost ispitanici iz sva četiri poduzorka spominju more, zatim anketirani studenti još često ističu plaže dok ispitanici iz ostala tri poduzorka često navode i Rijeku dubrovačku. Ispitanicu su kao prirodne znamenitosti navodili i neke gradske lokalitete poput Petke, Gradac, Lapad, međutim radi se o relativno malom broju takvih odgovora.

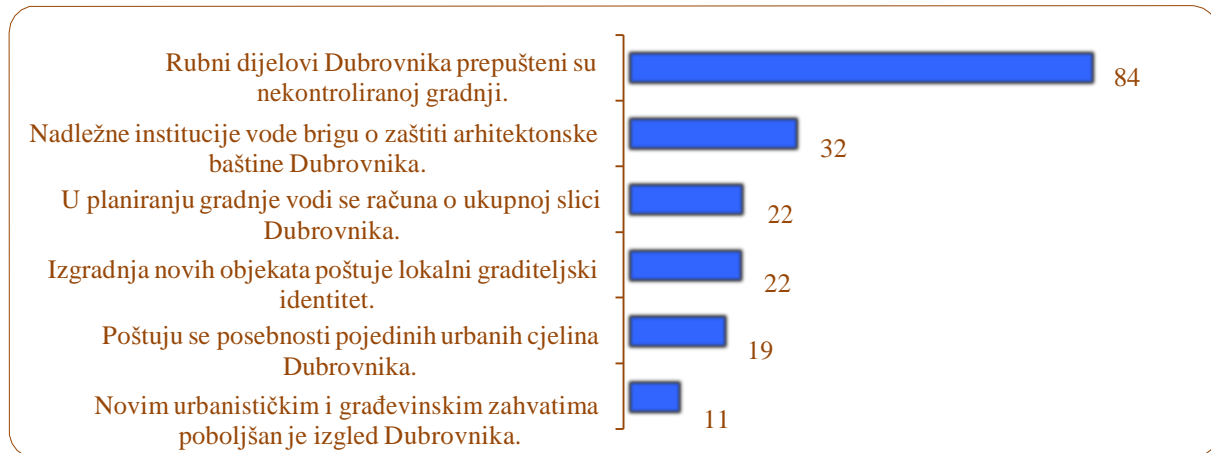
ISHODI PREOBRAZBE GRADA

Grad kao živo tkivo je u stalnom procesu transformacije. U tom smislu preobrazba je na određeni način i pokazatelj vitalnosti grada ali i (ne)postojanja svijesti o poželjnoj slici grada kao podlozi za upravljanje tim preobrazbama. Kroz slijedećih nekoliko pitanja pokušalo se propitati primjećuju li uopće ispitanici promjene u urbanoj fizionomiji Dubrovnika te način na koji ispitanici doživljavaju eventualnu preobrazbu grada. Posebno nas zanima mišljenje ispitanika o utjecaju uvrštavanja na UNESCO-ovu Listu svjetske baštine na razvoj Dubrovnika.

Ekonomski sektor

Odgovori na pitanje o načinu na koji vide pojedine aspekte urbane transformacije pokazalo je jednu priličnu sumornu sliku koju o preobrazbi Dubrovnika imaju ispitanici. Raščlanjivanje ocjena po stavkama pokazuje da ispitanici iz poduzorka ekonomskih stručnjaka najviše problema imaju s utjecajem urbanističkih zahvata na izgled Dubrovnika, da su ti zahvati poboljšali izgled grada smatra tek 11% ispitanika. Nadalje, samo 22% ispitanika smatra da se u planiranju gradnje vodi računa o ukupnoj slici grada, a isti udio smatra da se poštuje lokalno graditeljsko naslijeđe, dok oko 19% ispitanika smatra da se poštuju posebnosti pojedinih urbanih cjelina Dubrovnika. Čak oko 84% ispitanika smatra da su rubni dijelovi Dubrovnika prepušteni nekontroliranoj gradnji. Dodajmo tome da 32% ispitanika smatra da nadležne institucije vode brigu o zaštiti arhitektonske baštine. Sve u svemu, riječ je o procesu urbane preobrazbe koji, gledajući u cjelini, iz perspektive ispitanika iz ekonomskog sektora i nije poprimio pozitivna obilježja.

SLIKA 13 Mišljenje aktera iz ekonomskog sektora o pojedinim aspektima urbane preobrazbe Dubrovnika (%)*

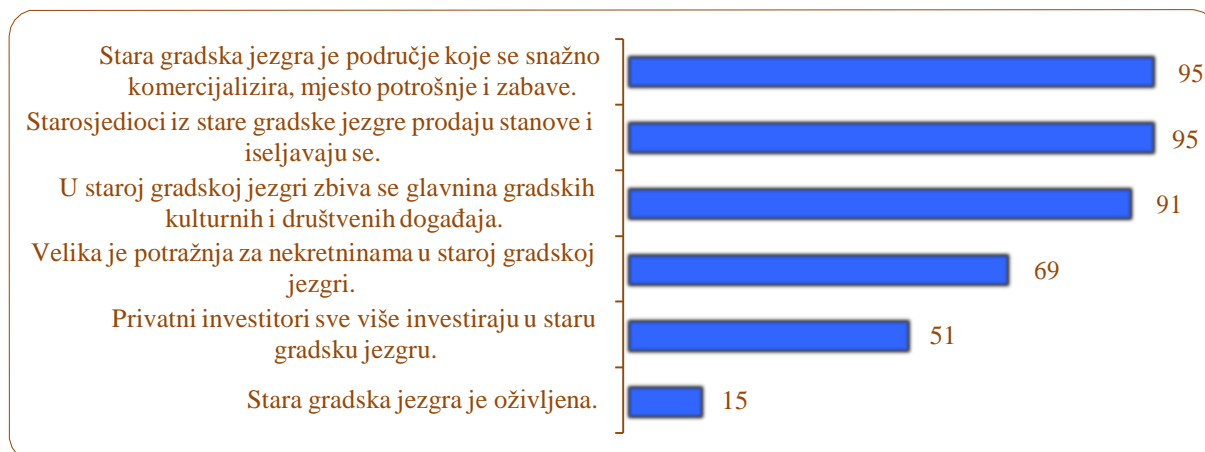

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *uglavnom se slažem* i *u potpunosti se slažem*.

Fokusirajući se na procese u povijesnoj jezgri najveći broj ispitanika iz poduzorka ekonomskog sektora, preciznije njih 95% primjećuje da je stara gradska jezgra područje koje je snažno komercijalizirano te da starosjedioci prodaju svoje stanove i iseljavaju iz stare gradske jezgre. Nadalje, 91% ih smatra da je stara povijesna jezgra mjesto u kojoj se zbiva glavina gradskih kulturnih i društvenih događaja. Međutim, ocjene na dvije tvrdnje o preobrazbi povijesne jezgre ukazuju na to da se radi o prijelomnici u procesu. Naime, oko 69% ispitanika iz ovoga poduzorka smatra da je velika potražnja za nekretninama u staroj gradskoj jezgri, te njih samo 51% se slaže da privatni investitori sve više investiraju u staru gradsku jezgru. Iako se i dalje radi o relativno visokim postocima, ipak relativna manja potpora posebno u odnosu na tvrdnje o iseljavanju starosjedioca daje naznake da je nakon prvobitnog buma došlo do određenog zastoja te do slabljenja transformacijskog pritiska. No, ocjena ishoda preobrazbe povijesne jezgre najvidljivija je iz činjenice da samo 15% ispitanika iz ovoga poduzorka smatra da je rezultat transformacijskog procesa oživljavanje stare gradske jezgre.

SLIKA 14 Percepcija promjena u povijesnoj jezgri Dubrovnika iz perspektive aktera iz ekonomskog sektora (%)*

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *uglavnom se slažem* i *u potpunosti se slažem*.

Razdioba odgovora na pitanje o načinu na koji stavljanje na UNESCO-ovu Listu svjetske baštine utječe na pojedine aspekte života u Dubrovniku pokazuje slijedeće. Da uključenost na popis svjetske baštine prilično ili izrazito pridonosi prepoznatljivosti Dubrovnika u svijet smatra 87% ispitanika iz poduzorka ekonomskog sektora. Od pozitivnih posljedica većina ispitanika, njih 71%, još ističe da UNESCO-ova briga za Dubrovnik pridonosi prepoznavanju važnosti kulturne baštine za identitet grada. Od ostalih ponuđenih tvrdnji koje iznose pozitivne posljedice uključenosti na UNESCO-ovu Listu niti jednu nije većina ispitanika označila kao karakterističnu za Dubrovnik. Samo 22% ispitanika iz poduzorka ekonomskog sektora smatra da je uključenost na Listu svjetske baštine prilično ili izrazito pomoglo revitalizaciji tradicionalnih djelatnosti, 34% ih smatra da je prilično ili izrazito pridonijelo većem zanimanju lokalnog stanovništva te lokalne samouprave za zaštitu kulturne baštine, dok samo njih 14% smatra da je taj nivo zaštite prilično ili izrazito pomogao većoj povezanosti među stanovnicima povijesne jezgre. S druge strane, negativno intonirane tvrdnje o posljedicama uključenosti na UNESCO-ovu Listu zaštićene baštine su naišle na znatniju potporu ispitanika iz poduzorka ekonomskog sektora. Tako većina ispitanika smatra da je stavljanje na UNESCO-ovu Listu prilično ili izrazito pridonijelo pretrpanosti grada turistima (73%), te povećanoj potražnji za kupovinom nekretnina u Dubrovniku (69%), da otežava svakodnevni život unutar zidina smatra 60% ispitanika, dok 51% ocjenjuje da je došlo do narušavanje privatnosti stanovnika povijesne jezgre. Jedina negativno orijentirana tvrdnja koja nije dobila potporu većine ispitanika je ona koja zaštitu UNESCO-a stavlja u kontekst socijalne polarizacije između stanovništva koje živi unutar povijesne jezgre te onih

koji žive izvan nje – tu podjele vidi i prilično ili izrazito je dovodi u kontekst zaštite koju nameće UNESCO sa svojom Listom svjetske baštine tek 23% ispitanika iz ovoga poduzorka.

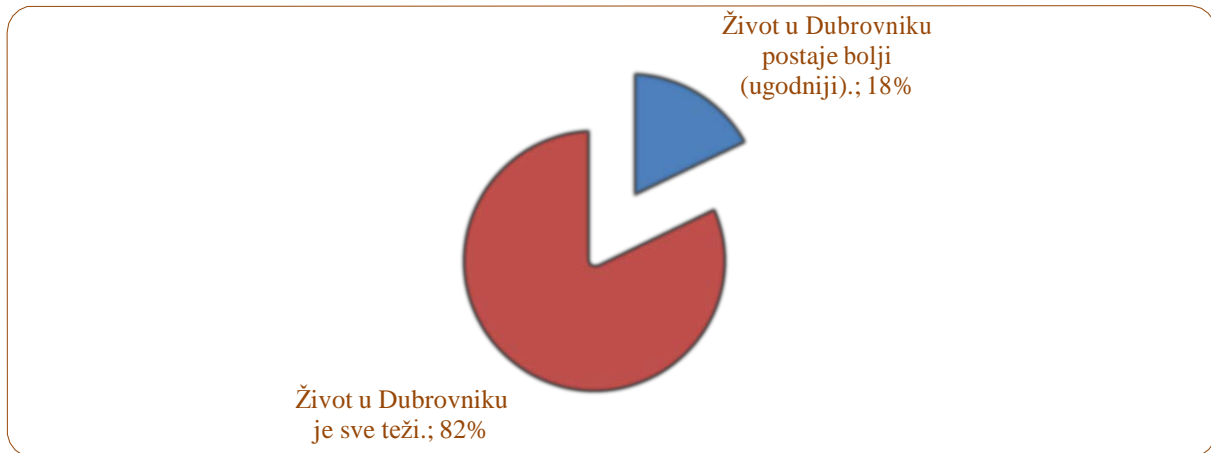
SLIKA 15 Procjena utjecaja UNESCO-ove zaštite povijesne jezgre na pojedine aspekte razvoja Dubrovnika iz perspektive aktera iz ekonomskog sektora (%)*

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

Kao ilustracija nekog generalnog dojma o uvjetima življenja u Dubrovniku poslužilo je kratko pitanje o tome kako je danas živjeti u Dubrovniku. Na to pitanje je 82% ispitanika iz poduzorka ekonomskog sektora odgovorilo da je život u Dubrovniku sve teži, dok njih samo 18% smatra da život u Dubrovniku postaje bolji (ugodniji). Dakle, četiri o pet ispitanika osjeća da su građani Dubrovnik na određeni način na gubitku s promjenama koje nameće postojeći gradski ritam – ovaj omjer svakako treba shvatiti kao upozorenje da se stvari ne kreću u dobrom smjeru.

SLIKA 16 Kako je danas živjeti u Dubrovniku?
Pogled iz perspektive aktera iz ekonomskog sektora

Stručnjaci

Anketirani stručnjaci, slično kao i ispitanici iz poduzorka ekonomskog sektora, nisu bili previše oduševljeni načinom na koji se pristupa urbanističkom uređenju Dubrovnika. Najkritičniji su bili prema tvrdnji da se novim urbanističkim i građevinskim zahvatima poboljšava izgled Dubrovnika, da je tako uglavnom ili u potpunosti se slaže samo njih 14%. Nadalje, 17% ispitanika iz poduzorka stručnjaka smatra da izgradnja novih objekata poštuje lokalni graditeljski identitet. Da se u planiranju grada vodi računa o ukupnoj slici Dubrovnika smatra 22% anketiranih stručnjaka, dok se njih 27% slaže da se u planiranju poštuju posebnosti pojedinih urbanih cjelina. S tvrdnjom da su rubni dijelovi Dubrovnika prepušteni nekontroliranoj gradnji slaže se 83% ispitanika iz ovoga poduzorka. Jedini element koji je dobio pozitivnu „ocjenu“ kod malo većeg broja anketiranih stručnjaka jest tvrdnja da nadležne institucije vode brigu o zaštiti arhitektonske baštine Dubrovnika. S navedenom tvrdnjom slaže se oko 41% anketiranih stručnjaka, drugim riječima i u ovom slučaju većina ispitanika smatra da se zaštite arhitektonskoj baštini ne obavlja primjereno.

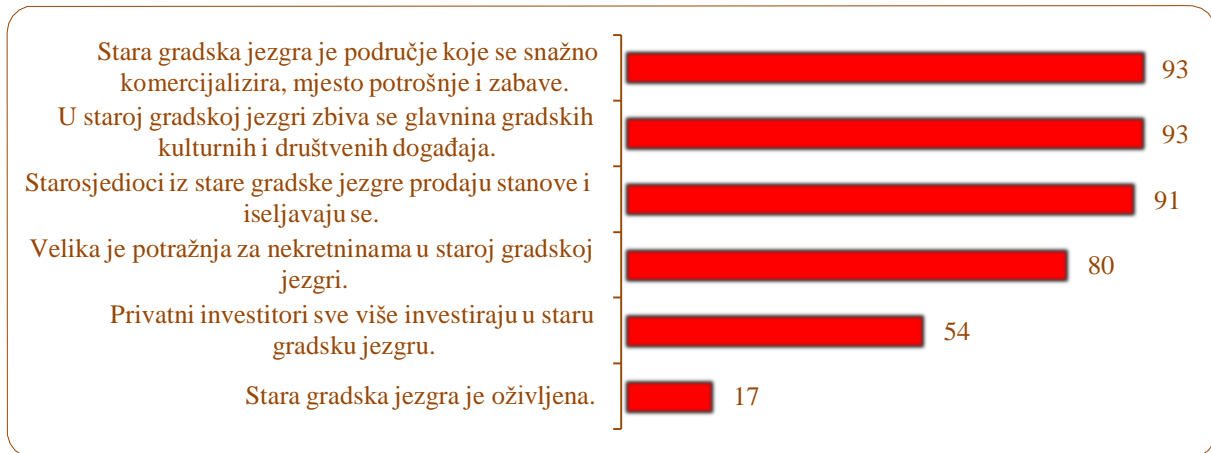
SLIKA 17 Mišljenje anketiranih stručnjaka o pojedinim aspektima urbane preobrazbe Dubrovnika (%)*

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *uglavnom se slažem* i *u potpunosti se slažem*.

Ocjenjujući procese u povijesnoj jezgri, gotovo svi ispitanici iz poduzorka stručnjaka se slažu da je stara gradska jezgra područje koje se snažno komercijalizira (93%), zatim da se u staroj gradskoj jezgri zbiva glavina gradskih kulturnih i društvenih događaja (također 93%), te da starosjedioci iz stare gradske jezgre prodaju stanove i iseljavaju se (91%). Nadalje, 80% anketiranih stručnjaka smatra da je prisutna velika potražnja za nekretninama u staroj gradskoj jezgri, a njih 54% smatra da privatni investitori sve više investiraju u staru gradsku jezgru. I u ovom poduzorku se veliki broj ispitanika, njih 83%, ne slaže da je stara gradska jezgra oživljena. Dakle, i ova skupina ispitanika ukazuje na specifičan smjer promjena u povijesnoj jezgri pri čemu je i kod njih, kao i kod poduzorka ekonomskog sektora, dominantan stav da ta preobrazba nije rezultirala revitalizacijom povijesne jezgre, prvenstveno zbog neuspjeha zaustavljanja negativnih demografskih kretanja.

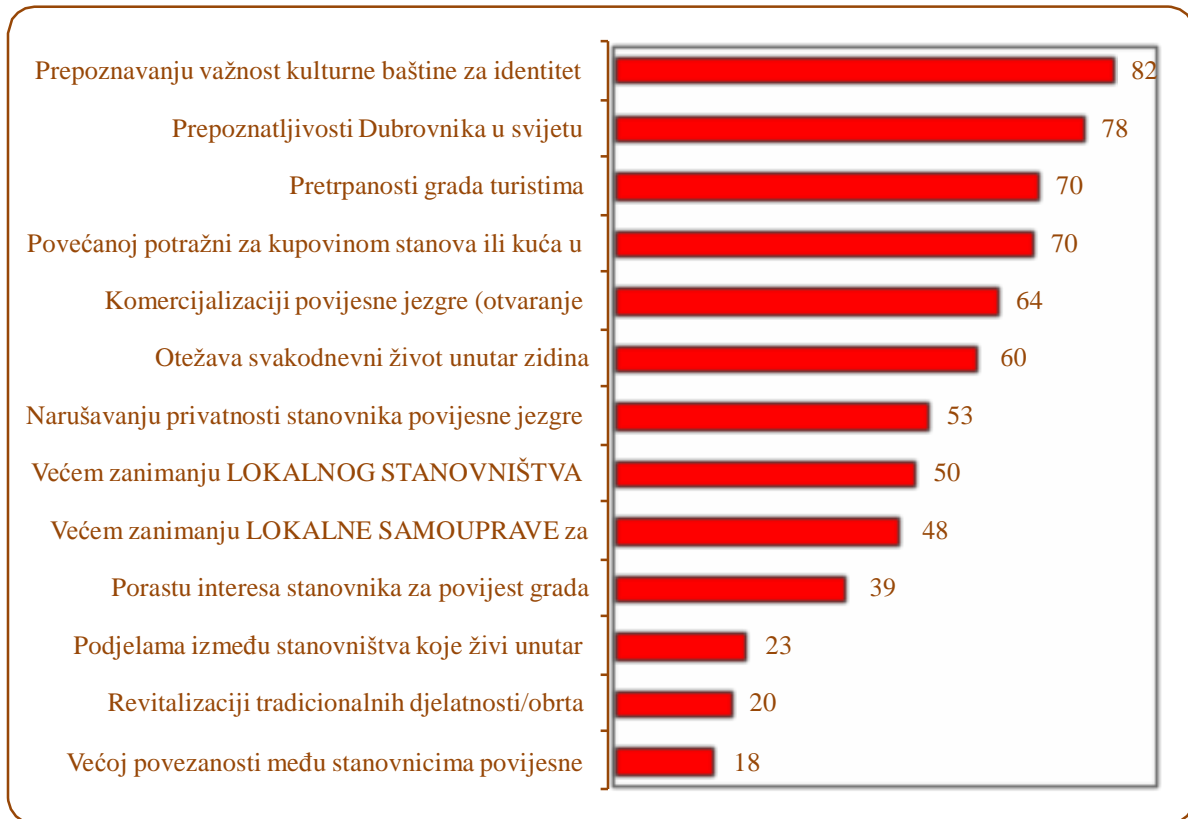
SLIKA 18 Percepcija promjena u povijesnoj jezgri Dubrovnika iz perspektive anketiranih stručnjaka (%)*

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *uglavnom se slažem* i *u potpunosti se slažem*.

Zbrajajući koristi i štete koje Dubrovnik ima od stavljanje na UNESCO-ovu Listu svjetske baštine, anketirani stručnjaci kao pozitivnu posljedicu vrlo često ističu podizanja razine svijesti o važnosti povijesne baštine. Među anketiranim stručnjacima 82% je onih koji smatraju da uključenost na Listu prilično ili izrazito doprinosi prepoznavanju važnost kulturne baštine za identitet grada, a 78% ih smatra ta činjenica prilično ili izrazito pridonosi prepoznatljivosti Dubrovnika u svijetu. Nadalje, oko polovice anketiranih stručnjaka smatra da ovaj vid UNESCO-ove skrbi pridonosi većem zanimanju lokalnog stanovništva te lokalne samouprave za zaštitu kulturne baštine. Dakle, može se zaključiti da ispitanici iz poduzorka stručnjaka smatraju da je postavljanje na Listu svjetske baštine bitno pridonijelo popularizaciji važnosti kulturne baštine Dubrovnika. Istovremeno veliki broj anketiranih stručnjaka smatra da uključenost na popis Svjetske baštine ima i svoje negativne strane. Naime, 70% ispitanika iz ovoga poduzorka smatra da je uvrštavanje na UNESCO-ovu Listu prilično ili izrazito pridonijelo pretrpanosti grada turistima, zatim 60% anketiranih stručnjaka smatra da ta činjenica prilično ili izrazito otežava život unutar zidina te njih 53% prilično ili izrazito smatra da zbog toga dolazi do narušavanja privatnosti stanovnika povijesne jezgre. Spomenuti treba i da samo 20% ispitanika smatra da je uključivanje na popis Svjetske baštine pridonijelo revitalizaciji tradicionalnih djelatnosti, a 18% anketiranih stručnjaka smatra da uvrštavanje na UNESCO-ov popis prilično ili izrazito doprinosi većoj povezanosti među stanovnicima povijesne jezgre. No, istovremeno među ispitanicima je prevladavajući dojam da uključenost na popis svjetske baštine ne pridonosi nekoj podjeli između stanovništva koje živi unutar povijesne jezgre i onih izvan nje; socijalnu polarizaciju u taj kontekst prilično ili izrazito stavlja 23% anketiranih stručnjaka.

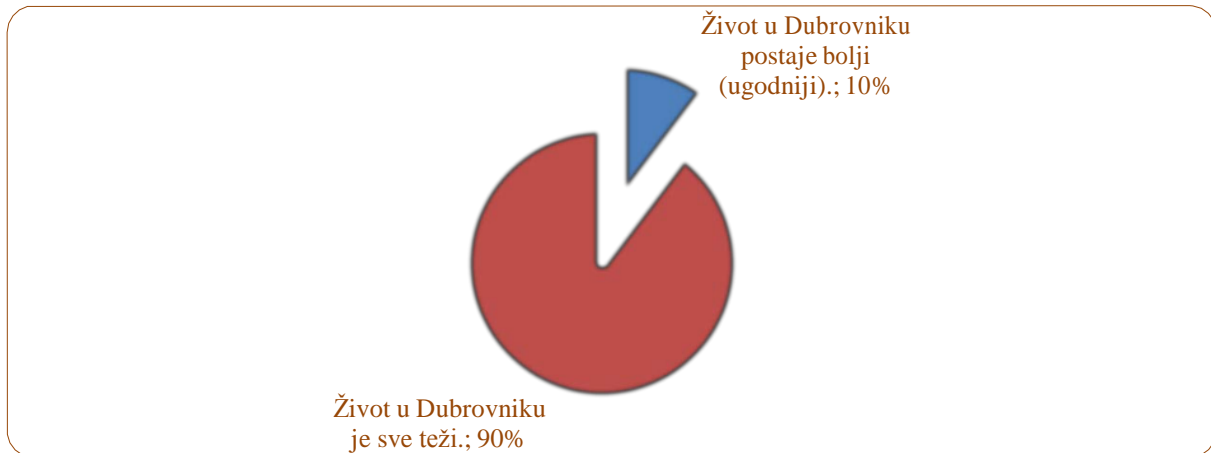
SLIKA 19 Procjena utjecaja UNESCO-ove zaštite povijesne jezgre na pojedine aspekte razvoja Dubrovnika iz perspektive anketiranih stručnjaka (%)*

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

Na pitanje da daju ukupnu ocjenu života u Dubrovniku anketirani stručnjaci su iskazali veliki stupanj nezadovoljstva. Njih 90% je izjavilo da je život u Dubrovniku sve teži, dok ih tek 10% smatra da život u Dubrovniku postaje bolji (ugodniji). Ponavljanje ovako velikog broja nezadovoljnih zasigurno je dijelom rezultat i nepovoljnog stanja na nacionalnoj razini. No, bez obzira na loše stanje u Hrvatskoj, pitanje je bilo konkretno usmjereno na Dubrovnik te su dobiveni odgovori prilično snažna poruka koja ukazuje na to da je dubrovačka zbilja ono što ispitanike muči.

SLIKA 20 Kako je danas živjeti u Dubrovniku?
Pogled iz perspektive anketiranih stručnjaka

Kulturni i civilni sektor

Već iz prvog pogleda na sliku 21 očito je da dojam koji ispitanici iz poduzorka kulturnog i civilnog sektora imaju o načinu na koji se upravlja urbanom preobrazbom Dubrovnika nije baš dobar. Čak 92% ispitanika smatra da izgradnja novih objekata ne poštuje lokalni graditeljski identitet, zatim 90% ih smatra da novim urbanističkim i građevinskim zahvatima nije poboljšán izgled Dubrovnika, njih 88% smatra da se ne poštuju posebnosti pojedinih urbanih cjelina Dubrovnika. Nadalje, 84% ih ne vidi da se u planiranju gradnje vodi računa o ukupnoj slici Dubrovnika, a isti udio smatra da su rubni dijelovi Dubrovnika prepušteni nekontroliranoj gradnji. Prikazana razdioba upućuju na poprilično nezadovoljstvo među ispitanicima načinom na koji se pristupa urbanističkom uređenju Dubrovnika. Sve u svemu, ocjena skrbi koja bi se trebala voditi o razvoju grada u cjelini je prilično loša. Dodajmo tome da samo 22% ispitanika iz ovoga poduzorka smatra da nadležne institucije vode brigu o zaštiti arhitektonske baštine Dubrovnika. Drugim riječima, većina ispitanika smatra da postojeći smjer i dinamika razvoja grada nije dovoljno osjetljiv prema problemu zaštite baštine.

SLIKA 21 Mišljenje aktera kulture i civilnog sektora o pojedinim aspektima urbane preobrazbe Dubrovnika (%)*

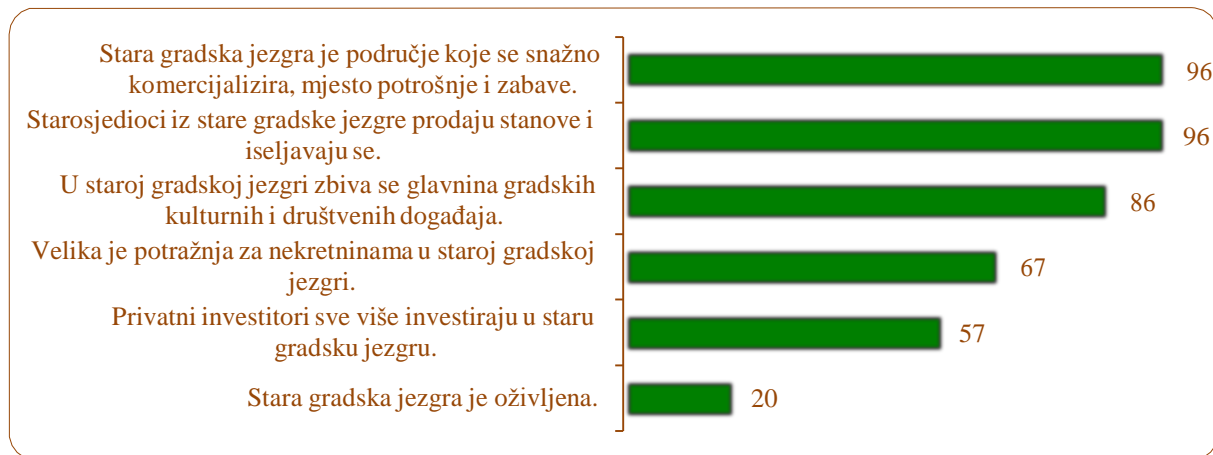

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *uglavnom se slažem* i *u potpunosti se slažem*.

Promjene koje se događaju u povijesnoj gradskoj jezgri su prema mišljenju ispitanika iz poduzorka kulturnog i civilnog sektora prilično dinamične. U ovom poduzorku 96% ispitanika se slaže da je stara gradska jezgra područje koje se snažno komercijalizira i postaje mjesto potrošnje i zabave, a isti broj ispitanika smatra da starosjedioci iz stare gradske jezgre prodaju stanove i iseljavaju se. Da se u staroj gradskoj jezgri zbiva glavina gradskih kulturnih i društvenih događaja smatra 86% ispitanika iz poduzorka kulturnog i civilnog sektora. Što se tiče poticaja prethodno evidentiranim zbivanjima, oko 57% ispitanika smatra da privatni investitori sve više investiraju u staru gradsku jezgru te njih 67% ocjenjuje da je velika potražnja za nekretninama u staroj gradskoj jezgri. I ovdje relativna razlika u broju ispitanika koji opažaju promjene te onih koji primjećuju daljnje postojanje poticaja za promjene upućuje na to da je došlo do određenog usporavanja procesa tranzicije povijesne jezgre. Pritom, i kod ovoga poduzorka najveći broj ispitanika, njih 78%, smatra da nije došlo do oživljavanja stare gradske jezgre, a što bi zasigurno trebao biti jedan od temeljnih ciljeva svake osmišljene i održive strategije obnove povijesne jezgre.

SLIKA 22 Percepcija promjena u povijesnoj jezgri Dubrovnika iz perspektive aktera iz kulture i civilnog sektora (%)*

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *uglavnom se slažem* i *u potpunosti se slažem*.

Ispitanici iz poduzorka kulturnog i civilnog sektora i ne vide previše koristi od činjenice da se povijesna jezgra Dubrovnika nalazi na UNESCO-ovom popisu svjetske baštine. Naime, 80% ispitanika smatra da je UNESCO-ovo pokroviteljstvo prilično ili izrazito doprinijelo prepoznatljivosti Dubrovnika u svijetu i to je uglavnom to od pozitivnih aspekata koje je prepoznala većina ispitanika iz ovoga poduzorka. Doduše, 49% ispitanika smatra da je svrstavanje na Listu svjetske baštine pridonijelo prepoznavanju važnosti kulturne baštine za identitet grada, međutim samo njih 26% smatra da je to pridonijelo porastu zanimanja stanovnika za povijest grada. No, možda je i veći problem što tek 27% ispitanika smatra da je UNESCO-ovo pokroviteljstvo prilično ili izrazito pridonijelo zanimanju lokalnog stanovništva za zaštitu kulturne baštine, a njih 20% taj vid zaštite povezuje s većim zanimanjem lokalne samouprave za zaštitu kulturne baštine. Drugim riječima, većina ispitanika ne vidi preveliki utjecaj uključenosti na UNESCO-ov popis na podizanje razine svijesti lokalne zajednice o važnosti zaštite kulturnog nasljeđa. S druge strane, veliki broj ispitanika uključenost na UNESCO-ov popis svjetske baštine dovodi u vezu s komercijalizacijom i pretjeranom turističkom eksploatacijom Dubrovnika. Pretrpanosti grada turistima u vezu s uključeñošću na popis svjetske baštine prilično ili izrazito dovodi 86% ispitanika iz poduzorka kulturnog i civilnog sektora, zatim da taj vid zaštite prilično ili izrazito otežava svakodnevni život unutar zidina smatra 75% ispitanika. Nadalje, 69% ispitanika smatra da uključenost na popis svjetske baštine doprinosi narušavanju privatnosti stanovnika povijesne jezgre. Da je UNESCO-ova zaštita prilično ili izrazito povezana sa spomenutom komercijalizacijom povijesne jezgre smatra 68% ispitanika, dok njih 75% to isto prilično ili izrazito povezuje s povećanom potražnjom za kupovinom stanova ili kuća u

Dubrovniku. Istovremeno tek 10% ispitanika smatra da je UNESCO-ova skrb doprinijela revitalizaciji tradicionalnih djelatnosti i obrta, što bi po naravi, budući da se radi o važnom segmentu lokalne kulture, trebalo biti jedna od temeljnih intencija ovakvoga vida zaštite. Istaknuti treba da tek 14% ispitanika iz poduzorka kulturnog i civilnog sektora smatra da uključenost na listu svjetske baštine prilično ili izrazito doprinijela većoj povezanosti među stanovnicima povijesne jezgre. Znatno je više ispitanika, njih 37%, koji povezuju uključenost na UNESCO-ov popis svjetske baštine s postojanjem određenih socijalnih polarizacija, odnosno sukoba između stanovništva koje živi unutar povijesne jezgre i onih koji žive izvan nje.

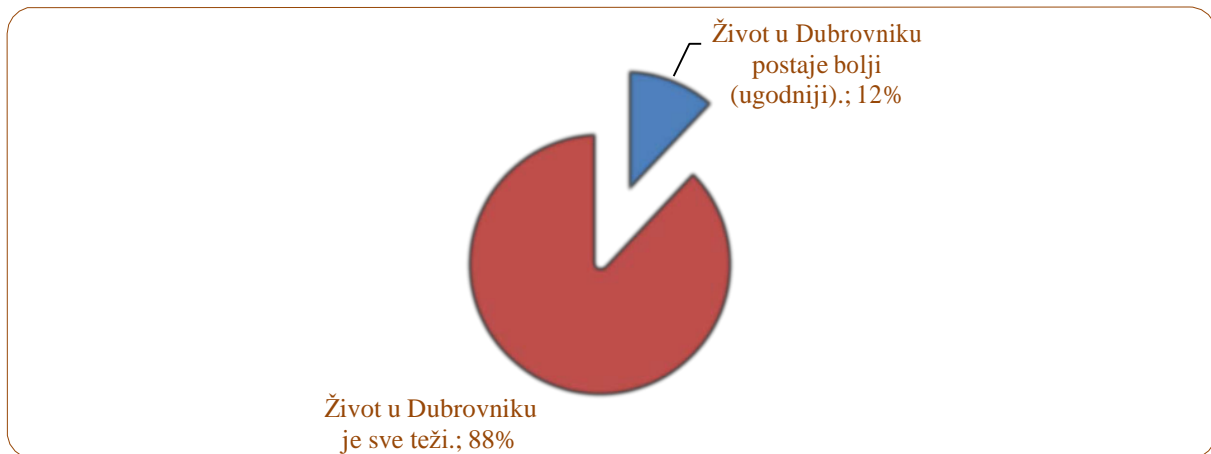
SLIKA 23 Procjena utjecaja UNESCO-ove zaštite povijesne jezgre na pojedine aspekte razvoja Dubrovnik iz perspektive aktera iz kulture i civilnog sektora (%)*

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

Ukupna ocjena uvjeta života u Dubrovniku je i kod ove skupine ispitanika prilično negativna, odnosno, dominiraju ispitanici koji smatraju da se u Dubrovniku, kada se stanje uspoređi s onim uvjetno kazano jučerašnjim, i ne živi baš dobro. Konkretno, 88% ispitanika iz poduzorka kulturnog i civilnog sektora smatra da je život u Dubrovniku sve teži, dok samo njih 12% smatra da život u Dubrovniku postaje bolji (ugodniji).

SLIKA 24 Kako je danas živjeti u Dubrovniku?
Pogled iz perspektive aktera iz kulture i civilnog sektora

Studenti

Razdioba odgovora anketiranih studenata na pitanje o karakteru urbane preobrazbe Dubrovnika pokazuje određene podjele među ovom skupinom ispitanika oko ocjene vođenja brige o razvoju grada. Primjerice, većina anketiranih studenata, njih 49% smatra da nadležne institucije vode brigu o zaštiti arhitektonske baštine Dubrovnika. Nadalje, treba istaknuti da 41% anketiranih studenata smatra da je novim urbanističkim i građevinskim zahvatima poboljššan izgled Dubrovnika, te da njih 39% drži da se poštuju posebnosti pojedinih urbanih cjelina Dubrovnika – u oba slučaja riječ je o manjini, međutim ovoliki udio onih koji pozitivno vide način na koji se upravlja pojedinim aspektima razvitka grada zaslužuje posebno isticanje. Ostali ponuđeni aspekti koji opisuju urbanu preobrazbu Dubrovnika nisu u tolikoj mjeri prepoznati pozitivnima; samo 25% anketiranih studenata smatra da se u planiranju gradnje vodi računa o ukupnoj slici grada, zatim oko 30% smatra da izgradnja novih objekata poštuje lokalni graditeljski identitet. Nekontrolirana gradnja kojoj su prepušteni rubni dijelovi Dubrovnika je problem povezan s urbanom preobrazbom Dubrovnika koji prepoznaje najveći broj anketiranih studenata (84%).

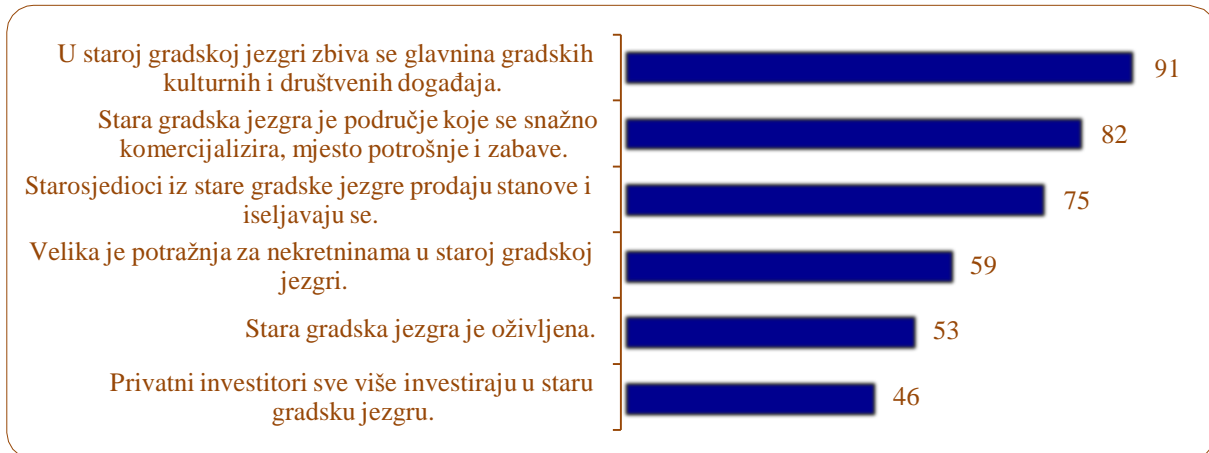
SLIKA 25 Mišljenje anketiranih studenata o pojedinim aspektima urbane preobrazbe Dubrovnika (%)*

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *uglavnom se slažem* i *u potpunosti se slažem*.

Sagledavajući transformacijske procese u povijesnoj jezgri, anketirani studenti, slično kao i ispitanici iz ostala tri poduzorka primjećuju intenzivne promjene. Da je stara gradska jezgra područje koje se snažno komercijalizira i postaje mjesto potrošnje i zabave smatra 82% anketiranih studenata, zatim, 91% ih smatra da se u staroj gradskoj jezgri zbiva glavnina gradskih kulturnih i društvenih događaja, dok 75% ispitanika iz ovoga poduzorka primjećuje da starosjedioci iz stare gradske jezgre prodaju stanove i iseljavaju se. Veliku potražnju za nekretninama u staroj gradskoj jezgri primjećuje 59%. Nadalje, iako većina anketiranih studenata tvrdi da privatni investitori sve više investiraju u staru gradsku jezgru, što primjećuje njih 46%, znatan je broj i onih koji se s tom tvrdnjom ne slažu, njih 42%. I svakako jedan od zanimljivijih podataka je onaj o tome da 53% anketiranih studenata smatra da je stara gradska jezgra oživljena.

SLIKA 26 Percepcija promjena u povijesnoj jezgri Dubrovnika iz perspektive anketiranih studenata (%)*

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *uglavnom se slažem* i *u potpunosti se slažem*.

Iz perspektive anketiranih studenata utjecaj uvrštavanja na UNESCO-ovu Listu svjetske baštine je bio pozitivan ponajprije u dijelu koji se odnosi na podizanje razine svijesti javnosti o važnosti kulturne baštine. Naime, osim što 88% ispitanika smatra da je stavljanje na Listu svjetske baštine prilično ili izrazito doprinijelo prepoznatljivosti Dubrovnika u svijetu, 76% anketiranih studenata smatra da pridonijelo i prepoznavanju važnosti baštine za identitet grada. Međutim, kada je riječ o učinku na zaštitu kulturne baštine među anketiranim studentima je podjednak broj onih koji zastupaju oprečne stavove. Konkretno, kod ocjene utjecaja UNESCO-ovog pokroviteljstva na zanimanje lokalne samouprave za zaštitu kulturne baštine, nešto je više onih koji vide da uključenost na Listu svjetske baštine prilično ili izrazito doprinosi tome (55%), dok kada je riječ o zanimanju lokalnog stanovništva za zaštitu kulturne baštine, 44% anketiranih studenata smatra da tome prilično ili izrazito doprinosi uključenost na UNESCO-ovu Listu. U ocjenjivanju ostalih učinaka uključenosti na UNESCO-ovu Listu svjetske baštine anketirani studenti su bili znatno složniji. Njih 81% smatra da je uključenost na Listu svjetske baštine prilično ili izrazito doprinijelo komercijalizaciji povijesne jezgre (otvaranje restorana i suvenirnica), zatim 84% ispitanih studenata smatra da je isto prilično ili izrazito doprinijelo pretrpanosti grada turistima, dok ih oko dvije trećine smatra da je UNESCO-ova zaštita prilično ili izrazito pridonijela narušavanju privatnosti stanovnika povijesne jezgre, zatim povećanoj potražnji za kupovinom stanova ili kuća u Dubrovniku te da otežava svakodnevni život unutar zidina. Zanimljivo, manji ali respektabilan udio anketiranih studenata (40%) primjećuje da je uvrštavanje na UNESCO-ovu Listu prilično ili izrazito pridonijelo revitalizaciji tradicionalnih djelatnosti i obrta.

SLIKA 27 Procjena utjecaja UNESCO-ove zaštite povijesne jezgre na pojedine aspekte razvoja Dubrovnika iz perspektive anketiranih studenata (%)*

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

Što se tiče ukupne ocjene koja opisuje uvjete življenja u Dubrovniku, i kod anketiranih studenata najveći je udio onih koji današnje stanje vide lošim. Da je život u Dubrovniku sve teži smatra 71% ispitanika iz ovoga poduzorka, dok njih 29% smatra da život u Dubrovniku postaje bolji i ugodniji.

SLIKA 28 Kako je danas živjeti u Dubrovniku?
Pogled iz perspektive anketiranih studenata

Usporedba

Prikazane razdiobe odgovora na pitanje o urbanoj preobrazbi Dubrovnika pokazuju da je među ispitanicima prevladavajući stav da se pri upravljanju urbanističkim uređenjem grada ne vodi dovoljno brige o dubrovačkoj posebnosti. Međutim, komparativni uvid otkriva određene razlike u stavovima među promatranim skupinama, a glavna razlika se svodi na razliku u intenzitetu. Pritom je analiza razlika u ocjeni pokazala da su te razlike na pet od ponuđenih šest tvrdnji statistički značajne. Jedna tvrdnja kod koje nije uočena statistički značajna razlika je ona koja kaže da su rubni dijelovi Dubrovnika prepušteni nekontroliranoj gradnji – taj aspekt preobrazbe urbane fizionomije Dubrovnika pokazao se problematičnim za najveći broj ispitanika u sva četiri poduzorka. Što se tiče uočenih razlika, pokazalo se da su ispitanici iz poduzorka kulturnih i civilnih udruga iskazivali veći stupanj kritičnosti, posebno je to vidljivo kod tvrdnji o poštovanju posebnosti pojedinih urbanih cjelina Dubrovnika te onoj da izgradnja novih objekata poštuje lokalni graditeljski identitet. S druge strane, znatno manje kritični u odnosu na ostale tri skupine pokazali su se anketirani studenti, na sve ponuđene tvrdnje znatan broj ispitanika iz toga poduzorka je vidio pozitivne aspekte urbane transformacije. Pritom treba ponovno istaknuti da većina anketiranih studenata smatra da nadležne institucije vode brigu o zaštiti arhitektonske baštine Dubrovnika. Razlog isticanja je da je to jedini aspekt koji neka od anketiranih skupina u većini smatra pozitivnim.

Pri opisivanju tranzicije povijesne gradske jezgre pokazalo se, uz neke iznimke, da postoji znatan stupanj slaganja među promatranim skupinama oko nekih glavnih obilježja toga procesa. Tako dominira percepcija da je došlo do znatne promjene funkcije povijesne

jezgre Dubrovnika. Veliki broj ispitanika opisujući stanje u povijesnoj jezgri naglašava njezinu snažnu komercijalizaciju, zatim da je to prostor na kojem se odvija glavna gradskih kulturnih i društvenih događaja, ističe se i problem gubljenja funkcije stanovanja zbog iseljavanja starosjedioca, a neka osnovna dijagnoza je da sve to nije pridonijelo oživljavanju stare gradske jezgre. S ove potonje dvije ocjene anketirani studenti se nešto rjeđe slažu (razlike u ocjenama su se pokazale i statistički značajnom na razini $p < 0,05$), pri čemu je razlika najizraženija kod ocjene je li povijesna jezgra oživljena – većina anketiranih studenata za razliku od ispitanika iz ostala tri poduzorka smatra da su promjene koje se zbivaju u povijesnoj gradskoj jezgri pomogle njezinom oživljenju.

Utjecaja UNESCO-ove zaštite, odnosno, uvrštavanja Dubrovnika na Listu svjetske baštine većina ispitanika iz anketiranih skupina češće veže uz negativne razvojne posljedice po Dubrovnik. Jedini pozitivni aspekt kojega većina ispitanika iz sve četiri promatrane skupine pripisuje ovom tipu nadnacionalne zaštite jest podizanje prepoznatljivosti Dubrovnika u svijetu. Doduše, kod ove varijable analizom je utvrđena statistički značajna razlika ($p < 0,05$) koja otkriva da je potpora tvrdnji koja prepoznatljivost Dubrovnika povezuje s UNESCO-ovim pokroviteljstvom među anketiranim stručnjacima statistički značajno manja u odnosu na ostale skupine. Osim ove, statistički značajna razlika ($p < 0,05$) pojavila se još kod četiri tvrdnje. Tako je tvrdnja o utjecaju na prepoznavanje važnosti kulturne baštine za identitet grada imala znatnu potporu kod tri od četiri promatrane skupine; iznimka su ispitanici iz poduzorka kulturnog i civilnog sektora kod kojih je došlo do podijele oko ocjene utjecaja UNESCO-ovog skrbništva na prepoznavanje važnosti kulturne baštine za identitet grada. Zatim, analiza je ukazala na postojanje i statistički značajne razlike u stavovima među promatranim skupinama oko utjecaja uvrštavanja na Listu zaštićene baštine na zanimanje lokalne samouprave za zaštitu kulturne baštine – jedino studenti smatraju da je uvrštavanje na listu doprinijelo većem zanimanju lokalnih vlasti, anketirani stručnjaci su ravnomjerno podijeljeni oko toga pitanja dok kod ostale dvije anketirane skupine (ekonomski sektor te kulturni i civilni sektor) većina ispitanika smatra da zbog UNESCO-ove skrbi nad Dubrovnikom nije došlo do većeg zanimanja lokalne samouprave za zaštitu kulturne baštine. Nadalje, znatnija razlika koja se pokazala i statistički značajna utvrđena je kod tvrdnje da je UNESCO-ova zaštita pomogla revitalizaciji tradicionalnih djelatnosti/obrta – s tom tvrdnjom se slaže četiri puta manje ispitanika iz poduzorka kulture i civilnog sektora nego među anketiranim studentima. Statistički značajna razlika utvrđena je još i kod tvrdnje o komercijalizaciji povijesne jezgre (otvaranje restorana i suvenirnica) pri čemu su anketirani

studenti nešto češće od ispitanika iz ostala tri poduzorka povezivali komercijalizaciju sa uvrštavanje Dubrovnika na UNESCO-ovu Listu svjetske baštine.

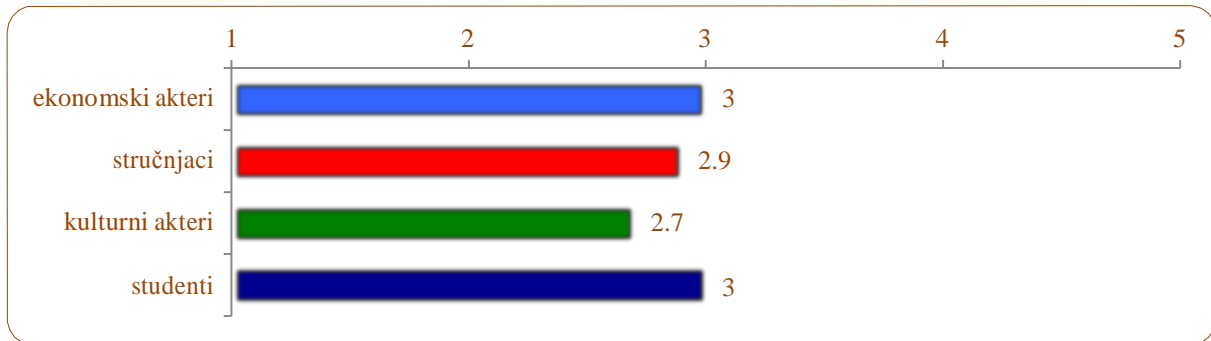
Na pitanje o tome kako se danas živi u Dubrovniku, ukupna ocjena se može svesti na tvrdnju da Dubrovnik može i bolje. Naime, dominantan je stav da je život u Dubrovniku sve teži, pritom su anketirani stručnjaci bili najkritičniji, dok je među anketiranim studentima bilo nešto više onih (oko 30%) koji su smatrali da život u Dubrovniku postaje bolji i ugodniji, a uočena razlika se pokazala i statistički značajna na razini $p < 0,05$. Nešto pozitivniji stav anketiranih studenata je jedino što daje tračak svijetla na ovakvoj prilično tmurnoj slici života u Dubrovniku. Naime, studenti su onaj segment društva o kojima u velikoj mjeri ovisi budućnost, ali istovremeno i onaj segment koji je najmobilniji. Stoga se brojka od gotovo 70% nezadovoljnih među anketiranih studentima ipak ne može smatrati previše ohrabrujućom.

POLAZIŠNE POZICIJE: OPĆENITA OCJENA STANJA U POVIJESNOJ JEZGRI

Zadovoljstvo postojećom razinom i uređenja i konzervacije povijesne jezgre Dubrovnika, ispitanici su ocjenjivali na skali od pet ocjena: od izrazitog nezadovoljstva do izrazitog zadovoljstva. Pitanje je to, orijentacijskog tipa, kojim se sumira polazna pozicija za raspravu o tome na koji način dalje upravljati jezgrom i općenito, baštinom kojom grad raspolaže.

Ako, vodeći se logikom školskog vrednovanja, pogledamo srednje ocjene za ovo pitanje, vidimo na koji način su pojedine skupine ocijenile dosadašnju uspješnost upravljanja povijesnom jezgrom:

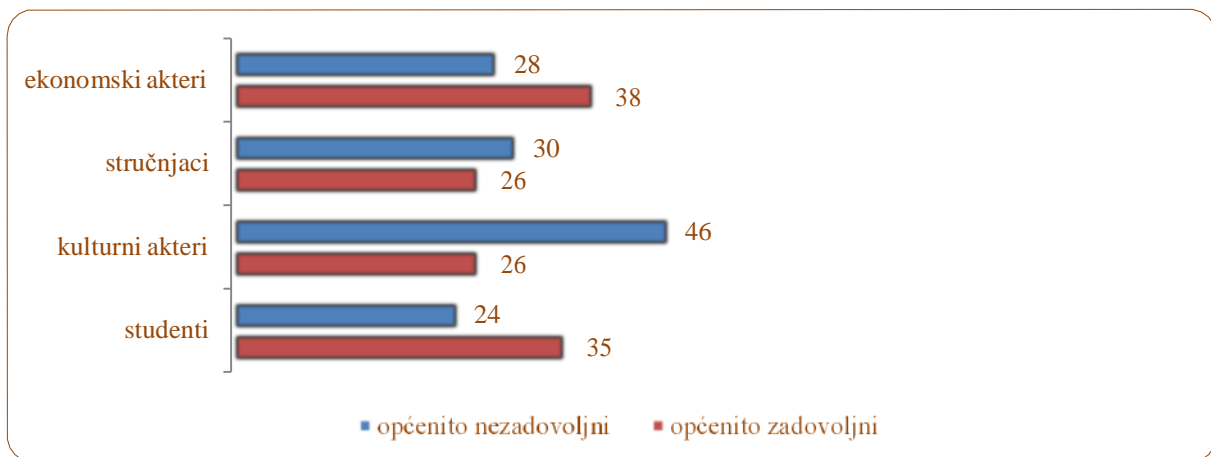
SLIKA 29 Zadovoljstvo postojećom razinom uređenja i konzervacije povijesne jezgre – usporedba srednjih ocjena za sva četiri poduzorka*

* Zadovoljstvo je ocjenjivano na skali od 1 – izrazito sam nezadovoljan/na do 5 – izrazito sam zadovoljan/na

U svim skupinama prevladava srednja ocjena "dobar" s razlikama u intenzitetu. Stoga će se u sljedećem koraku analize usporediti postotci nezadovoljnih (izrazito ili uglavnom nezadovoljni) i zadovoljnih (izrazito ili uglavnom zadovoljni). Na ovom pitanju potvrđena je statistički značajna razlika među skupinama, na razini $p < 0,05$.

SLIKA 30 Zadovoljni postojećom razinom uređenja i konzervacije povijesne jezgre - usporedba udjela općenito zadovoljni i općenito nezadovoljnih za sva četiri poduzorka (%)*

* Zadovoljstvo je ocjenjivano na skali od 1 – izrazito sam nezadovoljan/na do 5 – izrazito sam zadovoljan/na

Ova analiza, iz koje su isključene ocjene neodlučnih tj. kategorija "ni nezadovoljan, ni zadovoljan" pokazuje da se skupine razlikuju po ovom pitanju. Treba, prije svega napomenuti da je udio tih "neodlučnih" u svakoj skupini relativno velik, pa se kreće od 28% u skupini kulturnih aktera, preko 34% u skupini ekonomskih aktera i 41% u skupini studenata do najvećeg udjela takvih odgovora, 44% u skupini stručnjaka. Oni, pak ispitanici koji su imali jasniji stav o tome jesu li nezadovoljni ili zadovoljni daju nam sliku koju vidimo u tablici.

Najprije se može uočiti da je veći udio zadovoljnih, u odnosu na nezadovoljne u skupinama ekonomskih aktera (38%) i studenata (35%) dok je veći nezadovoljni prevladavaju nad zadovoljnim u skupinama stručnjaka (30%) i osobito kulturnih aktera (46%). Rezultati prikazani na tablici pokazuju da ispitanici iz skupine kulturnih aktera vidljivo prednjače nezadovoljstvom koje se približilo polovičnom udjelu svih iz te skupine. Drugi stupac, u kojem se ogleda postotak zadovoljstva, na prvo mjesto stavlja ekonomske aktere, pa struktura svih odgovora, unatoč maloj razlici u srednjoj ocjeni pokazuje da se ove dvije skupine nalaze međusobno na "najudaljenijim" pozicijama. Time se otkriva i njihov različit polazni položaj u raspravi o ovim problemima, kao i moguće razlike u ciljevima i motivaciji o čemu će još biti riječi.

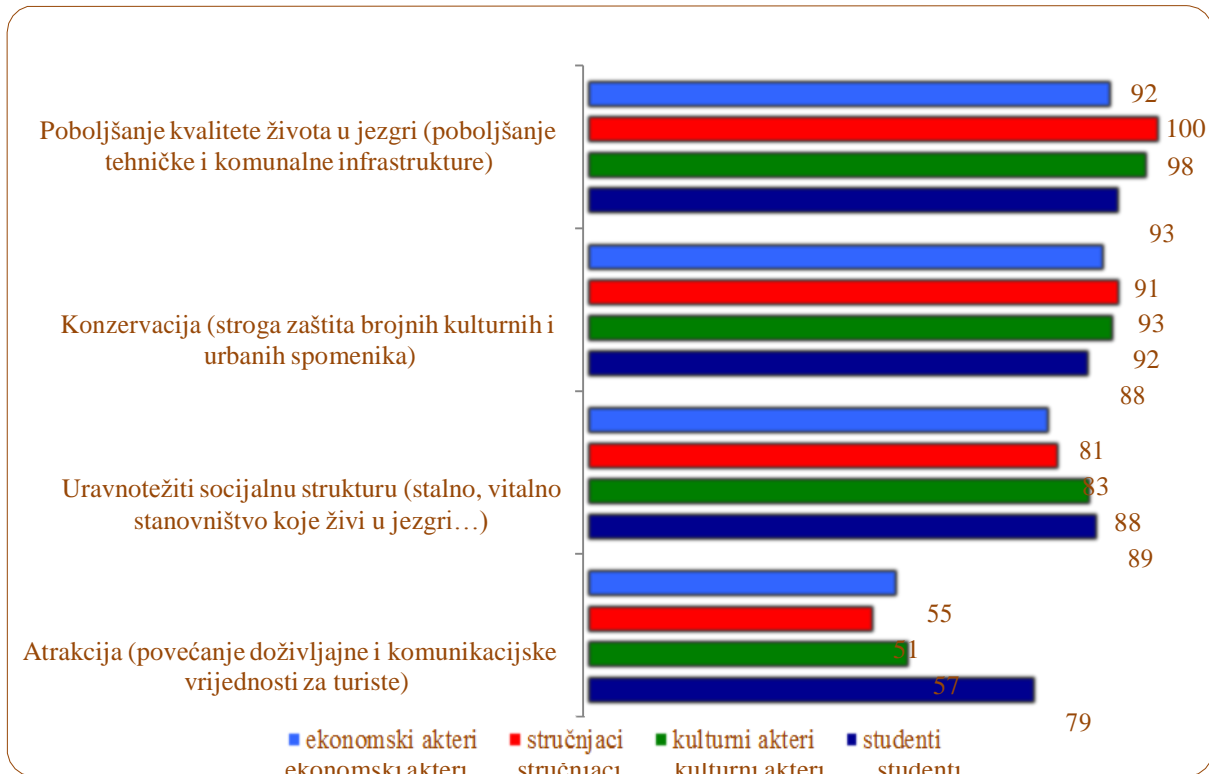
CILJEVI

Definiranje razvojnih ciljeva jedan je od prvih i najvažnijih koraka prilikom osmišljavanja razvojnih strategija. I najčešće pitanje s kojim se suočavamo u raspravama o sudbini i budućnosti povijesnih gradskih jezgri, pa tako i dubrovačke, jest koji nam je cilj, kao zajednici, kojem težimo u kroz različite aspekte upravljanja jezgrom. Općenito se rasprava o ciljevima vodi oko dva smjera: jedan se oslanja na ideju konzervacije, čuvanja, a drugi, pak zagovara kontinuitet života u jezgri koji uključuje i stanoviti stupanj promjena. Pitanje o ciljevima pitanje je i o našim očekivanjima, o tome što nam povijesna jezgra danas i u budućnosti može dati, i što mi za nju možemo učiniti. Balans između ova dva smjera jedan je od zadataka oko kojih danas postoji neka vrsta konsenzusa i u stručnoj literaturi i u raspravama na različitim razinama javnog diskursa. Tako je i ispitanicima bilo ponuđeno, na ocjenjivanje, nekoliko mogućih ciljeva revitalizacije povijesne gradske jezgre, više u cilju da se izbalansira odnos i identificiraju prioritete nego da se neki od navedenih ciljeva isključe. Njihovi odgovori analizirat će se po skupinama, a zatim i usporediti. Pri tome valja imati na umu da je statistički značajna razlika na razini $p < 0.05$ utvrđena kod ocjenjivanja svih ciljeva, osim "konzervacije".

Na tragu dva opisana smjera koji uključuju, općenito rečeno, daljnji razvoj i konzervaciju - grupirali su se i najčešći odgovori ispitanika. Iz njim možemo zaključiti o stabilnoj želji (92-100%) ispitanika iz svih skupina da se u jezgri omogući život sukladno suvremenim urbanim standardima ali i da se aktima konzervacije vrijedni kulturni spomenici i urbana baština zaštite od promjena i intervencija koje bi narušile njihovu baštinsku, spomeničku vrijednost (88-93%). Uravnoteženje socijalne strukture cilj je oko kojega se

složilo više od 80% ispitanika iz svih skupina, pri čemu treba istaknuti da je najveći postotak slaganja zabilježen u skupini studenata (89%). Ova skupina, najmlađih ispitanika, i razvoj jezgre koji će se voditi imperativom stvaranja atrakcije, vidi nešto drugačije od ostalih. Dok je kod tri skupine (ekonomski akteri, kulturni akteri i stručnjaci) ovaj cilj koji se redovito povezuje s ekonomskom eksploatacijom jezgre, dobilo mršavu većinsku podršku (nešto više od 50%), čak više od 3/4 studenata smatra važnim ciljem povećati atraktivnost jezgre. Može se reći da su svi ciljevi u konačnici ocijenjeni pozitivno, no na vidjelo su izašli omjeri u kojima se svakome od njih treba, po mišljenju ove skupine ispitanika, dodijeliti status prioriteta. Također, u pogledu razlika među anketiranim skupinama, može se reći da su se kod prve tri skupine (ekonomski akteri, stručnjaci i kulturni akteri) koje karakterizira i već postojeće profesionalno iskustvo i zainteresiranost za jezgru, pokazao veći raspon u ocjenjivanju kriterija koji govori o jasnijem stavu što bi za jezgru moglo biti važnije. I dok oni, generalno gledano, sa zadržkom otvaraju vrata "povećanju doživljajne i komunikacijske vrijednosti jezgre za turiste", mlađi ispitanici, studenti nisu pokazali toliko razlike u procjenjivanju važnosti pojedinih ciljeva. Takva razlika može se vjerojatno pripisati i brojnim negativnim posljedicama "podizanja atraktivnosti" kojih su tri skupine aktera iz različitih područja svjesni i kojima su, vjerojatno, i u svom profesionalnom radu, svjedočili.

SLIKA 31 Prihvatljivost mogućih, općih ciljeva revitalizacije povijesne gradske jezgre Dubrovnika – usporedba zbroja udjela odgovora *prilično* i *izrazito* za sva četiri poduzorka (%)

KRITERIJI

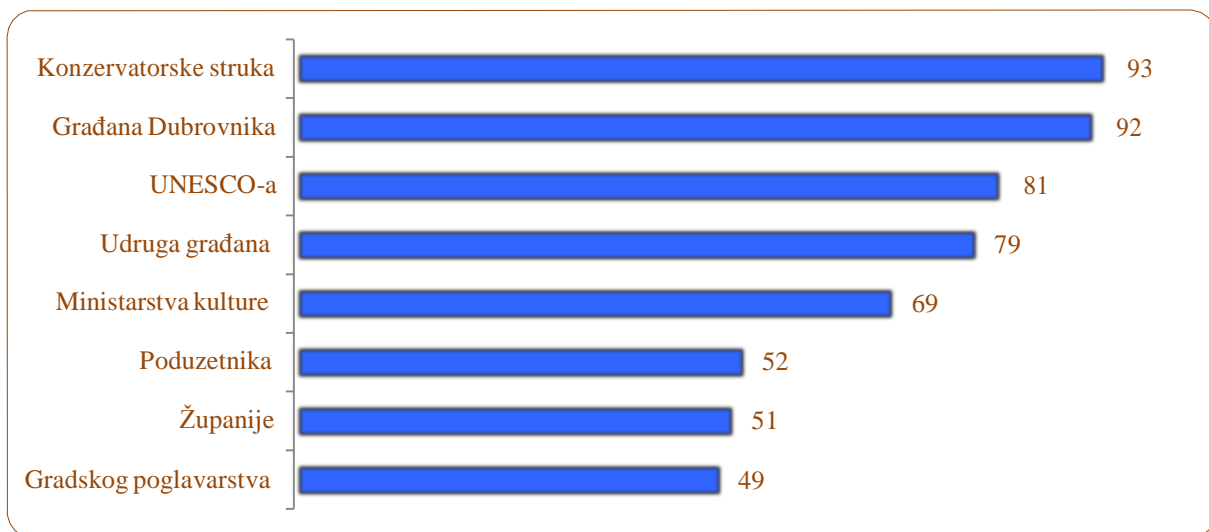
Postavljanje adekvatnih kriterija jedan je od ključnih temelja odlučivanja i nužan alat za upravljanje procesima. U strateškom smislu, postaviti dobre/prikladne kriterije znači usmjeriti razvoj u određenom pravcu i opredijeliti se za afirmaciju nekih vrijednosti. Osim analize samih kriterija, vrlo je važno obratiti pozornost i na aktere koji te kriterije donose, osobito jer različiti akteri u razvojne strategije unose svoje specifične ciljeve i zahtjeve.

Stoga smo ispitanike najprije pitali o tome koliko bi specifične, za baštinu zainteresirane skupine, po njihovom mišljenju trebale imati utjecaja prilikom planiranja razvojnih projekata u Dubrovniku. Ovim istraživanjem cilj je dobiti uvid kakvo je mišljenje o ovom pitanju anketiranih grupa – aktera, te usporediti njihove stavove, a zatim smo od njih tražili da procjenjuju važnost pojedinih (ponuđenih) kriterija, da bismo, na ovu podtemu zaokružili konkretnim pitanjem o prihvatljivim djelatnostima u povijesnoj gradskoj jezgri.

Ekonomski sektor

Ocjenjujući važnost mišljenja pojedinih razvojnih dionika za postavljanje kriterija, ispitanici definirani u skupini ekonomskih aktera najveću prednost dali su stručnjacima čije je uže područje interesa baština i građanima: više od 90% tako je ocijenilo konzervatorsku struku i građane Dubrovnika, 82% UNESCO i 79% udruge građana. Više od dvotrećinske podrške (69%) dobilo je i Ministarstvo kulture, kao krovna, nacionalna institucija čiji je cilj briga o kulturi i kulturnim dobrima i koja također, osim političke dimenzije ima nezanemarlivu stručnu legitimaciju. U donjem su dijelu ranga poduzetnici i institucije s lokalne razine upravljanja (Županija – 51% i Gradsko poglavarstvo – 49%). Ovakav rang upućuje na manjak povjerenja u lokalnu upravu čije mišljenje o planiranju razvojnih projekata, za veliki dio ove skupine ispitanika nije osobito relevantno. Ipak, ako se fokus stavi samo na odgovore „izrazito“ kao najjači stupanj slaganja, promjena se događa na dnu ljestvice, pa se poduzetnici s postotkom ovog odgovora od 4%, smještaju na sam kraj, iza Županije i Poglavarstva (tablice u prilogu).

SLIKA 32 Procjena važnosti mišljenja pojedinih aktera za planiranje razvojnih projekata u Dubrovniku – pogled iz perspektive ekonomskog sektora (%)*

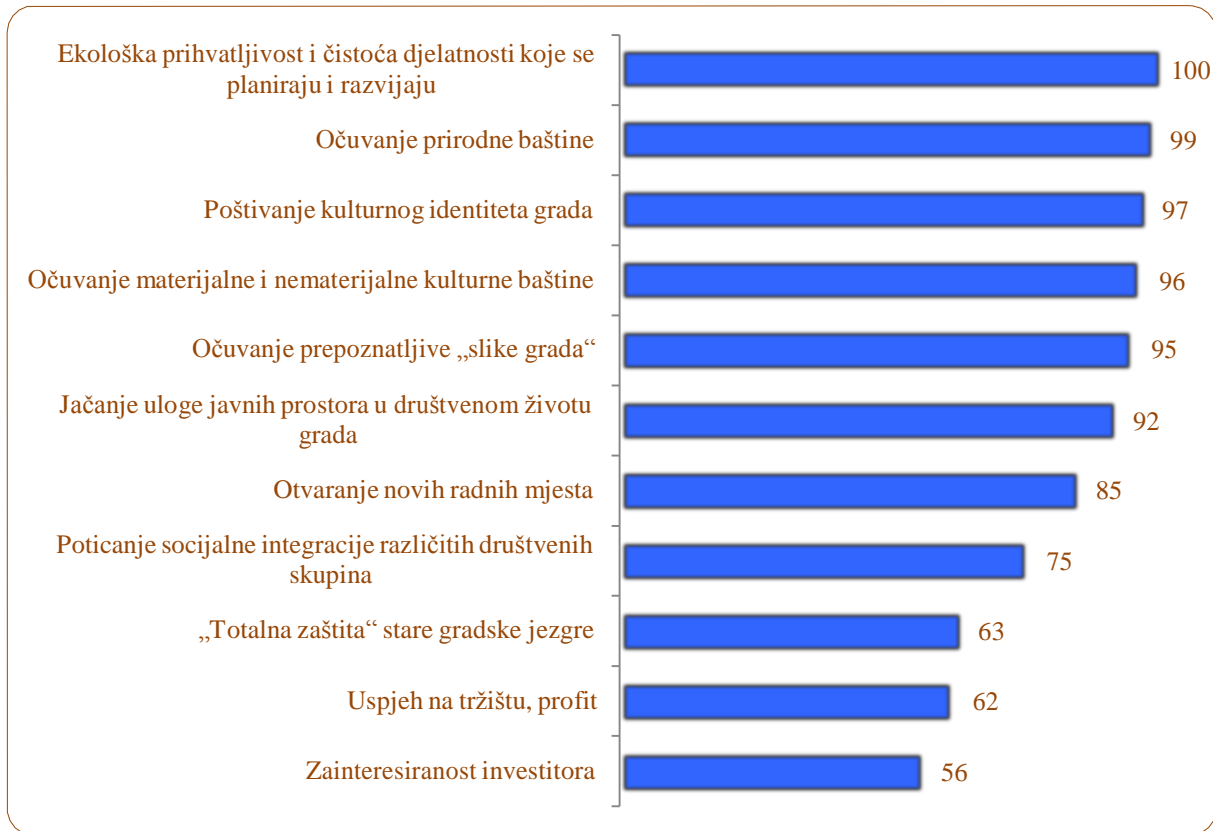

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

Kriteriji čija je važnost za planiranje i razvoj Dubrovnika ponuđena na ocjenjivanje obuhvaćaju nekoliko aspekata: ekološki, kulturni, socijalni i ekonomski. Na temelju odgovora dobivenih od ekonomskih aktera, zbrajajući kategorije „prilično“ i „izrazito“ važnih kriterija, formiran je rang kriterija s obzirom na njihovu poželjnost kod ove grupe ispitanika. Vidljivo je da su na prvim mjestima kriteriji koji zagovaraju ekološke i

kulturne vrijednosti, pa se iz toga daje iščitati i visoka vrijednost koju ispitanici prepoznaju u prirodnoj i kulturnoj baštini Dubrovnika, dajući im gotovo apsolutnu podršku. Stoga ih treba posebno apostrofirati. Nadalje moguće je identificirati još dvije grupe kriterija: prva, oko čije važnosti se slaže više od dvotrećinske većine (75-85%): to su kriteriji kojima možemo dodijeliti socijalni predznak, bilo da je riječ o poticanju socijalne održivosti zajednice (jačanje uloge javnih prostora i poticanje socijalne integracije) ili o otvaranju novih mjesta što je kriterij koji osim ekonomske ima i snažnu socijalnu dimenziju. U trećoj su skupini, na začelju (56-63%) ekonomski kriteriji koji favoriziraju profit, tržište i investitore. Njima se pridružio i jedan zaseban kriterij „totalna zaštita“ jezgre, čiju nepovoljnu poziciju u rangju možemo objasniti pretpostavljanom zatvorenosću za razvojne promjene, i nespremnosti na „totalnu“ zaštitu koja bi petrificirala živo tkivo grada. Promatranjem ekstremnih kategorija „nimalo“ i „izrazito“ vidljivo je da je najveći broj ispitanika (85%) s izraženim stavom o „izrazitom“ kriteriju okupljen na varijabli „Poštivanje kulturnog identiteta grada“, dok se najveći broj isključivanja (11%) nekog kriterija nalazi uz tvrdnju „zainteresiranost investitora“. (tablice u prilogu)

SLIKA 33 Procjena aktera iz ekonomskog sektora o važnosti pojedinih kriterija za planiranje razvoja Dubrovnika (%)*

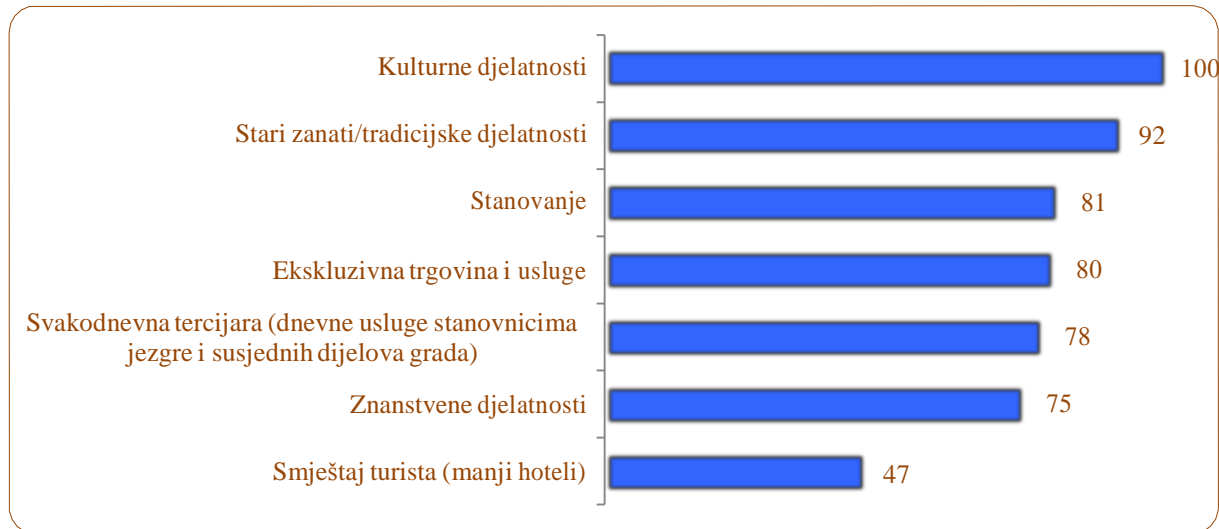

* Prikazane su zbroje udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

Potruga za djelatnostima koje su prihvatljive u povijesnoj jezgri grada, konkretno je pitanje koje, također može biti i indikator za raspravu o kriterijima. Naime, odabir prihvatljivih djelatnosti zasigurno pokazuje i smjer u kojem se jezgra treba i može razvijati kao i na prihvatljiv način na koji se može upravljati njezinim razvojem.

SLIKA 34 Procjena aktera iz ekonomskog sektora o prikladnosti pojedinih djelatnosti za povijesnu gradsku jezgru Dubrovnika (%)*

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

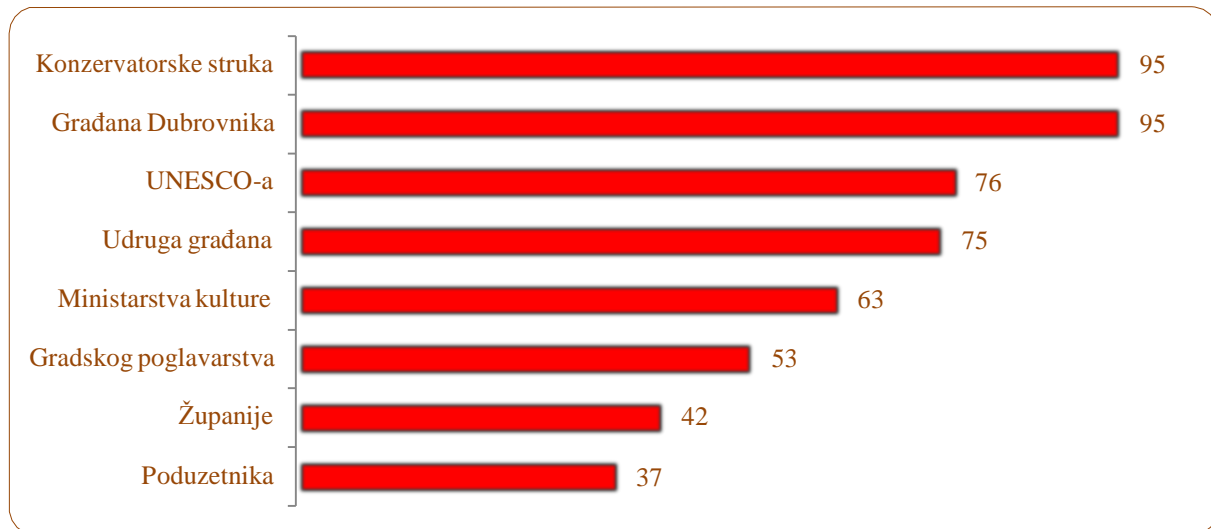
Kulturna uloga povijesne jezgre (100%) dominira nad ostalim djelatnostima koje su u jezgri prihvatljive. Može se reći da je većina djelatnosti naznačenih u upitniku – prihvatljiva. Osobito se to odnosi na djelatnosti koje kombiniraju stanovanje i kulturne i tradicijske djelatnosti (81-92%). Kad je riječ o turizmu, općenito se može reći da je za ispitanike prihvatljivija ponuda ekskluzivnih trgovina (80%), koja zasigurno ne uključuje masovnost, nego sam smještaj turista (47%) koji bi doprinio većoj gužvi i unio drugu vrstu ritmova u ograničeni prostor jezgre. Dodajmo tome podatak da 15% ispitanika smatra kako smještaj turista „nimalo“ nije opcija za razvoj jezgre, dok ih najveći postotak (79%) izrazito podržava smještanje kulturnih djelatnosti u povijesnu jezgru (tablice u prilogu).

Stručnjaci

Iz perspektive stručnjaka, najvažnije pri donošenju razvojnih projekata je mišljenje konzervatorske struke, ali i građana Dubrovnika (oko oba aktera slaže se 95% ispitanika). U drugoj su skupini UNESCO (76%), kao svjetska krovna organizacija i građani organizirani u udruge (75%). Natpolovičnu većinu dobila je podrška mišljenju Ministarstva kulture (63%) i, nešto manje, mišljenju Gradskog poglavarstva (53%), dok tek manjinsku potporu ima utjecaj Županije (42%), a osobito utjecaj i mišljenje poduzetničke skupine 37%). Rang odgovora dobivenih od ispitanika iz grupe stručnjaka pokazuje raskorak između konzervatorske struke i javnog interesa s jedne strane i interesa poduzetnika s druge strane. Ako se izdvojeno pogledaju samo odgovori „izrazito“, većinsko je opredjeljenje (59%) za konzervatorsku

struku kao autoritet u ovim pitanjima, dok su građani Dubrovnika takav stupanj afirmacije dobili ipak u manjem postotku (44%), pa naizgled isti položaj u rangu zbrojenih odgovora „prilično“ i „izrazito“ ipak skriva određene razlike koje daju prednost „struci“ (tablice u prilogu).

SLIKA 35 Procjena važnosti mišljenja pojedinih aktera za planiranje razvojnih projekata u Dubrovniku – pogled iz perspektive anketiranih stručnjaka (%)*

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

Rang kriterija koji bi trebali biti važni za planiranje i razvoj Dubrovnika, pokazuje da je skupina ispitanika – stručnjaka gotovo apsolutno istaknula potporu većem broju kriterija koji se mogu označiti kao kulturni, socijalni i ekološki. Razlike među njima su male (98-100%) i potvrđuju da je dobrim smatra ono strateško promišljanje koje razvoj razmatra kao multi-dimenzionalan proces. Slijede ih grupa socio-ekonomskih kriterija, dok su na kraju popisa, od manjeg broja ispitanika prepoznati kao izrazito ili prilično važni – ekonomski kriteriji (47-48%). Odgovori koji opisuju „izrazito“ važnost kriterija najbrojniji su (90%) na čestici „Poštivanje kulturnog identiteta“, dok je najviše po kriterij „isključujućih“ odgovora („nimalo“ 14%) na varijabli „Totalna zaštita stare jezgre“. (tablice u prilogu)

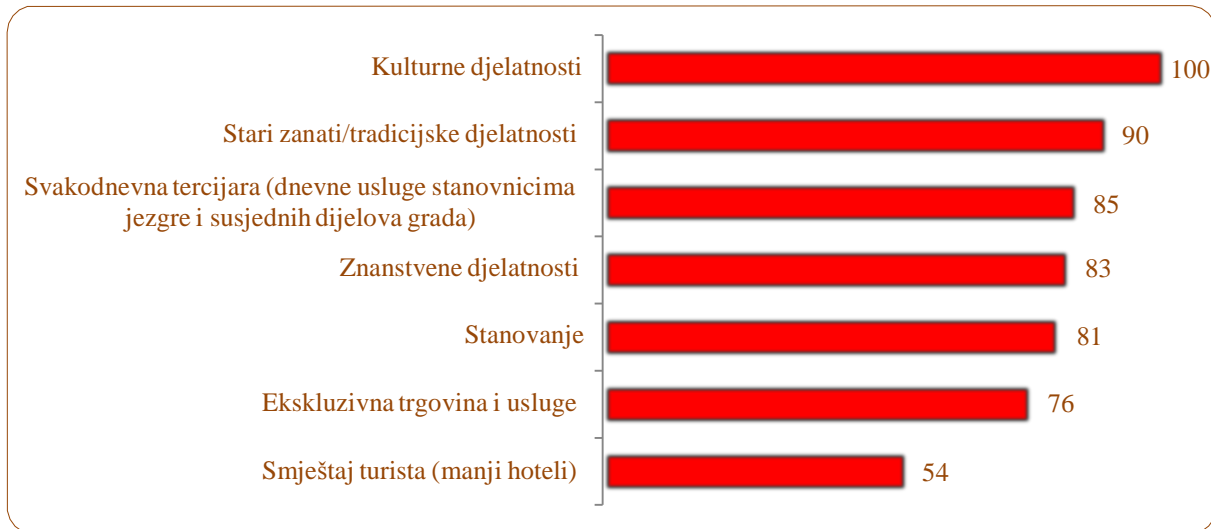
SLIKA 36 Procjena anketiranih stručnjaka o važnosti pojedinih kriterija za planiranje razvoja Dubrovnika (%)*

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

Odgovori stručnjaka o poželjnim djelatnostima u povijesnoj jezgri Dubrovnika pokazuju konsensualno opredjeljenje za kulturne djelatnosti (100%). Što se tiče ostalih, tradicijske djelatnosti imaju prednost (90%), a slijede ih djelatnosti vezane za svakodnevni život građana: u toj skupini možemo uočiti usluge stanovnicima (85%) i stanovanje (81%), te znanstvenu djelatnost (83%). Na kraju ranga, ali s relativno visokim udjelom prihvaćanja smjestila se „ekskluzivna trgovina i usluge“ (76%), dok je najmanje prihvatljiv „smještaj turista“ (54%). Sukladne ovim nalazima su i ocjene na „krajnjim odgovorima“: nimalo je odgovor koji se najčešće veže uz smještaj turista (12%), dok se kulturne djelatnosti kao izrazito poželjna djelatnost pojavljuju kod 72% ispitanika (tablice u prilogu).

SLIKA 37 Procjena anketiranih stručnjaka o prikladnosti pojedinih djelatnosti za povijesnu gradsku jezgru Dubrovnika (%)*

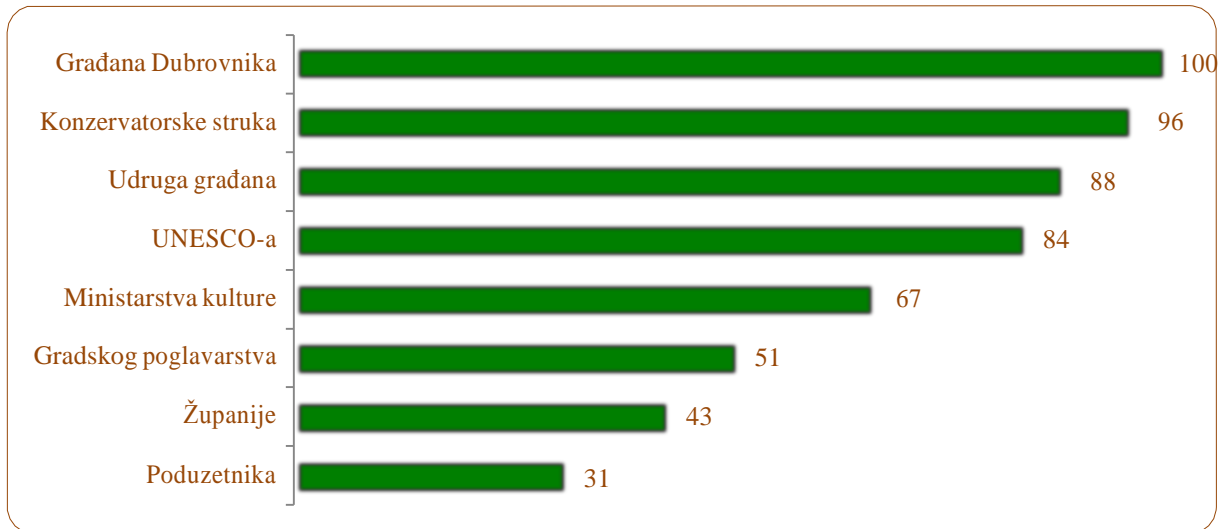

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

Kulturni i civilni sektor

Kulturni akteri i udruge, ulogu nespornog autoriteta u planiranju dodijelili su građanima Dubrovnika (100%), nakon kojih je istaknuta konzervatorska struka (96%). Udruge građana i UNESCO također su visoko pozitivno ocijenjeni (84-88%) kao adrese čije bi mišljenje bilo relevantno za razvoj grada. Institucije uprave, kako državne, tako i lokalne, u usporedbi s njima, ocijenjene su nešto manje uvjerljivo, pri čemu, među njima autoritet Županije vidljivo najmanji (43%). Na samom začelju, s najmanje uvjerljivosti po kriteriju zbrojenih odgovora „malo“ i „nimalo“ skupina je poduzetnika (31%). Ipak, dok konzervatorska struka prednjači i u broju ispitanika koji su zaokružili odgovor „izrazito“ važan kriterij (77%), Županija se smjestila na čelo onih koji smatraju da „nimalo“ nije važno njeno mišljenje, a takvih je 10% ispitanika iz skupine kulturnih aktera (tablice u prilogu).

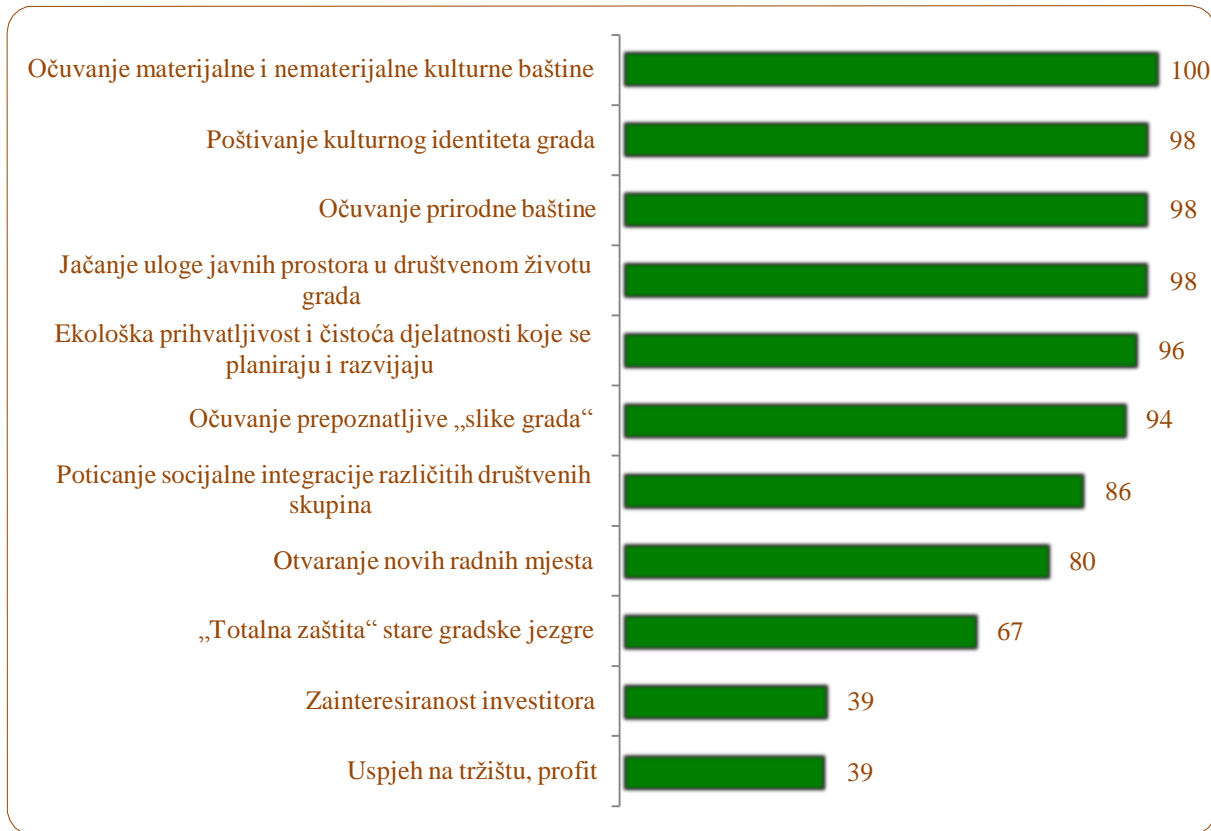
SLIKA 38 Procjena važnosti mišljenja pojedinih aktera za planiranje razvojnih projekata u Dubrovniku – pogled iz perspektive kulture i civilnog sektora (%)*

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

Na popisu poželjnih kriterija i ovdje vode očuvanje baštine (100%) i identiteta grada (98%), ali i važnost uloge javnih prostora u društvenom životu (98%). Slijede ih ekološka prihvatljivost (96%), te očuvanje „slike grada“ (94%), drugim riječima jedne vrste vizualnog identiteta i označitelja onoga što grad za njih predstavlja. Socijalni kriteriji kod većeg su broja ispitanika prepoznati kao važniji od ekonomskih, pa zainteresiranost investitora i uspjeh na tržištu ostaju na začelju ranga (39%). U kategoriji „izrazitih“ kriterija, po mišljenju ispitanika iz skupine kulturnih aktera prvo mjesto dijele „Poštivanje identiteta grada“ i „Očuvanje prirodne baštine“ s 86% podrške, dok bi „zainteresiranost investitora“ kao kriterij isključilo njih 16% (tablice u prilogu).

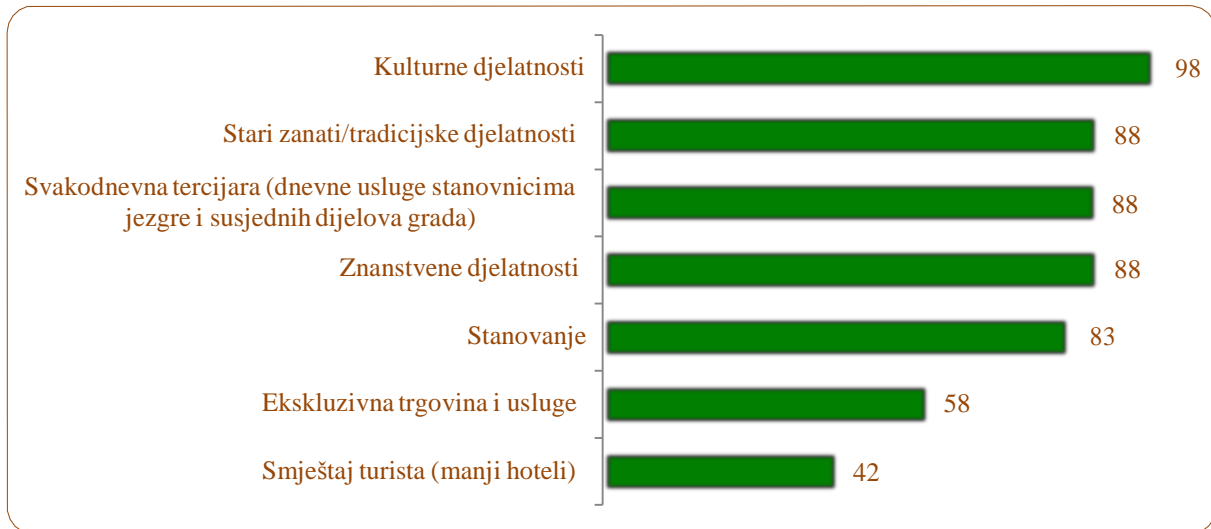
SLIKA 39 Procjena aktera iz kulture i civilnog sektora o važnosti pojedinih kriterija za planiranje razvoja Dubrovnika (%)*

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

Sukladno tome ocijenjena je i poželjnost pojedinih djelatnosti u povijesnoj jezgri, pa se kulturne djelatnosti smatraju najpoželjnijima (98%). Tradicijske djelatnosti, ali i znanstvene visoko su rangirane kao prihvatljive (88%), a njima možemo pridodati i svakodnevnu tercijaru (88%) kao djelatnost o kojoj izravno ovisi kvaliteta života domaćeg stanovništva, te stanovanje (83%). Ekskluzivna trgovina i usluge, po mišljenju aktera iz kulturnog i civilnog sektora, nije u tolikoj mjeri primjerena za jezgru, dok uloga jezgre kao mjesta za smještaj turista dobila najmanju potporu (42%). Takve stavove potvrđuju i odgovori u pojedinačnim kategorijama „nimalo“ i „izrazito“ prihvatljivo (tablice u prilogu).

SLIKA 40 Procjena aktera iz kulture i civilnog sektora o prikladnosti pojedinih djelatnosti za povijesnu gradsku jezgru Dubrovnika (%)*

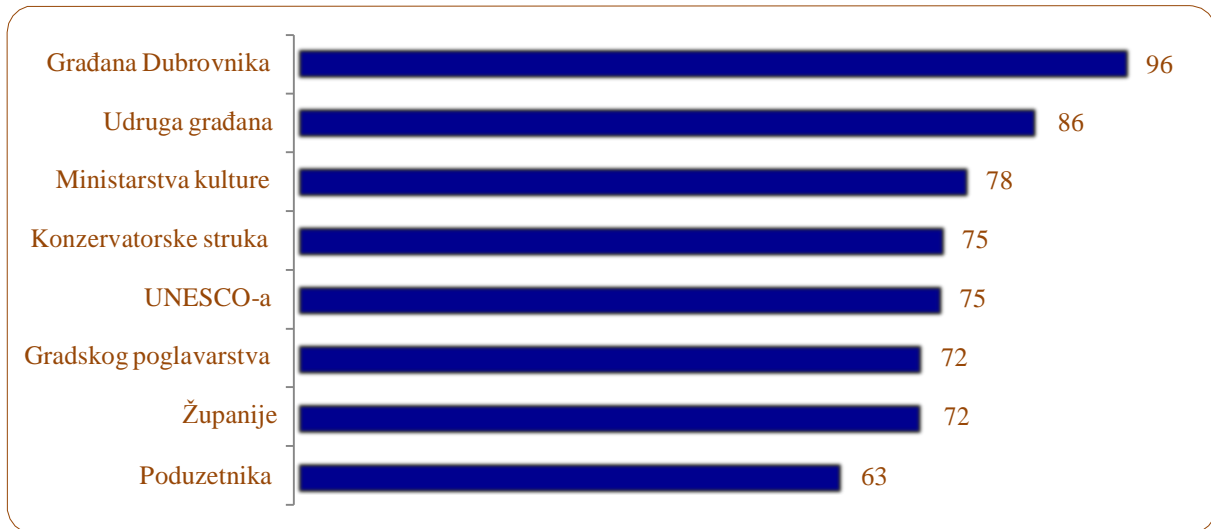

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

Studenti

Ispitanici iz redova studentske populacije, kao najrelevantnije uzimaju mišljenje građana, bilo da je riječ o građanima pojedincima (96%) ili građanima koji svoje stavove artikuliraju kroz udruge (86%). Mišljenja koja dolaze iz neke vrste institucionalnog okvira, od gradske razine do međunarodne, čine drugu grupu prihvatljivih, a udio slaganja oko njih kreće se u rasponu od 72-78%. Izvan te dvije skupine, s najmanjom podrškom od 63% (premda je natpolovična) nalaze se poduzetnici. Uvidom u postotke odgovora „izrazito“ vidimo da za ispitanike iz studentske skupine, građani Dubrovnika ostaju na prvom mjestu (66%) aktera koji se trebaju pitati o razvojnim projektima, dok je relativno najmanje povjerenje izraženo u pogledu lokalne uprave – gradskog poglavarstva. Njih 7% smatra kako o mišljenju gradskog poglavarstva nimalo ne treba voditi računa prilikom planiranja razvojnih projekata (tablice u prilogu).

SLIKA 41 Procjena važnosti mišljenja pojedinih aktera za planiranje razvojnih projekata u Dubrovniku – pogled iz perspektive anketiranih studenata (%)*

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

Najprije valja istaknuti da su svi ocjenjivani kriteriji u skupini studenata dobili natpolovičnu podršku tj. da ih je većina ocijenila kao prilično ili izrazito važne. No rang pokazuje da se oko važnosti nekih ostvario veći stupanj slaganja nego kod drugih. Najvažniji kriteriji koji bi trebali usmjeravati razvoj grada, po mišljenju ispitanika iz studentske populacije jesu: očuvanje baštine i identiteta (99%) i ekološka prihvatljivost (93%). Socijalni i ekonomski kriteriji također su, od strane većine ispitanika iz ove skupine prepoznati kao važni, no u manjem postotku, pa se kao najmanje važan kriterij i kod ove skupine pojavio uspjeh na tržištu i stvaranje profita (68%). Po mišljenju ispitanika iz skupine studenata, „Očuvanje materijalne i nematerijalne kulturne baštine“ kriterij je koji ostaje na prvom mjestu po stupnju slaganja (81%) i kada pozornost usmjerimo samo na odgovore u kategoriji „izrazito“ važnih kriterija. Premda su relativno zanemarivi odgovori koji s liste kriterija isključuju neke od navedenih, najviše se među njima ističe „zainteresiranost investitora“ za koji 4% ispitanika u ovoj skupini ne vidi nikakvu važnost (tablice u prilogu.)

SLIKA 42 Procjena anketiranih studenata o važnosti pojedinih kriterija za planiranje razvoja Dubrovnika (%)*

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

I poželjne djelatnosti na vrhu su iznjedrile kulturu (93%), slijede tradicijske djelatnosti (88%), a na trećem su mjestu dnevne usluge stanovnicima Dubrovnika (73%). Oko ekskluzivne trgovine, stanovanja i znanstvene djelatnosti nije u toj mjeri postignuto slaganje, unatoč ipak većinskom odobravanju. Još manje suglasja (premda je postignuta natpolovična većina) postignuto je oko ideje da povijesna jezgra posluži kao mjesto za smještaj turista (54%). Najizraženiju potporu u kategoriji „izrazito“ dobile su kulturne djelatnosti (65%), a najviše ispitanika potpuno bi iz jezgre isključilo „smještaj turista“ – njih čak 26% (tablice u prilogu).

SLIKA 43 Procjena anketiranih studenata o prikladnosti pojedinih djelatnosti za povijesnu gradsku jezgru Dubrovnika (%)*

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

Usporedba

Uspoređujući stavove ispitanika iz različitih skupina (ekonomski akteri, stručnjaci, kulturni akteri i studenti) po pitanju kriterija, relevantnih aktera i poželjnih djelatnosti koji bi trebali utjecati na razvoj povijesne jezgre Dubrovnika, uočavaju se i sličnosti i razlike. Što se tiče razlika treba napomenuti da su statistički značajne razlike, na razini $p < 0.05$ utvrđene na varijablama "očuvanje prepoznatljive slike grada", uspjeh na tržištu, zainteresiranost investitora, te jačanje uloge javnih prostora u društvenom životu grada. Kad je, pak, riječ o poželjnim djelatnostima u jezgri, statistički značajna razlika na razini $p < 0,05$ potvrdila se na varijablama: stanovanje, smještaj turista i znanstvene djelatnosti.

U pogledu društvenih autoriteta čije bi mišljenje trebalo uzimati u obzir prilikom donošenja važnih razvojnih projekata dva su se aktera izdvojila sa stabilnom potporom svih ispitanika: konzervatorska struka i građani Dubrovnika. Povjerenje u institucije vlasti, osobito one na lokalnoj razini redovito je manje, dok se mišljenje poduzetnika, stavljeno u kontekst ostalih razvojnih sudionika doživljava, kao najmanje relevantno za razvoj grada. Najveće razlike u rasponu podrške, koje možemo interpretirati i kao najjasniji stav po ovom pitanju nalazimo u skupini kulturnih aktera pri čemu su u stopostotnom slaganju dali važnost mišljenju građana, a manje od 1/3 ih smatra da je važno mišljenje poduzetnika. S druge strane, skupina studenata u najvećoj se mjeri složila oko važnosti svih navedenih sudionika u procesu odlučivanja, gdje su građani Dubrovnika također na prvom mjestu s 96% potpore,

dok je i skupina s najmanjom potporom (poduzetnici) relativno dobro ocijenjena – 63% studenata drži njihovo mišljenje važnim za konačnu odluku o nekom projektu.

Kad je riječ o kriterijima, sve četiri skupine ispitanika suglasne su oko očuvanja kulturne i prirodne baštine, te ekološke prihvatljivosti, što pokazuje visoki stupanj prihvaćenosti kriterija socio-kulturne i ekološke održivosti koja se danas nameće kao standardni zahtjev u procedurama razvoja. U odnosu na ove kriterije, oni iz ekonomskog sektora pokazuju se kao drugorazredni. Zanimljivo je istaknuti i relativno nizak status ideje o „totalnoj zaštiti jezgre“ koja u svom značenju sugerira neku vrstu petrifikacije ili muzealizacije gradskog tkiva. Sve skupine ispitanika su ovakvim rangiranjem pokazale da su se u razmatranju kriterije vodile predodžbom o dugoročnim interesima grada i njegovom održivom razvoju. Razlike među njima češće su u intenzitetu nekog stava, nego u njegovom smjeru.

Stoga nije neočekivana niti suglasnost oko poželjnih djelatnosti u povijesnoj jezgri. Ona se kod svih skupina doživljava kao mjesto gdje se afirmira kultura, ali i mjesto iz kojeg nije isključena gradska svakodnevnica (stanovanje, opskrba), dakle kao živo srce grada. Ove dvije uloge jezgre, kod svih ispitanika imaju prednost pred njenom turističkom funkcijom, koja, sudeći po odgovorima, nipošto nije uključena, već svedena na mjeru koja joj „pripada“ u odnosu na gradsku baštinu i gradski, svakodnevni ritam života.

PRIORITETI

Pitanje prioriteta uvodi nas u područje operacionalizacije djelovanja u cilju adekvatnog upravljanja jezgrom, pri čemu su ispitanici dali prednost nekim aktivnostima kao ključnim za daljnji razvoj jezgre, ali istovremeno mogu biti i indikatori za kritiku sadašnjeg upravljanja i ukazati na neke aktivnosti koje su do sada, izostale ili nisu bile u dovoljnoj mjeri poticane.

Ekonomski sektor

Rangiranje prioriteta pokazuje da ispitanici različito vrednuju pojedine aktivnosti usmjerene na bolje upravljanje baštinom, pri čemu je na prvom mjestu, važnost nužnog prioriteta zadobilo "bolje povezivanje različitih aktera zainteresiranih za baštinu" (43%). U drugoj skupini prioriteta oko koje slaže 30-37% ispitanika, ističu se oni povezani sa

zakonskom regulativom. Slijede ih prioriteti povezani s informiranjem (12-18% ispitanika), te na kraju, 4% ispitanika smatra potrebnim sustav dobrog informiranja proširiti i na turiste.

SLIKA 44 Najbolji načini za unaprijeđenje razine zaštite dubrovačke baštine – pogled iz perspektive aktera iz ekonomskog sektora (%)*

* Bilo je moguće izdvojiti 2 prioriteta, pa je udio za svaki prikazani prioritet izračunat u odnosu na ukupan broj ispitanika u poduzorku.

Stručnjaci

U drugoj skupini ispitanika, stručnjaka, rang prioriteta minimalno se razlikuje od prve skupine - ekonomskih aktera, uz napomenu da je podrška boljem povezivanju različitih aktera, višeg intenziteta i oko tog pitanja slaže se natpolovična većina ispitanika (53%). Važnost dobrog informiranja domicilnog stanovništva i ovdje je više istaknuta nego informiranje turista.

SLIKA 45 Najbolji načini za unaprijeđenje razine zaštite dubrovačke baštine – pogled iz perspektive anketiranih stručnjaka (%)*

* Bilo je moguće izdvojiti 2 prioriteta, pa je udio za svaki prikazani prioritet izračunat u odnosu na ukupan broj ispitanika u poduzorku.

Kulturni i civilni sektor

Prelaskom na analizu odgovora treće skupine - kulturnih aktera, i dalje pokazuje gotovo isti poredak prioriteta kao kod prve dvije skupine, no intenzitet podrške ideji bolje komunikacije između različitih aktera još je veći (61%), dok ideja da se kao prioritet upiše i edukacija turista, nije dobila potporu. Time su pokazali i da turiste ne doživljavaju kao relevantne aktere zainteresirane za baštinu, već vjerojatno, tek kao "potrošače" baštine.

SLIKA 46 Najbolji načini za unaprijeđenje razine zaštite dubrovačke baštine – pogled iz perspektive aktera iz kulture i civilnog sektora (%)*

* Bilo je moguće izdvojiti 2 prioriteta, pa je udio za svaki prikazani prioritet izračunat u odnosu na ukupan broj ispitanika u poduzorku.

Studenti

Ispitanici iz skupine studenata ponudili su drugačiji redoslijed prioriteta, ali stupanj slaganja oko pojedinih prioriteta. Raspon slaganja kreće se od 14-35% pri čemu je na prvom mjestu poboljšanje zakonskog okvira, dok su u drugoj skupini prioriteti koje važnima smatra 21-26% ispitanika a odnose se na različite razine komunikacije o problemu baštine, bilo da je riječ o protočnosti komunikacijskih kanala, povezivanju aktera, uključivanju ovih tema u obrazovni sustav ili medije. Čak i prioritet produciranja "edukativnih materijala za turiste" u ovoj je skupini dobio značajnu podršku u odnosu na druge skupine ispitanika. To pokazuje da studenti više od drugih i turiste doživljavaju kao važnog aktera zainteresiranog za baštinu.

SLIKA 47 Najbolji načini za unaprijeđenje razine zaštite dubrovačke baštine – pogled iz perspektive anketiranih studenata (%)*

* Bilo je moguće izdvojiti 2 prioriteta, pa je udio za svaki prikazani prioritet izračunat u odnosu na ukupan broj ispitanika u poduzorku.

Usporedba

Odgovori na pitanja o prioritetima i ovaj put su pokazali dosta sličnosti i poneku razliku među anketiranim skupinama. Sažeto se može reći da se kao dominantni prioritet izdvaja "bolje povezivanje različitih aktera zainteresiranih za baštinu". To je snažan indikator i argument za potrebu jačanja participativnog procesa u upravljanju baštinom, koji je i središnja tema i cilj ovog istraživanja. U ovom pitanju, potvrda o važnosti participacije dobivena je kroz izravno pitanje, a njezina važnost dodatno je dobila na snazi u odmjerenju s drugim prioritetima, kao i u činjenici da prevladava i u skupini ekonomskih aktera i u skupini stručnjaka različitih profila i u skupini kulturnih aktera i civilnog društva. Svi ovi ispitanici izabrani su u uzorak jer već imaju neka znanja, ali i očekivanja od dobrog upravljanja baštinom, pa rezultati proizlaze i iz njihovih dosadašnjih praksi i iskustava. Studenti se, vidjelo se, razlikuju, vjerojatno i zbog svog specifičnog položaja u društvu u kojem ih karakterizira primarno aktivnost stjecanja znanja, kada je riječ o iskustvu djelovanja u konkretnom profesionalnom zadatku i konkretnom društvenom okruženju, valja imati na umu njihov nedostatak iskustva. Stoga i njihovi stavovi nisu toliko jasno definirani kada je potrebno napraviti razliku u odnosu na više tipova prioriteta.

ZAINTERESIRANOST

Tema komunikacije s lokalnom zajednicom, kao temeljni dio i preduvjet participacijskog procesa, provučena je kroz set pitanja o informiranju i sudjelovanju različitih aktera zainteresiranih za baštinu. Prvo pitanje otkriva koliko je, po mišljenju ispitanika, dubrovačka javnost zainteresirana za informacije o gradskim razvojnim projektima.

Pribrajanjem odgovora „donekle“ i „izrazito“ dobivamo udio građana koji u višem ili manjem stupnju pokazuju interes za ovu problematiku. Odgovori pokazuju različitu percepciju interesa građana od strane različitih aktera. Obrada je potvrdila da među skupinama postoji statistički značajna razlika na razini $p < 0.05$.

SLIKA 48 Procjena zainteresiranosti dubrovačke javnosti za informacije o gradskim razvojnim projektima - usporedba zbroja udjela odgovora *donekle* i *izrazito* za sva četiri poduzorka (%)

Stručnjaci različitih profila iskazali su stav da je javnost u velikoj mjeri zainteresirana za informacije o razvojnim projektima, nešto manje, ipak značajno, u to su uvjereni i ispitanici iz skupine ekonomskih aktera, dok kulturni akteri i studenti u manjem, ali gotovo identičnom udjelu podržavaju taj stav. Ovakva distribucija odgovora pokazuje da su ispitanici koji djeluju u kulturnom sektoru, ali i mlađa obrazovana populacija skeptičniji kad je riječ o interesu šire zajednice, pa se može pretpostaviti da takav interes povezuju sa specifičnim profesionalnim preokupacijama.

INFORMIRANJE I SUDJELOVANJE

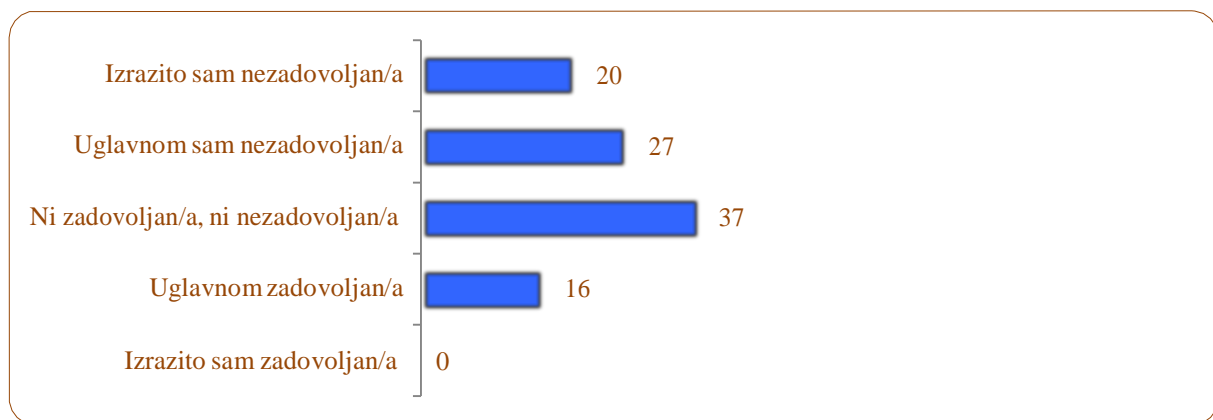
Cilj ovih pitanja bio je saznati nešto o „komunikacijskim navikama“ tj. izdvajanje najčešćih izvora informiranja, stupanj zadovoljstva i povjerenja u informacije koje dobivaju, te koji su, po njihovom mišljenju, najprikladniji modeli komunikacije s lokalnom zajednicom.

Ekonomski sektor

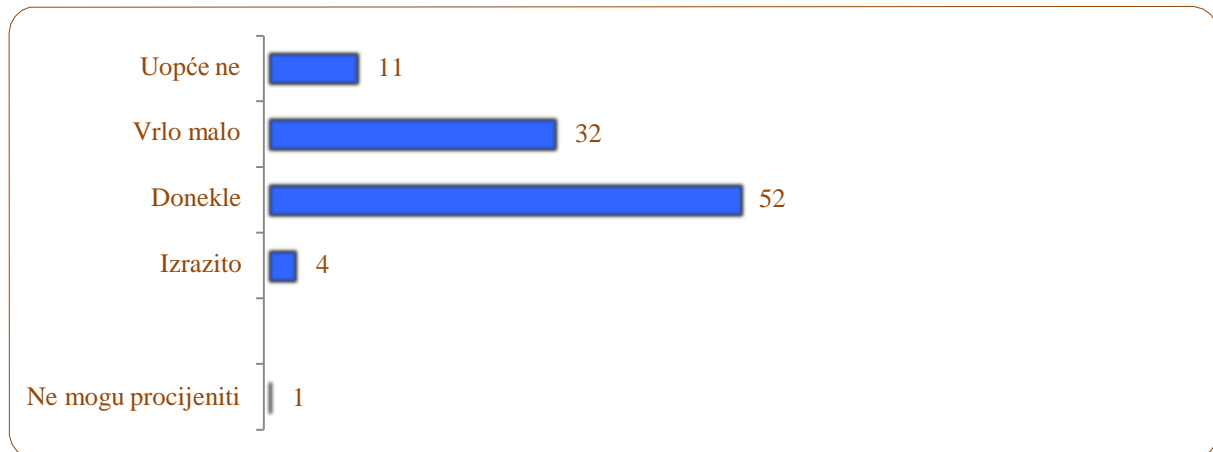
Relativno je nizak udio ispitanika iz skupine ekonomskih aktera koji su izrazili zadovoljstvo dosadašnjom dostupnošću informacija o razvojnim projektima: uglavnom je zadovoljno tek 16%, a niti jedan ispitanik nije „izrazito“ zadovoljan. Već i odgovori na ovo pitanje pokazuju da ima dosta prostora za unapređenje komunikacijskih kanala, ali i da postoji potreba za njihovim unaprjeđenjem.

SLIKA 49 Zadovoljstvo aktera iz ekonomskog sektora dostupnošću informacija koje javnost dobiva o gradskim razvojnim projektima (%)

Prethodno opisane odgovore još je lakše razumjeti ako se povežu s odgovorima na sljedeće pitanje koje govori o kvaliteti informacija propitujući jesu li one potpune i vjerodostojne. Većina informacija (52%) koju javnost dobiva su, po njihovom mišljenju tek „donekle“ potpune i vjerodostojne, a ako tome pridodamo još 43% ispitanika koji smatraju da su informacije vrlo malo ili nimalo pouzdanu, otvara se veliki prostoru koji je zauzet „nepovjerenjem“ i prikladan za različite medijske manipulacije.

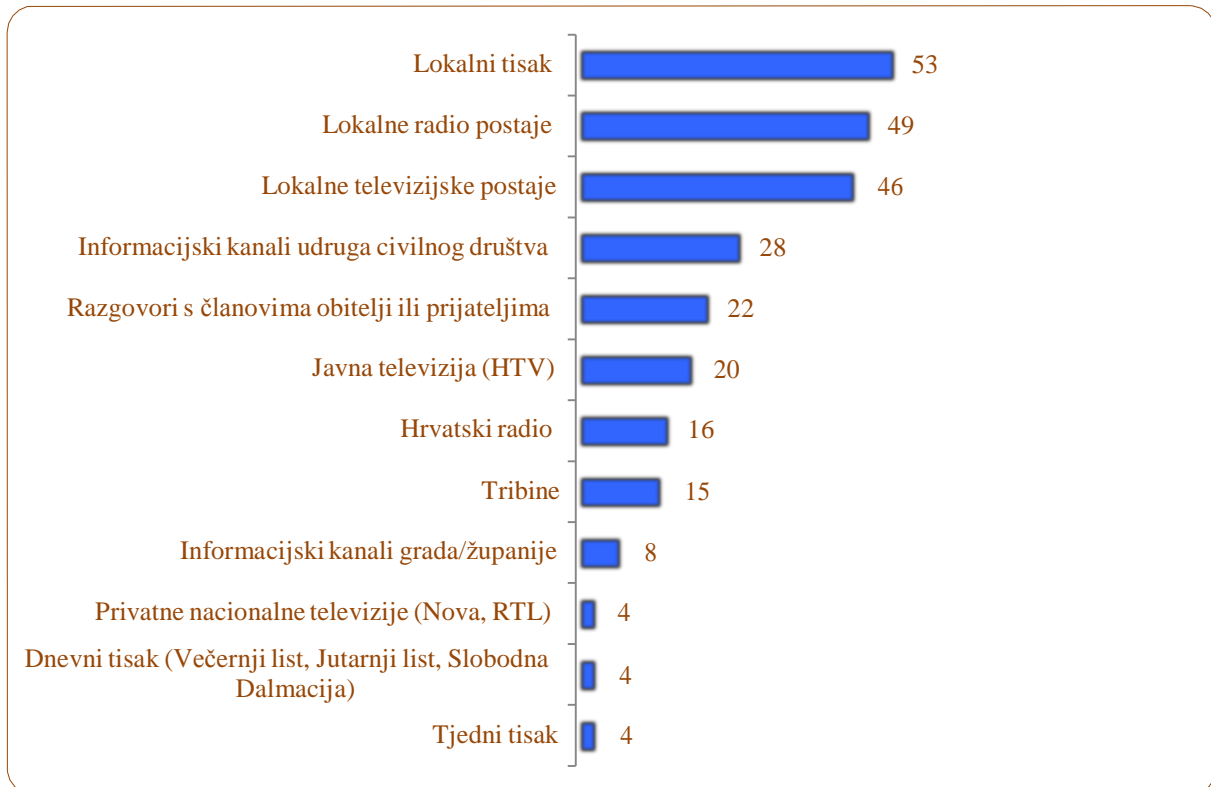
SLIKA 50 U kojoj su mjeri informacije koje su dolazile do šire javnosti o gradskim razvojnim projektima potpune i vjerodostojne?
Pogled iz perspektive aktera iz ekonomskog sektora (%)

Kada je riječ o procjeni vjerodostojnosti pojedinih medija i informacijskih kanala, stavovi ispitanika iz skupine ekonomskih aktera otkrivaju mišljenje da „lokalni“ mediji najpotpunije informiraju javnost o gradskim razvojnim projektima. Pri tome je na prvom mjestu lokalni tisak (53%), zatim lokalne radio postaje (49%) i na trećem mjestu su lokalne televizijske postaje.

Relativno visoko kotiraju informacijski kanali civilnog društva (28%) i neformalni kanali za prijenos informacija, koji su se našli ispred velikih medijskih kuća.

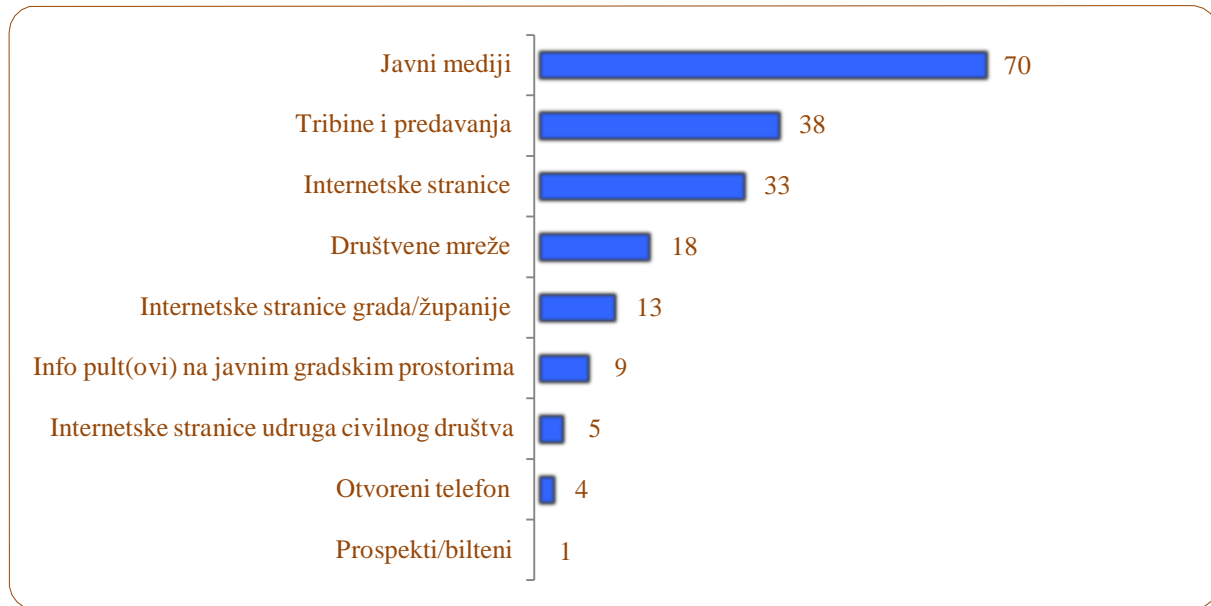
SLIKA 51 Izvori koji najpotpunije informiraju javnost o gradskim razvojnim projektima – pogled iz perspektive aktera iz ekonomskog sektora (%)

* Bilo je moguće izdvojiti 3 izvora, pa je udio za svaki prikazani izvor izračunat u odnosu na ukupan broj ispitanika u poduzorku.

Odgovore na ovo pitanje dobro je usporediti s mišljenjem o najprikladnijim informacijskim kanalima za predstavljanje gradskih razvojnih projekata, premda je riječ o procjeni koja informacijskih kanala čiji se popis doslovno ne preklapa s prethodno analiziranim izvorima informacija. Štoviše, u ovom pitanju poželjnost javnih medija odmjerava se s nekim drugim, često i alternativnim kanalima.

SLIKA 52 Najprikladniji informacijski kanali za predstavljanje gradskih razvojnih projekata – pogled iz perspektive aktera iz ekonomskog sektora (%)*

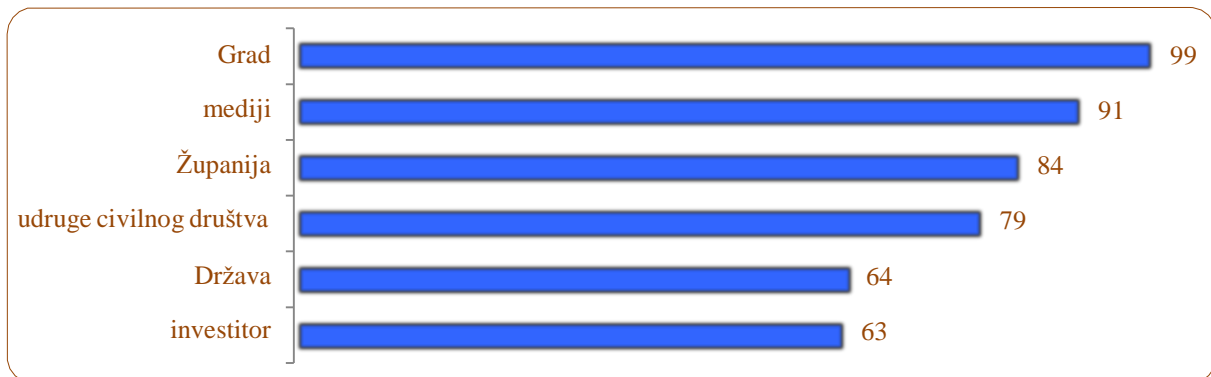
* Bilo je moguće izdvojiti 2 informacijska kanala, pa je udio za svaki prikazani informacijski kanal izračunat u odnosu na ukupan broj ispitanika u poduzorku.

Iz rezultata je vidljivo da je status javnih medija kao najprikladnijih informatora neupitan. Dijelom to mogu zahvaliti i širini javnosti koju pokrivaju, kao i dostupnosti za najveći broj građana i određenim komunikacijskim navikama. U prvoj polovici ranga, visoko s 38% podrške su tribine i predavanja, također klasični modeli komunikacije s javnošću. Od relativno novijih kanala, povezanih sa širenjem novih tehnologija, osobito su istaknute internetske stranice (33%), ali i društvene mreže (18%). Na dnu ljestvice su kanali za koje možemo reći da su „ograničenog dometa“ jer nemaju svojstvo da u kratkom vremenu prosljede informaciju velikom broju ljudi.

Važno pitanje u sklopu rasprave o kvaliteti informiranja je i ono tko plasira informaciju, i tko ima obvezu i odgovornost kontinuiranog i cjelovitog informiranja javnosti. Rezultati prikazani u tablici pokazuju da je Grad prva i najodgovornija adresa koja ima obvezu informiranja građana. Tog je mišljenja 99% ispitanika. Na drugom mjestu su mediji oko kojih se slaže 91% ispitanika što je sukladno ideji o društvenoj odgovornosti medija. Treba istaknuti i činjenicu da obveza informiranja kao i odgovornost koja iz nje proizlazi nije nepodijeljena, te da je većinski stav o obvezi informiranja karakterističan ta sve ocjenjivane subjekte. Pogled ako analizu usmjerimo samo na kategoriju „izrazito“ vidljivo je da se Grad u ulozi obveznog informatora javnosti (95%) još više ističe u razlici spram drugih jer su mediji na drugom mjestu sa 61% takvih odgovora. Ovakav pogled mijenja i poredak na začelju pa je

najmanje slaganja u kategoriji „izrazito“ kad je riječ o obvezi države (24%), a investitori sa začelja idu na predzadnje mjesto s 34% (tablice u prilogu).

SLIKA 53 Tko bi trebao imati obavezu cjelovitog i kontinuiranog informiranja šire javnosti o gradskim razvojnim projektima?
Pogled iz perspektive aktera iz ekonomskog sektora (%)*

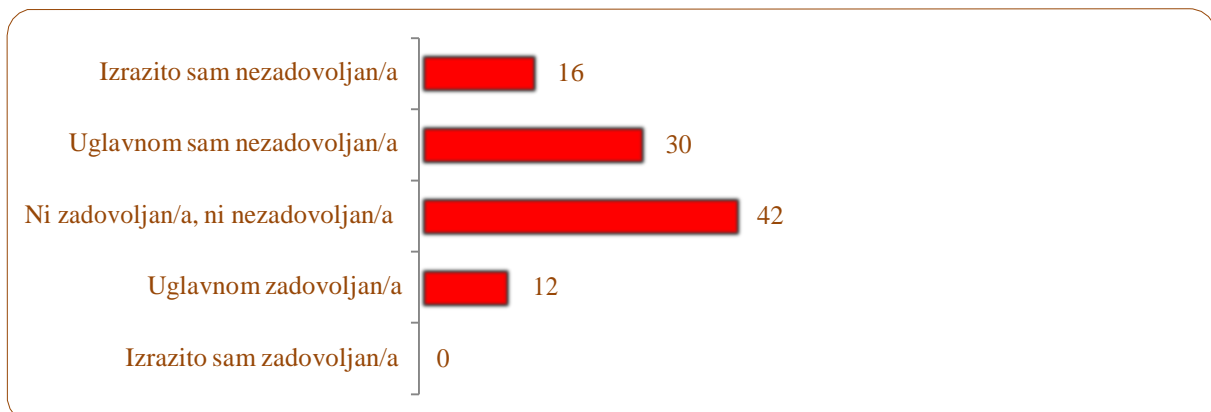

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

Stručnjaci

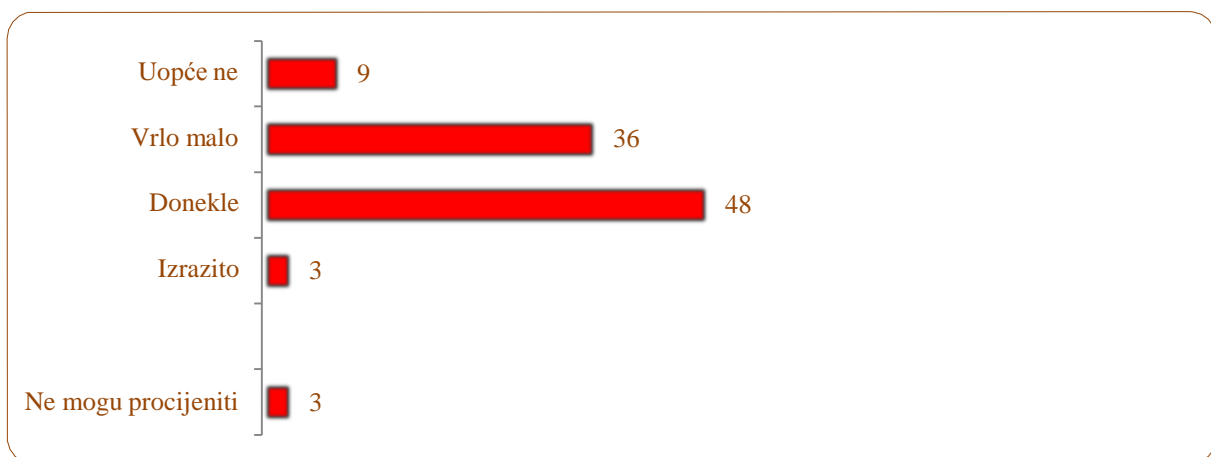
Ni ispitanici iz skupine stručnjaka nisu zadovoljni dostupnošću informacija koje bi trebale biti plasirane javnosti, pri čemu se i u ovoj skupini ističe nedostatak „izrazito“ zadovoljnih. Na prvi pogled, relativno je najveći postotak onih koji su po ovom pitanju neodlučnih, no ako sve nezadovoljne, prikažemo zajedno dobit ćemo natpolovičnu većinu (52%) koja je ili izrazito ili uglavnom nezadovoljna.

SLIKA 54 Zadovoljstvo anketiranih stručnjaka dostupnošću informacija koje javnost dobiva o gradskim razvojnim projektima (%)

I ovdje vidimo da odgovori korespondiraju s pitanjem o nekim aspektima kvalitete informacije koja stiže do javnosti. Kao izrazito potpune i vjerodostojne informacije ocjenjuje zanemarivih 3% ispitanika. Većinsko je opredjeljenje da se kriteriji potpunosti i vjerodostojnosti ispunjava u manjoj mjeri, a 9% ih smatra da se uopće ne može govoriti o toj vrsti pouzdanosti informacija. Time se potvrđuje manjak povjerenja koji može ozbiljno narušavati participacijske procese.

SLIKA 55 U kojoj su mjeri informacije koje su dolazile do šire javnosti o gradskim razvojnim projektima potpune i vjerodostojne?
Pogled iz perspektive anketiranih stručnjaka (%)

Kada se ovi općeniti stavovi testiraju na povjerenju u pojedinačne medije kroz pitanje o procjeni njihove vjerodostojnosti u aspektu plasiranja potpunih informacija, „lokalna razina“ u optici ispitanika ove skupine zadobiva prednost u odnosu na druge izvore. Uz bok lokalnim medijima (tisak, tv i radio) stoji također lokalna „mreža“ distribucije informacija, no u ovom slučaju neformalna, najčešće usmena predaja koja se odvija unutar zajednice i koja, očito, može odigrati veliku ulogu u situaciji kad institucionalne mreže nemaju zadovoljavajuće povjerenje građana.

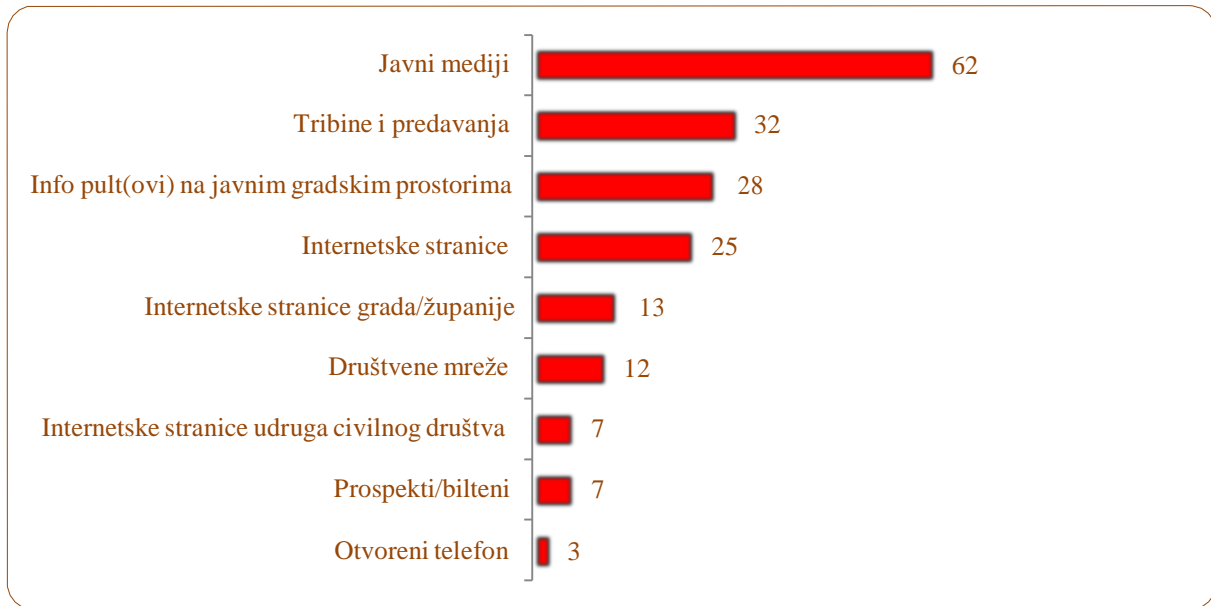
SLIKA 56 Izvori koji najpotpunije informiraju javnost o gradskim razvojnim projektima – pogled iz perspektive anketiranih stručnjaka (%)*

* Bilo je moguće izdvojiti 3 izvora, pa je udio za svaki prikazani izvor izračunat u odnosu na ukupan broj ispitanika u poduzorku.

Očekivanja koja od pojedinih informacijskih kanala imaju ispitanici is skupine stručnjaka daju se iščitati iz tablice, ranga najprikladnijih za predstavljanje gradskih razvojnih projekta. I ovdje je većinski (62%) potvrđena snaga javnih medija, ali i prikladnost tribina i predstavljanja u kojima je omogućen izravan „živi“ kontakt i dijalog kakav tehnološki posredovani mediji (premda uključuju) ipak ne mogu pružiti sudionicima. Slijede internetski mediji, dok je telefon i ovdje ostao na začelju kao manje prikladan medij koji ne može izdržati konkurenciju masovnih medija bilo koje vrste.

SLIKA 57 Najprikkladniji informacijski kanali za predstavljanje gradskih razvojnih projekata – pogled iz perspektive aktera iz anketiranih stručnjaka (%)*

* Bilo je moguće izdvojiti 2 informacijska kanala, pa je udio za svaki prikazani informacijski kanal izračunat u odnosu na ukupan broj ispitanika u poduzorku.

U ulozi organizatora cjelovitog i kontinuiranog informiranja šire javnosti ispitanici nedvosmisleno vide Grad (100%), no u visokom postotku slijede ga mediji (94%). Visoki udjeli slaganja s ulogom adrese koja je obavezna informirati građane kod svih ponuđenih kategorija, idu u prilog jednom konceptu informiranja koji nije monopolan, već uključuje angažman i odgovornost različitih sudionika: civilnog društva, medija, investitora, države, lokalne uprave. Takva predodžba o obavezi informiranja nije specifičnost samo ove skupine, već se u pravilu javlja i kod ostalih anektiranih aktera.

SLIKA 58 Tko bi trebao imati obavezu cjelovitog i kontinuiranog informiranja šire javnosti o gradskim razvojnim projektima?

Pogled iz perspektive aktera iz ekonomskog sektora (%)*

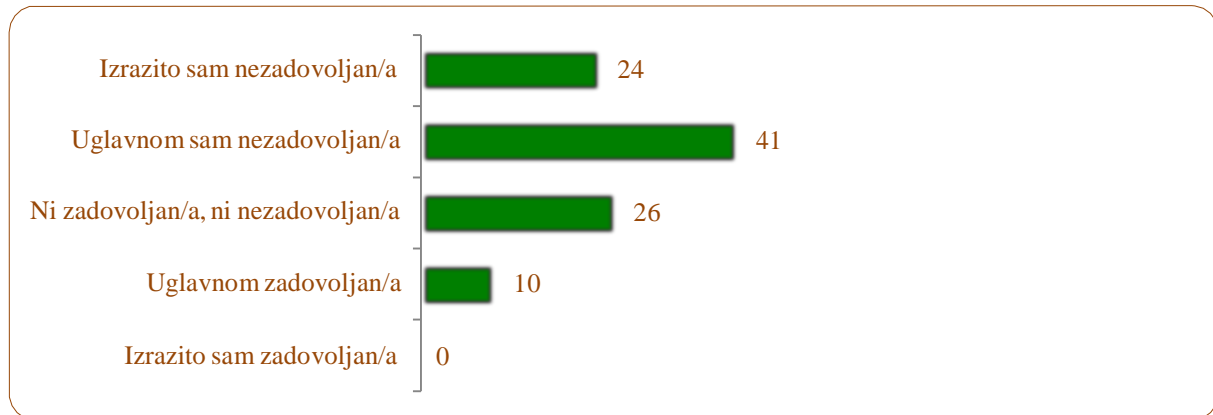
* Prikazan je zbroj udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

I kod ove skupine ispitanika, nakon uvida u pojedinačnu kategoriju „izrazito“ može se uočiti da se mijenja poredak na začelju, pri čemu 37% ispitanika misli da je to obveza države, a njih 21% da je obveza investitora (tablice u prilogu)

Kulturni i civilni sektor

Nezadovoljstvo dosadašnjim informiranjem koje je već „dijagnosticirano“ kod prve dvije skupine ispitanika, još je više izraženo kod onih iz skupine kulturnih aktera. Tek 10% „uglavnom zadovoljnih“ najviše je optimističan nalaz koji se može utvrditi. Čak je i udio neodlučnih po ovom pitanju relativno mali, dok je prevlast nezadovoljstva vidljiva kod približno 2/3 ispitanika. Pri tome valja još naglasiti kako se u kategoriju „izrazito“ negativno svrstala gotovo ¼ pripadnika ovog poduzorka.

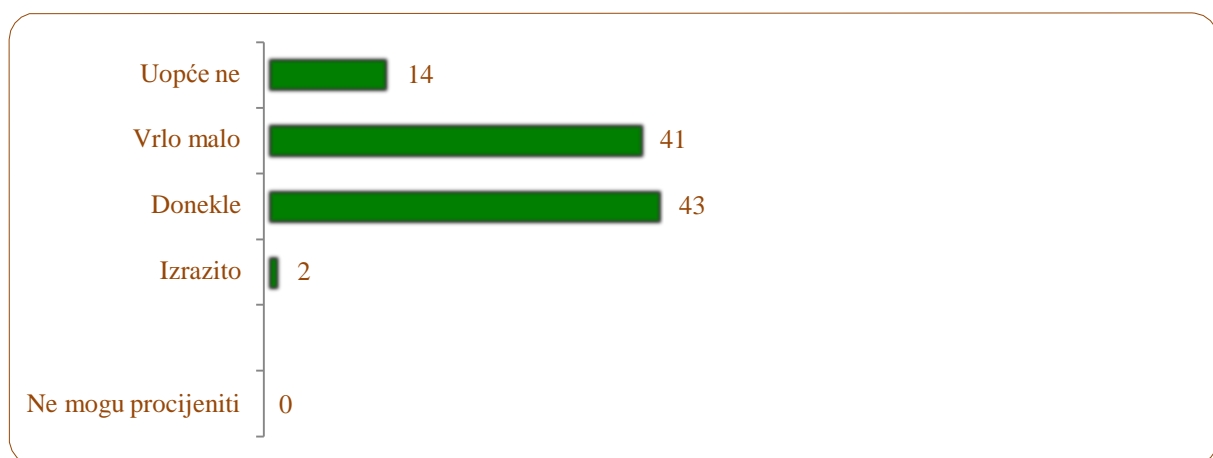
SLIKA 59 Zadovoljstvo aktera iz kulture i civilnog sektora dostupnošću informacija koje javnost dobiva o gradskim razvojnim projektima (%)

Ako uvjerljivost neke informacije mjerimo, između ostaloga, potpunošću i vjerodostojnošću njenog sadržaja, ni ocjena uvjerljivosti same informacije koja dolazi do građana, općenito uzevši, nije pozitivna. Većina odgovora smjestila se na negativnoj strani ljestvice ocjenjivanja, pri čemu se natpolovična većina ispitanika (55%) izjasnila da su informacije koje su dolazile do javnosti nimalo ili vrlo malo vjerodostojne i potpune.

SLIKA 60 U kojoj su mjeri informacije koje su dolazile do šire javnosti o gradskim razvojnim projektima potpune i vjerodostojne?

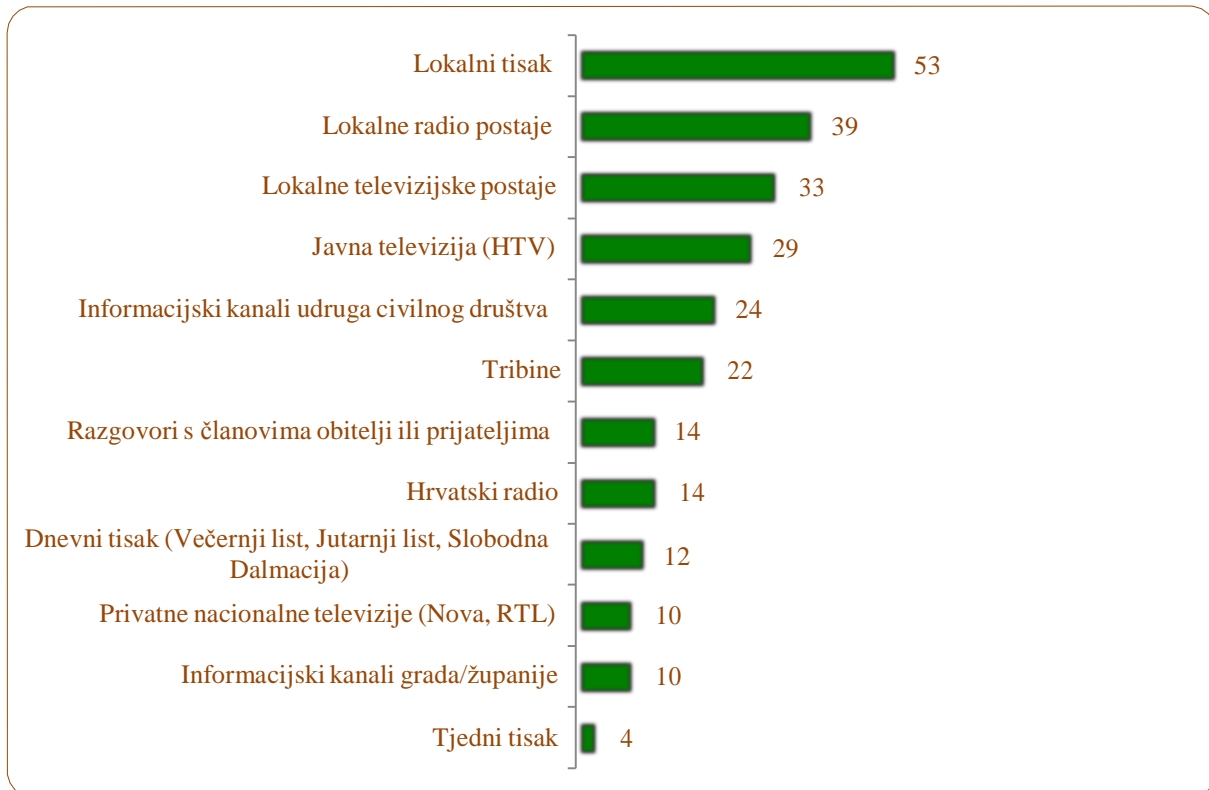
Pogled iz perspektive aktera iz kulture i civilnog sektora (%)

Idućim pitanjem razmotrit će se odnos povjerenja prema različitim medijima i izvorima informacija, iz perspektive kulturnih aktera. Natpolovičnu legitimaciju izvora koji najpotpunije informiraju javnost i kod kulturnih aktera zadobili su mediji koji djeluju na lokalnoj razini, a među njima i u ovom slučaju prednjači većinsko opredjeljenje ispitanika za lokalni tisak (53%). U ovoj skupini ispitanika i javna televizija se potvrdila kao izvor koji

relativno visoko kotira u rangu (29%). Relativno su visoko pozicionirani i informacijski kanali udruga civilnog društva (24%) što se donekle može objasniti i participiranjem civilnih udruga u skupini kulturnih aktera.

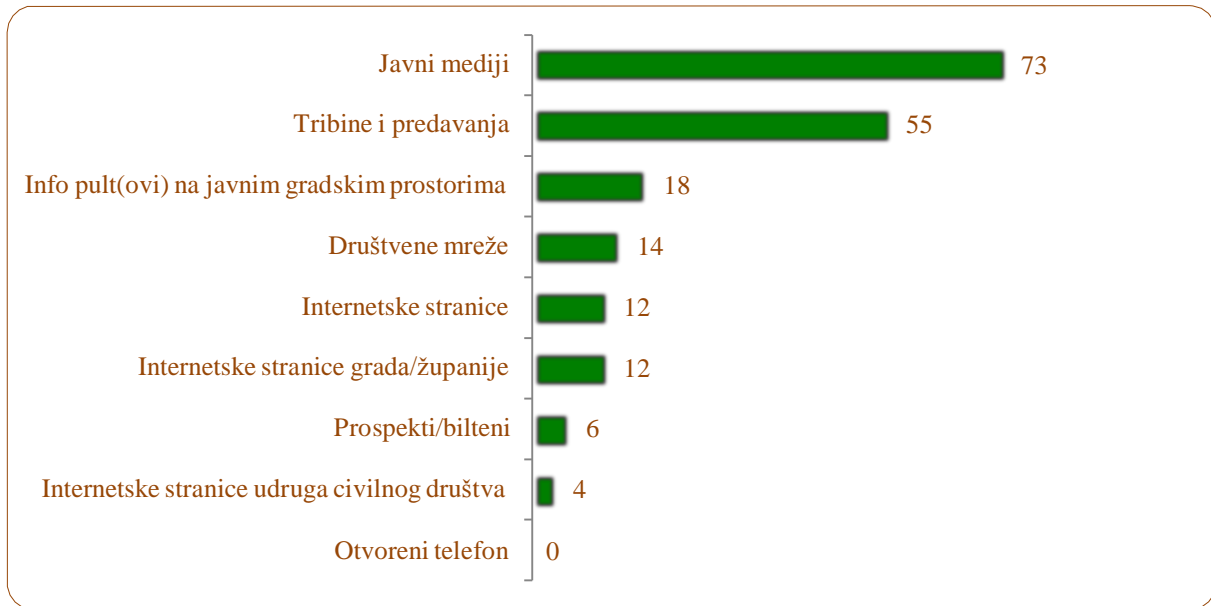
SLIKA 61 Izvori koji najpotpunije informiraju javnost o gradskim razvojnim projektima – pogled iz perspektive aktera iz kulture i civilnog sektora (%)*

* Bilo je moguće izdvojiti 3 izvora, pa je udio za svaki prikazani izvor izračunat u odnosu na ukupan broj ispitanika u poduzorku.

Dok prethodno pitanje govori o ocjeni postojećeg stanja, sljedećim se nastoji dobiti odgovor o tome kakva bi bila optimalna ili poželjna slika informacijskih kanala u zajednici za potrebe predstavljanja gradskih razvojnih projekata. Poredak najprikladnijih informacijskih kanala u rangui, ne donosi ništa značajno novo u odnosu na dvije prethodne skupine ispitanika, no može se uočiti da je intenzitet stava snažniji, pa prikladnost javnih medija dosiže gotovo dvotrećinsku suglasnost (73%). U svakom slučaju i ovdje prednjače mediji koji imaju mogućnost zahvatiti veći broj primatelja poruke, pri čemu se može istaknuti i natpolovična potpora održavanju tribina i predavanja (55%). Može se reći da se prva dva informacijska kanala, u optici kulturnih aktera značajno ističu kao više favorizirana od ostalih s popisa.

SLIKA 62 Najprikladniji informacijski kanali za predstavljanje gradskih razvojnih projekata – pogled iz perspektive aktera iz kulture i civilnog sektora (%)*

* Bilo je moguće izdvojiti 2 informacijska kanala, pa je udio za svaki prikazani informacijski kanal izračunat u odnosu na ukupan broj ispitanika u poduzorku.

Ideja o tome tko bi u opisu radnih zadataka trebao imati obvezu informiranja javnosti o gradskim projektima i u slučaju odgovora ispitanika iz skupine kulturnih aktera temelji se na kombinaciji različitih aktera koje predvodi gradska uprava. Obveza investitora da kontinuirano i cjelovito informira javnost o projektima također je prepoznata kod većine (53%) ali na taj najmanje slaganja među ispitanicima iz ove skupine. Tome se može dodati i podatak da čak 15% ispitanika smatra kako investitori ne bi uopće trebali imati obvezu informiranja, a ako njima pridodamo i udio onih koji smatraju da bi ta obveza bila „malog opsega“ (32%), dolazimo do informacije da gotovo polovica (47%) ispitanika ne vidi argumente koji bi išli u prilog zahtjevu da se i investitori, kroz cjelovito i kontinuirano informiranje uključe u javnu komunikaciju o razvojnim projektima. Zanimljivo je da su svi drugi sudionici ocijenjeni kao obavezni barem „malo“ informirati javnost, dok su jedino investitori ocijenjeni kao skupina koja „nimalo“ nije obvezna informirati (čak je 15% takvih odgovora).

SLIKA 63 Tko bi trebao imati obavezu cjelovitog i kontinuiranog informiranja šire javnosti o gradskim razvojnim projektima?

Pogled iz perspektive aktera iz ekonomskog sektora (%)*

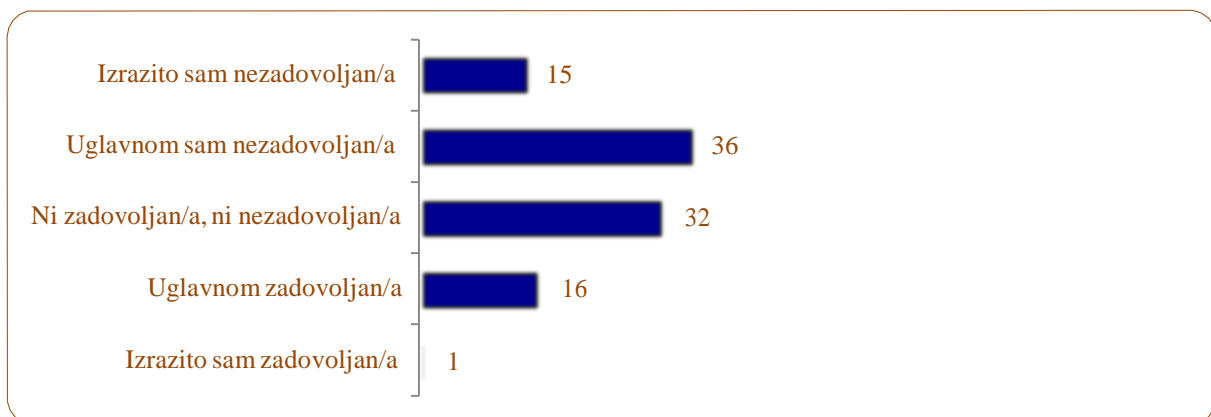

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

Studenti

Sažmemo li dobivene odgovore u tri kategorije, može se reći da dosadašnja dostupnost informacija koje javnost dobila o gradskim razvojnim projektima, po mišljenju ispitanika – studenata, nije dobila prolaznu ocjenu. Naime, zadovoljnih je, tako promatrano tek 17%, neodlučnih 32%, a nezadovoljnih je najviše – 51%.

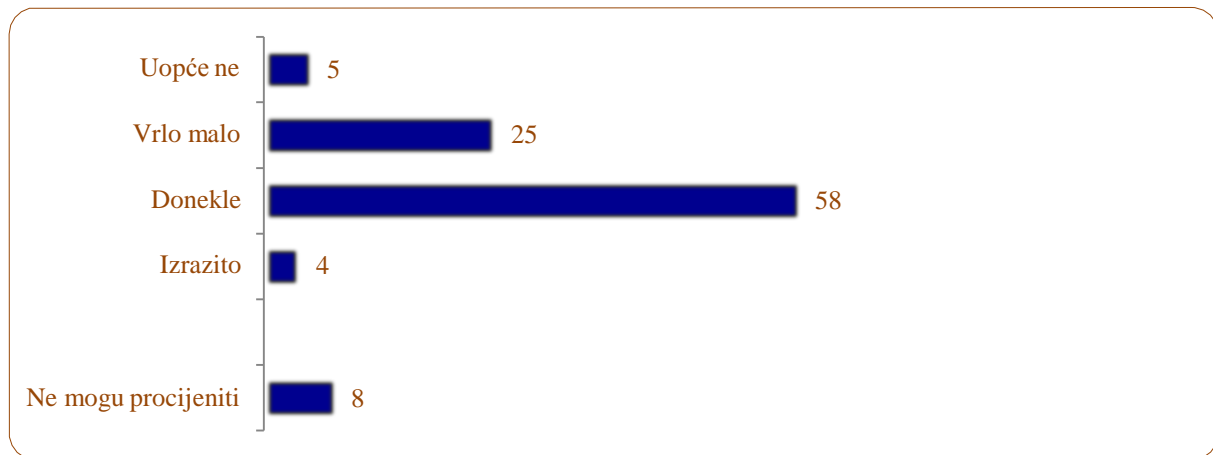
SLIKA 64 Zadovoljstvo anketiranih studenata dostupnošću informacija koje javnost dobiva o gradskim razvojnim projektima (%)

U usporedbi s drugim analiziranim skupinama, relativno je veći udio studenata koji „ne mogu procijeniti“ vjerodostojnost informacija (8%). No unatoč tome, kroz ovo pitanje izrazili su nepovjerenje u informacije koje su dolazile do javnosti. To se očituje u niskom udjelu (4%) odgovora o „izrazito“ potpunim i vjerodostojnim informacijama, ali i ¼ odgovora da su informacije bile u „vrlo maloj mjeri“, uvjetno rečeno, pouzdane. Najveći broj ispitanika

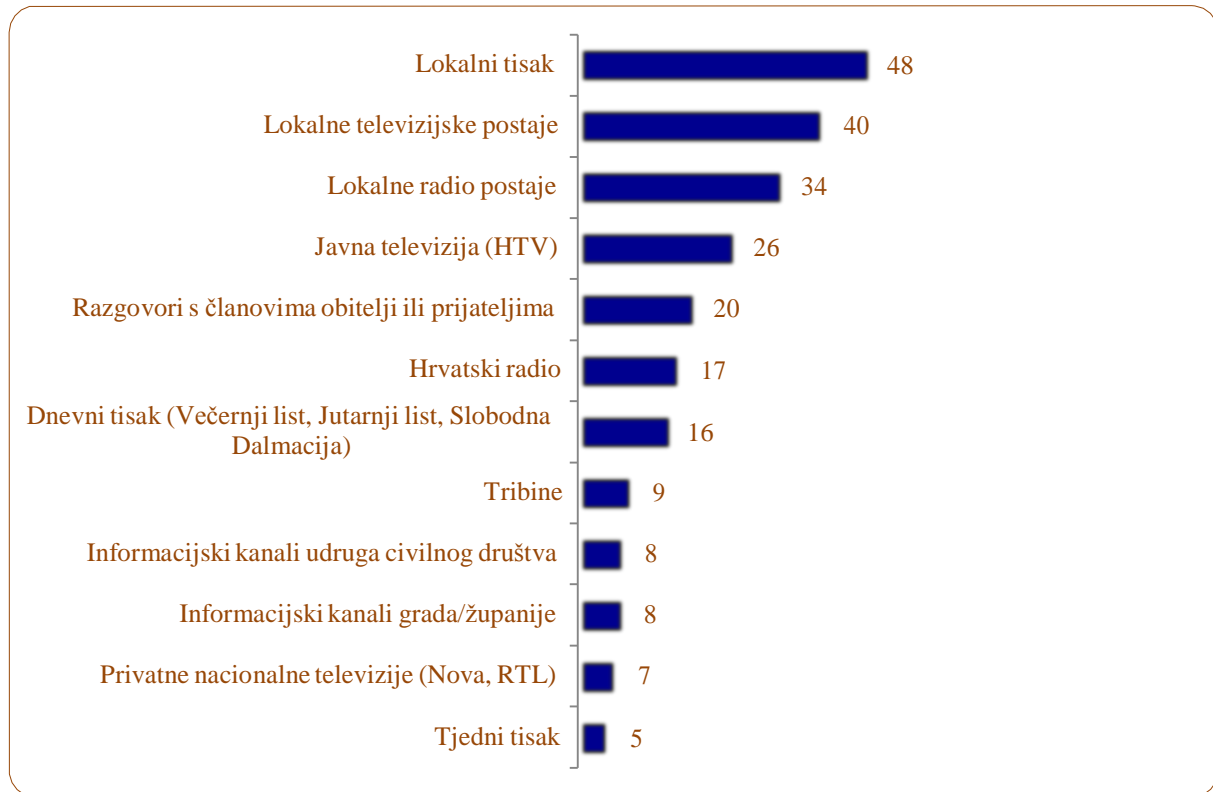
odlučio se za kvalifikaciju „donekle“ (58%) koja sa stajališta informiranosti i razvijenosti participacijskog procesa pripada u red negativnih ocjena.

SLIKA 65 U kojoj su mjeri informacije koje su dolazile do šire javnosti o gradskim razvojnim projektima potpune i vjerodostojne?
Pogled iz perspektive anketiranih studenata (%)

Premda se poredak izvora po kriteriju „najpotpunijeg informiranja javnosti“ ne razlikuje značajno od rangova dobivenih po ovom pitanju u ostalim poduzorcima, zanimljivo je da niti jedan od ocjenjivanih izvora nije taj status postigao u natpolovičnoj većini ispitanika. No njihov redoslijed i u ovom slučaju potvrdio je dominaciju lokalnih izvora nad onim nacionalnim. Može se reći da je izuzetak javna televizija, ali uz stanovitu rezervu, koja se odnosi na relativno mali postotak ispitanika koji su je pozitivno ocijenili (26%). Vrijedi još jednom istaknuti i visoko povjerenje u neformalne izvore: razgovore s članovima obitelji i prijateljima, koji su se našli u gornjoj polovici ranga.

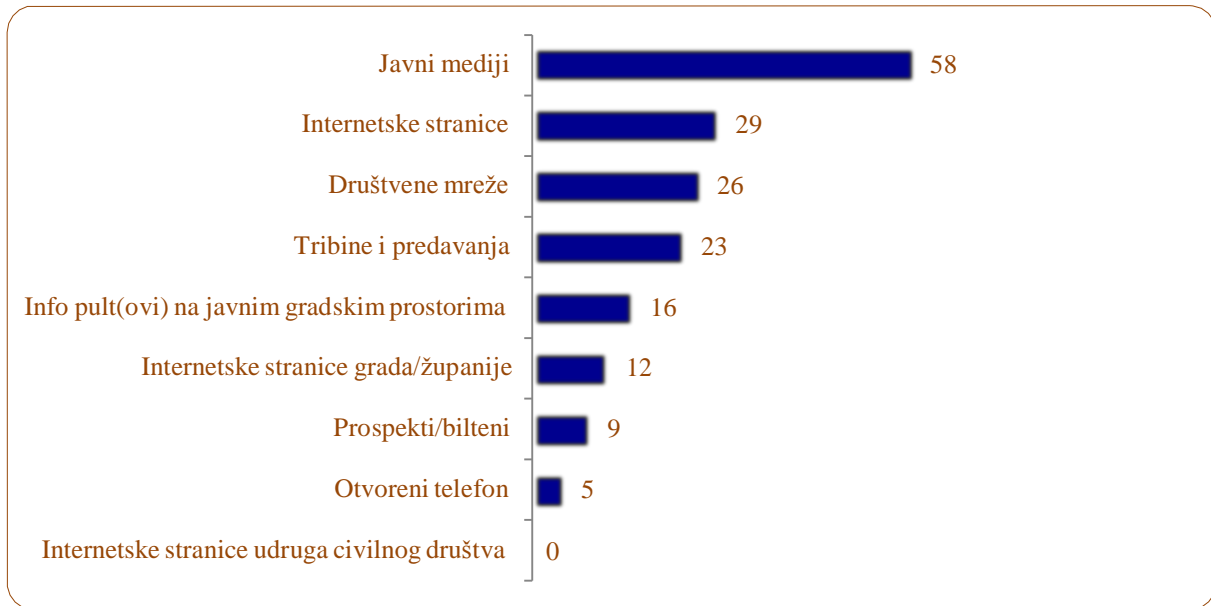
SLIKA 66 Izvori koji najpotpunije informiraju javnost o gradskim razvojnim projektima – pogled iz perspektive anketiranih studenata (%)*

* Bilo je moguće izdvojiti 3 izvora, pa je udio za svaki prikazani izvor izračunat u odnosu na ukupan broj ispitanika u poduzorku.

Studenti, slično kao i drugi ispitanici, smatraju da su javni mediji najprikladnija platforma za predstavljanje gradskih razvojnih projekata (58%). Specifičnost njihovih odgovora ogleda se u činjenici da su na drugom i trećem mjestu poželjnosti internetske stranice (29%) i društvene mreže (26%) što se može povezati s njihovim medijskim navikama, a ujedno i sugerira da će nove generacije koje su socijalizirane na novim tehnologijama i s njima povezanim novim medijima, s vremenom sve više tražiti da se i pristupa informiranju prilagodi novim okolnostima i mogućnostima. Telefon, kao sredstvo komuniciranja, također je nešto prihvatljiviji unutar ove skupine, vjerojatno zbog odnosa prema tzv. pametnom telefonu kao platformi preko koje je moguće ostvariti različite načine komuniciranja i koji je istovremeno uvijek dostupan i omogućuje brzu reakciju. Internetske stranice specifičnih aktera, u ovom slučaju pojedinih udruga, za njih nemaju potencijal koji bi omogućavao uspješno predstavljanje gradskih razvojnih projekata, pa je ovaj kanal ostalo na kraju ranga, kao neprikladan.

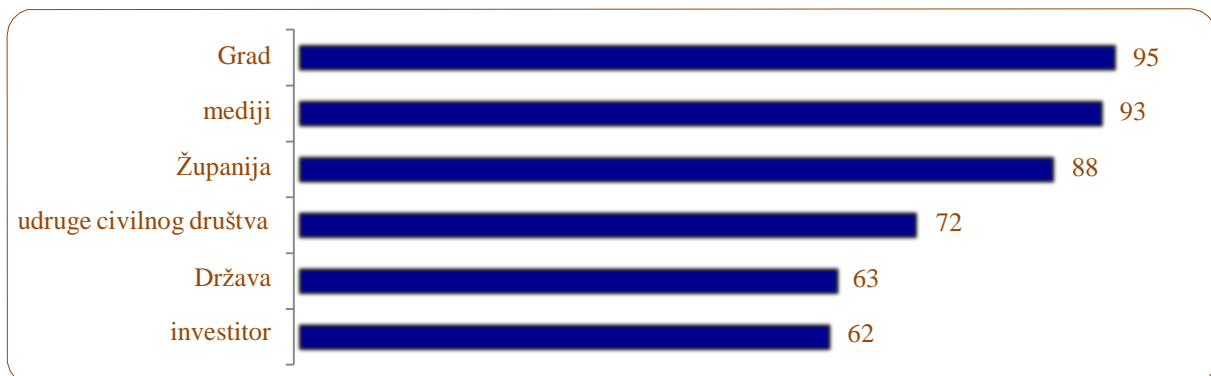
SLIKA 67 Najprikladniji informacijski kanali za predstavljanje gradskih razvojnih projekata – pogled iz perspektive aktera iz ekonomskog sektora (%)*

* Bilo je moguće izdvojiti 2 informacijska kanala, pa je udio za svaki prikazani informacijski kanal izračunat u odnosu na ukupan broj ispitanika u poduzorku.

Popis sudionika koji bi trebao imati obvezu cjelovitog i kontinuiranog informiranja počinje sa Gradom u glavnoj ulozi (95%) i medijima (93%). Među ostalima ističe se Županija (88%) i udruge civilnog društva (72%), a tek potom država (63%) i investitor (62%) čija je uloga u informiranju ocijenjena na sličan način.

SLIKA 68 Tko bi trebao imati obavezu cjelovitog i kontinuiranog informiranja šire javnosti o gradskim razvojnim projektima? Pogled iz perspektive aktera iz ekonomskog sektora (%)*

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

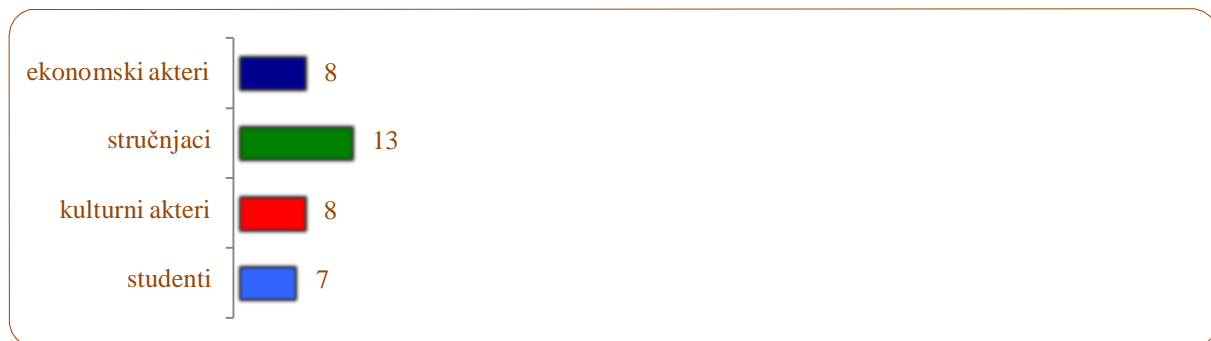
Na kraju ovog seta pitanja, općenito je pitanje o zadovoljstvu sadašnjim dijalogom između gradske uprave i građana kada je riječ o planiranju i razvoju grada. Podaci u tablici

izražavaju zbrojene kategorije „uglavnom“ i „izrazito“ zadovoljan, dakle prikazuju udio zadovoljnih ispitanika bez obzira na intenzitet zadovoljstva.

Odgovori s izrazito niskom razinom zadovoljstva pokazuju da je potrebno žurno nešto promijeniti i da je unaprjeđenje participacijskog procesa jedan od osnovnih zadataka koji predstoje u budućnosti.

SLIKA 69 Jeste li zadovoljni sa sadašnjim dijalogom između gradske uprave i građana kada je riječ o planiranju i razvoju Vašega grada? (%)

Ako pak pogledamo samo udjele ispitanika koji su odgovorili da su po pitanju sadašnjeg dijaloga „izrazito zadovoljni“ onda je slika stanja još dramatičnija. Naime, u većini skupina (ekonomski akteri, kulturni akteri i studenti) ne nalazimo ni jednog ispitanika koji je izrazito zadovoljan, dok je u skupini stručnjaka, udio takvih odgovora zanemarivo mali (1,8%)

Usporedba

Uspoređujući odgovore možemo istaknuti nekoliko nalaza koji se stabilno ponavljaju. Općenito se može reći da je kroz upitnik kod svih skupina identificirano nezadovoljstvo dosadašnjom razinom informiranja i da u tom nezadovoljstvu, prednjači skupina kulturnih aktera. Ova se skupina ističe i po kritici kvaliteta samih informacija koje su dospijevale do javnosti izražavajući sumnju o potpunoj i vjerodostojnoj informaciji koja dolazi do javnosti.

Mediji koji se smatraju relevantnima jesu lokalni mediji, što je razumljivo, jer su oni najviše zainteresirani za lokalne projekte i često ih najpotpunije prate. No, uvjerljivost medijskog posredovanja informacija dovodi u pitanje i često korištenje neformalnih izvora informacija. Ono samo po sebi nije ništa unaprijed negativno i sastavni je dio komunikacije u manjim, lokalnim zajednicama koje karakterizira kombinacija tzv. neposrednih, primarnih odnosa i institucionalno posredovanih, sekundarnih. No, ne treba zanemariti ni činjenicu, da u

slučaju lošeg, neadekvatnog i nepotpunog informiranja, ove neformalne mreže mogu zauzeti mjesto formalnih i društveno odgovornih komunikacijskih kanala. U tom slučaju, ishodi komunikacije često su nepredvidljivi. Napomenimo, da su takvim kanalima najmanje skloni ispitanici iz skupine kulturnih aktera. Isto tako može se reći da su mlađi ispitanici, iz skupine studenata otvoreniji od drugih za nove medije povezane s različitim modelima internetske komunikacije.

Kao što je naglašena uloga lokalnih medija, tako je naglašena i odgovornost grada za obvezu informiranja pa je i unaprjeđivanje participacijskog procesa adresirano na lokalnu razinu i odgovornost lokalnih sudionika. Testiranjem značajnosti razlike potvrđena je statistička značajnost na razini $p < 0.05$ na pitanju o zainteresiranost dubrovačke javnosti za informacije o gradskim razvojnim projektima i pitanju u kojim su ispitanici ocjenjivali tko bi trebao imati obavezu cjelovitog i kontinuiranog informiranja šire javnosti o gradskim razvojnim pitanjima.

O RAZVOJNOM PLANU ZA PODRUČJE SRĐA

Planovi urbanističkog uređenja Srđa izazvali su velike polemike ne samo u Dubrovniku nego i na nacionalnoj razni. Istupi različitih aktera ukazivali su na to da je javnost prilično podijeljena oko planova za izgradnju na Srđu. Ili još preciznije istupi su pokazali da postoji nekoliko javnosti (stručnjaci, ulagači, lokalna zajednica samo su neke od njih) koje su bile zainteresirane za to pitanje i one su zapravo bile međusobno suprotstavljene. Međutim, jedan od najzanimljivijih momenata u ovoj priči oko budućnosti Srđa jest da je ona najvažnija javnost, građani Dubrovnika, pokazali najmanji interes za to pitanje. Ili rezultat referenduma možda treba čitati na neki drugi način? Upravo je stav prema referendumu te prema nekim posljedicama planiranog urbanističkog zahvata na Srđu bila jedna od tema koja se propitivala u anketnom istraživanju.

Ekonomski sektor

U fokusiranju na Srđ i probleme vezane uz razvojni projekt na Srđu zanimalo nas je u prvom redu kako ispitanici uopće doživljavaju taj toponim u kontekstu rasprave o dubrovačkom identitetu. Već prije smo vidjeli da Srđ nije na užem, gotovo konsensualno usuglašenom, popisu najvažnija simbola grada na kojem se uz gradske zidine nalaze i slika grada u cjelini te dubrovačka povijest. Međutim, visoko vrednovanje slike grada u cjelini neizravno stavlja Srđ, koji je sastavni dio vizure grada, na taj popis najvažnijih simbola Dubrovnika. Stoga nas je zanimalo u kojoj mjeri se pojedini dijelovi Srđa i njegove okolice doživljavaju dijelom dubrovačke kulturne baštine. Za potrebe analize toponim Srđa smo raščlanili na tri osnovne komponente: vrh i tvrđavu, plato u zaleđu te samu padinu brda.

Anketirani ispitanici iz poduzorka ekonomskog sektora su kao izrazito važne za dubrovački identitet i kulturnu baštinu Dubrovnika označili tvrđavu na Srđu (73% anketiranih) te padine brda Srđ (67%) dok plato u zaleđu Srđa izrazito važnim za dubrovački identitet smatra tek 21% ispitanika iz poduzorka ekonomskog sektora.

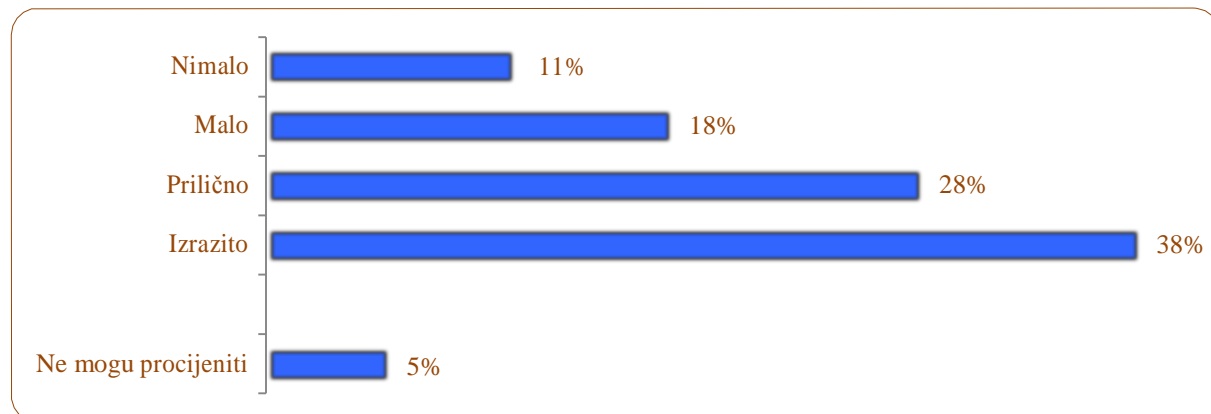
SLIKA 70 Procjena važnosti pojedinih predjela Srđa za dubrovački identitet iz perspektive aktera iz ekonomskog sektora (%)*

* Prikazan je udio ocjene *izrazito*.

Na pitanje smatraju li da će projekt golfskog igrališta na Srđu promijeniti vizuru grada 28% ispitanika iz poduzorka ekonomskog sektora kazalo je da smatra kako će prilično promijeniti, dok njih 38% smatra da će izrazito promijeniti.

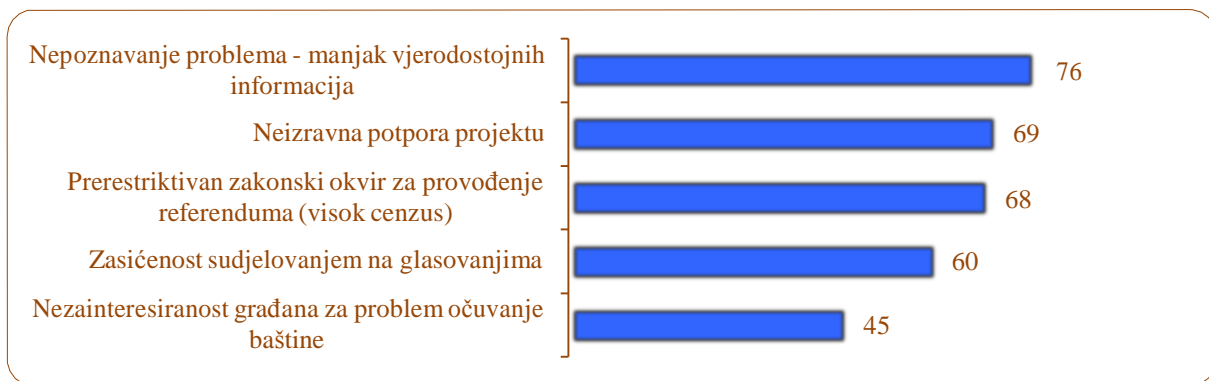
SLIKA 71 Procjena utjecaja izgradnje novog sportsko-rekreacijskog centra s golfskim igralištem na Srđu na vizuru grada – pogled iz perspektive aktera iz ekonomskog sektora

Kada je riječ o ishodu referenduma, zanimalo nas je mišljenje ispitanika o razlozima sudjelovanja nedovoljnog broja građana na njemu. Od pet u javnosti najčešće spominjana razloga ispitanici iz poduzorka ekonomskog sektora su četiri označili kao one za koje smatraju da su prilično ili izrazito pridonijeli neizlasku na referendum. Pritom su najviše važnosti pridali tvrdnji koja neizlazak povezuje s manjkom vjerodostojnih informacija – 76% ispitanika iz ovoga poduzorka taj razlog smatra prilično ili izrazito važnim za neizlazak dovoljnog broja građana. Nešto manje od 70% ispitanika neizlazak na referendum stavlja u kontekst neizravne potpore projektu, a podjednaki broj ispitanika (68%) prilično ili izrazito važnim razlogom za neizlazak smatra prerestriktivan zakonski okvir za provođenje referenduma (visoki izlazni cenzus). Zasićenost sudjelovanjem na glasovanjima prilično ili izrazito važnim razlogom smatra 60% ispitanika, misleći pritom na trenutak provođenja

referenduma koji je bio vrlo blizu lokalnim izborima. Od ponuđenih razloga jedini za koji većina ispitanika iz poduzorka ekonomskog sektora smatra da je nimalo ili vrlo malo pridonio neizlasku na referendum jest neka generalna nezainteresiranost građana za problem očuvanja baštine.

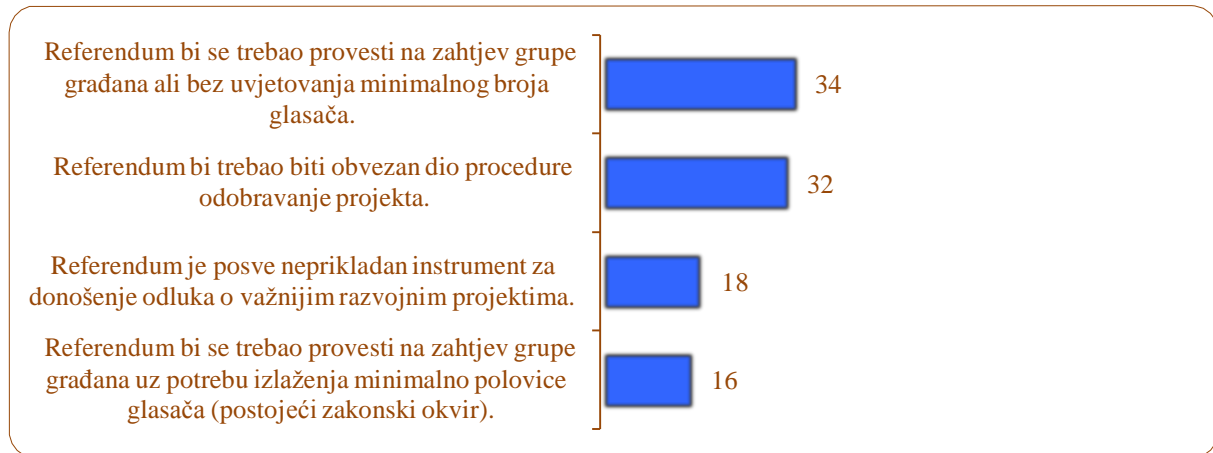
SLIKA 72 Procjena važnosti pojedinih razloga za neizlazak nedovoljnog broja građana na referendum o planiranoj izgradnji na Srđu – pogled iz perspektive aktera iz ekonomskog sektora (%)*

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

Mišljenje ispitanika iz poduzorka ekonomskog sektora o prikladnosti referenduma kao instrumenta u procesu donošenja odluka o važnijim gradskim razvojnim projektima pokazuje da su njima najmanje prihvatljivo zadržavanje postojećeg zakonskog okvira. Njih 34% smatra da bi se referendum trebao provesti na zahtjev grupe građana ali bez uvjetovanja minimalnog broja glasača. Osim toga, znatan broj ispitanika (32%) drži da je referendum dobar instrument participacije javnosti, odnosno građana do te mjere da smatraju kako bi referendum trebao biti obavezni dio procedure odobravanja projekata. Onih koji smatraju referendum posve neprikladan instrument za donošenje odluka o važnijim razvojnim projektima je znatno manje, 18%, dok 16% ispitanika iz poduzorka ekonomskog sektora smatra da je visoko podignuta ljestvica s definiranjem izlaznog cenzusa od 50% plus jedan od ukupnog broja glasača, odnosno, da je postojeći zakonski okvir najprihvatljiviji oblik participacije građana u donošenju odluka o važnijim gradskim razvojnim projektima.

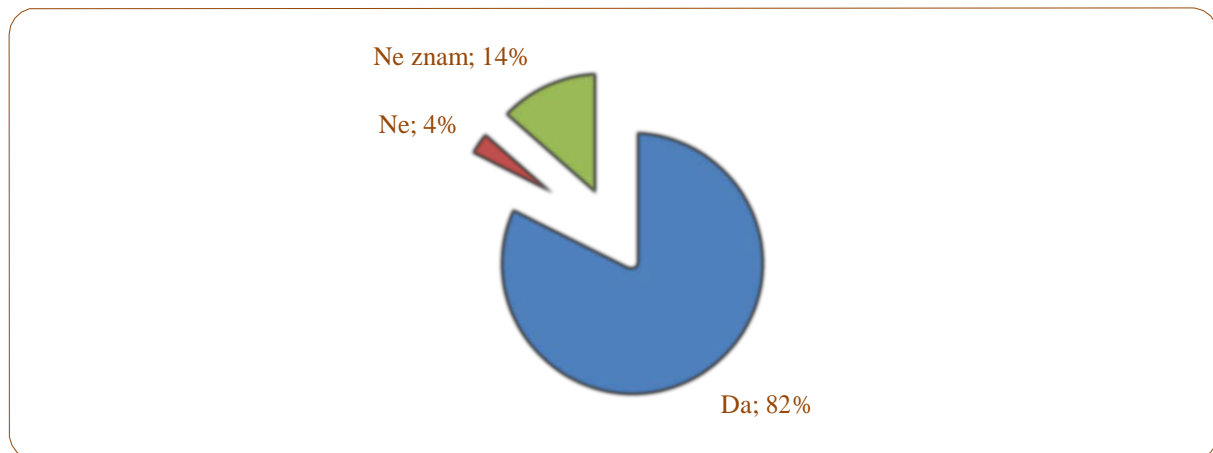
SLIKA 73 Stav aktera iz ekonomskog sektora o prikladnosti korištenja referenduma u procesu donošenja odluka o važnijim gradskim razvojnim projektima (%)*

* Ispitanici su mogli izabrati samo jednu opciju.

Na izravno pitanje o tome bi li sudjelovali na nekom budućem referendumu kojim bi se odlučivalo o razvojnim projektima u Dubrovniku 83% ispitanika iz poduzorka ekonomskih stručnjaka potvrdno je odgovorilo, dok je samo njih 4% izjavilo kako ne bi sudjelovalo na takvom referendumu, a 14% ih trenutno ne zna kako bi postupili.

SLIKA 74 Spremnost aktera iz ekonomskog sektora da sudjeluju na nekom budućem referendumu na kojem bi se odlučivalo o razvojnim projektima u Dubrovniku

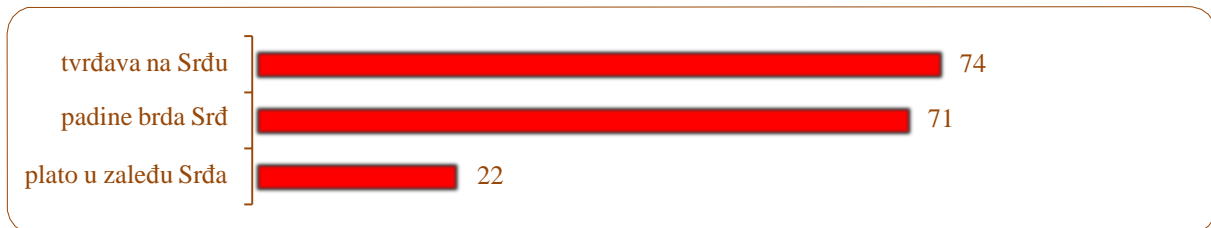

Stručnjaci

Anketirani stručnjaci su na pitanje o tome koliko su pojedini predijeli Srđa dio dubrovačkog identiteta, najvažnijim ocjenjuju tvrđavu na Srđu, koju izrazitim dijelom kulturne baštine Dubrovnika smatra 74% ispitanika. Osim tvrđave još su i padine brda Srđ ocjenjene od velike većine anketiranih stručnjaka (njih 71%) kao izrazitim dijelom

dubrovačkog identiteta. S druge strane, treći izdvojeni predio Srđa, plato u zaleđu, izrazitom simbolom Dubrovnika smatra tek 23% ispitanika iz poduzorka stručnjaka.

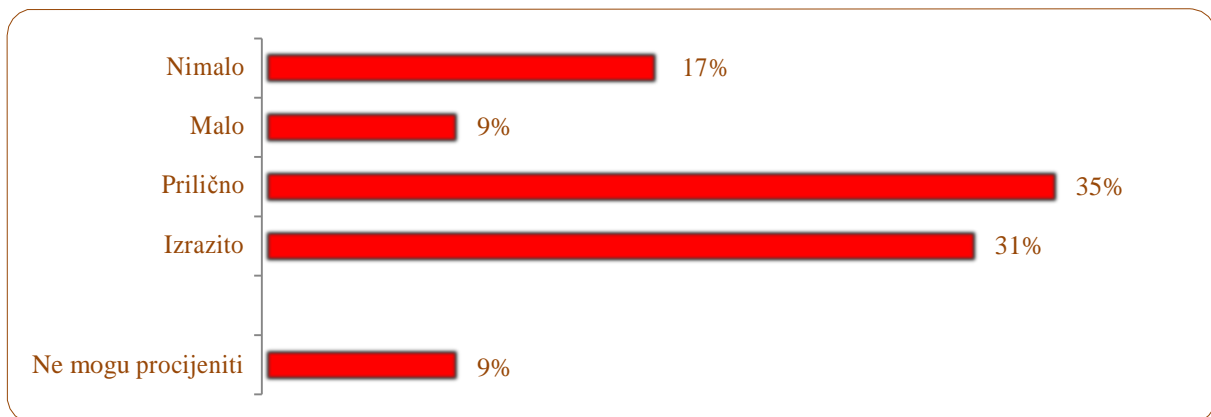
SLIKA 75 Procjena važnosti pojedinih predjela Srđa za dubrovački identitet iz perspektive anketiranih stručnjaka (%)*

* Prikazan je udio ocjene *izrazito*.

Procjenjujući utjecaj projekta golfskog igrališta i pratećih objekata na sliku grada, većina anketiranih stručnjaka smatra da će planirani zahvat ostaviti otisak na slici. Preciznije, njih 35% smatra da će projekt golfskog igrališta na Srđu prilično, dok njih 31% smatra da će izrazito promijeniti vizuru grada.

SLIKA 76 Procjena utjecaja izgradnje novog sportsko-rekreacijskog centra s golfskim igralištem na Srđu na vizuru grada – pogled iz perspektive anketiranih stručnjaka

Propitivanje razloga nesudjelovanja dovoljnog broja građana na referendumu o planiranoj izgradnji na Srđu pokazalo da najveći broj anketiranih stručnjaka, njih 86%, prilično ili izrazito važnim razlogom smatra nepoznavanje samoga problema od strane građana, odnosno, manjak vjerodostojnih informacija. Nadalje, njih 69% smatra da je prilično ili izrazito važan razlog neizlaska i prerestriktivan zakonski okvir za provođenje referendumu. Veliki dio ispitanika, njih 60%, prilično ili izrazito važnim smatra i još dva razloga, a to su neizravna potpora projektu te zasićenost sudjelovanjem na glasovanjima. Jedini ponuđeni

razlog koji većina ispitanika (njih 54%) označava kao malo ili pak nimalo važnim jest nezainteresiranost građana za problem očuvanja baštine.

SLIKA 77 Procjena važnosti pojedinih razloga za neizlazak nedovoljnog broja građana na referendum o planiranoj izgradnji na Srđu – pogled iz perspektive anketiranih stručnjaka (%)*

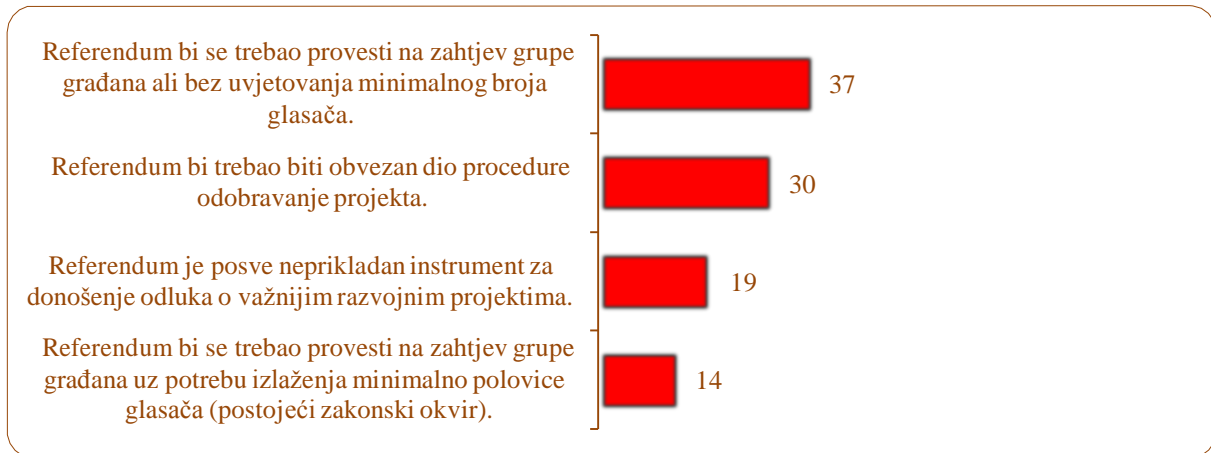

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

Generalni stav o prikladnosti oslanjanja na referendum u procesu donošenja odluka o važnijim gradskim razvojnim projektima pokazuje da anketirani stručnjaci smatraju referendum prihvatljivim instrumentom. Pritom najviše njih (37%) smatra da bi se referendum trebao provesti na zahtjev grupe građana ali bez uvjetovanja minimalne izlaznosti, a njih 30% smatra da bi referendum trebao biti obvezan dio procedure odobravanja projekata. Da bi trebalo zadržati postojeći zakonski okvir smatra 14% ispitanika, dok njih 19% smatra da je referendum posve neprikladan instrument za donošenje odluka o važnijim razvojnim projektima, dakle da ga se ne bi smjelo koristiti pri donošenju odluka.

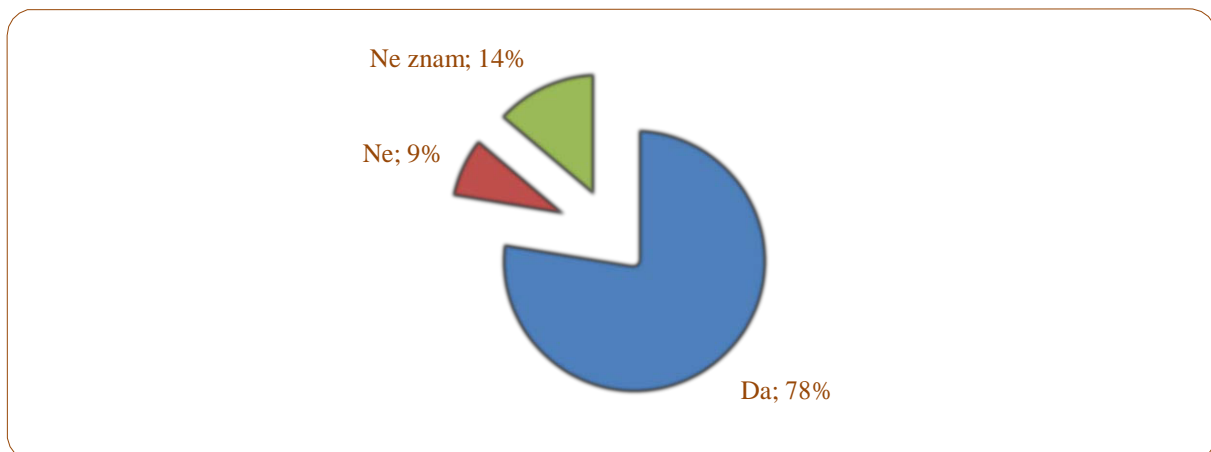
SLIKA 78 Stav anketiranih stručnjaka o prikladnosti korištenja referenduma u procesu donošenja odluka o važnijim gradskim razvojnim projektima (%)*

* Ispitanici su mogli izabrati samo jednu opciju.

Što se tiče sudjelovanja na nekom budućem referendumu na kojem bi se odlučivalo o razvojnim projektima u Dubrovniku, 78% anketiranih stručnjaka je kazalo da bi sudjelovalo, njih 9% ne bi sudjelovalo dok je njih 14% izjavilo da ne zna kako bi postupilo.

SLIKA 79 Spremnost anketiranih stručnjaka da sudjeluju na nekom budućem referendumu na kojem bi se odlučivalo o razvojnim projektima u Dubrovniku

Kulturni i civilni sektor

Iz razdioba odgovora na pitanje o tome u kojoj mjeri ispitanici iz poduzorka kulturnih i civilnih udruga doživljavaju pojedine dijelove Srđa i njegove okolice dijelom dubrovačkog identiteta (slika 80) vidljivo je da je najviše onih (75%) koji su tvrđavu na Srđu smatrali izrazitom dijelom kulturne baštine. Nešto manje njih, točnije 71% ispitanika, što je prilično respektabilan broj, izrazitim dijelom kulturne baštine Dubrovnika označilo je i padine brda

Srđ. Ispitanici iz analiziranog poduzorka najmanje bitnim dijelom Srđa za dubrovački identitet smatraju plato u zaleđu Srđa, taj predio je izrazito bitnim označilo tek 22% ispitanika.

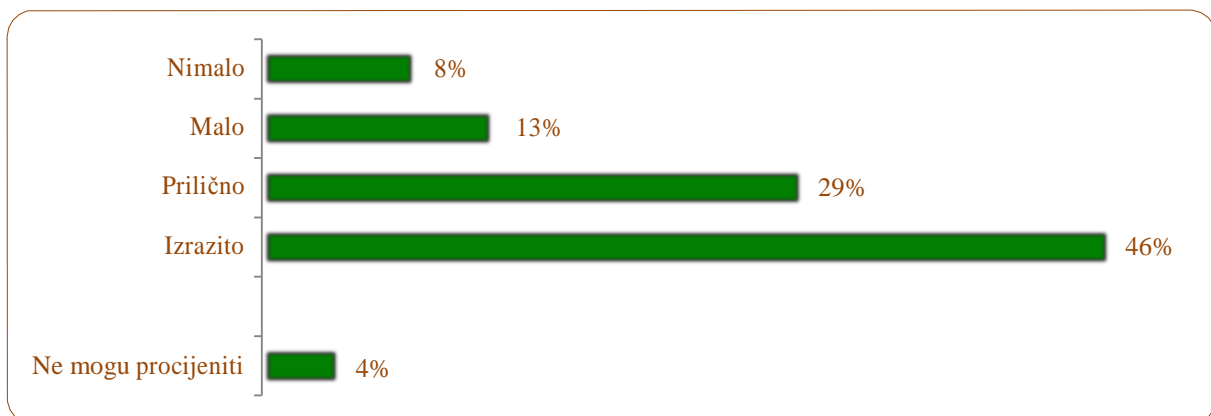
SLIKA 80 Procjena važnosti pojedinih predjela Srđa za dubrovački identitet iz perspektive aktera iz kulture i civilnog sektora (%)*

* Prikazan je udio ocjene *izrazito*.

Analiza procjene vizualnih utjecaja novog sportsko-rekreacijskog centra s golfskim igralištem na Srđu pokazala je da 29% ispitanika iz poduzorka kulturnih i civilnih udruga smatra kako će spomenuti razvojni projekt prilično promijeniti vizuru grada, dok čak 46% ispitanika iz tog poduzorka smatra da će s planiranom izgradnjom doći do izrazite promjene vizure.

SLIKA 81 Procjena utjecaja izgradnje novog sportsko-rekreacijskog centra s golfskim igralištem na Srđu na vizuru grada – pogled iz perspektive aktera kulture i civilnog sektora

Osvrćući se pak na propali referendum, većina ispitanika iz poduzorka kulturnog i civilnog sektora smatra svih pet ponuđenih razloga neizlaska dovoljnog broja građana Dubrovnika na referendum o razvojnom projektu za Srđ prilično ili izrazito važnima. Pritom u najvećoj mjeri neizlazak povezuju s generalnim nepoznavanje problema, odnosno, s manjkom vjerodostojnih informacija o projektu te s prerestriktivnim zakonskim okvirom za provođenje

referenduma (visok cenzus). Spomenuta dva razloga prilično ili izrazito važnim za neizlazak na referendum ocijenilo je oko 80% ispitanika iz ovoga poduzorka. Nadalje, znatan broj ispitanika, njih oko 70%, prilično ili izrazito važnim razlogom neizlaska je označio i slijedeća dva razloga, nezainteresiranost građana za problem očuvanje baštine te davanje neizravne potporu projektu. Zasićenost sudjelovanjem na glasovanjima kao prilično ili izrazito važan razlog za nesudjelovanje na referendumu navodi 54% ispitanika iz poduzorka kulturnog i civilnog sektora.

SLIKA 82 Procjena važnosti pojedinih razloga za neizlazak nedovoljnog broja građana na referendum o planiranoj izgradnji na Srđu – pogled iz perspektive aktera iz kulture i civilnog sektora (%)*

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

Prevladavajući stav među ispitanicima iz kulturnog i civilnog sektora prema referendumu kao prikladnom instrumentu u procesu donošenja odluka o važnijim gradskim razvojnim projektima je pozitivan do te mjere da gotovo polovica ispitanika smatra da bi referendum trebao biti obvezni dio procedure odobravanja razvojnih projekata. Zatim, znatniju potporu je još dobila i opcija koja zagovara provođenje referenduma na zahtjev grupe građana ali bez uvjetovanja minimalnog broja glasača, ovo rješenje zagovara 28% ispitanika iz kulturnog i civilnog sektora. Samo 10% ispitanika iz ovoga poduzorka smatra da bi korištenje referenduma pri odlučivanju o gradskim razvojnim projektima trebalo ostati u postojećim zakonskim okvirima, dok njih 14% smatra da referendumi nisu prikladni instrument za donošenje odluka o važnijim razvojnim projektima.

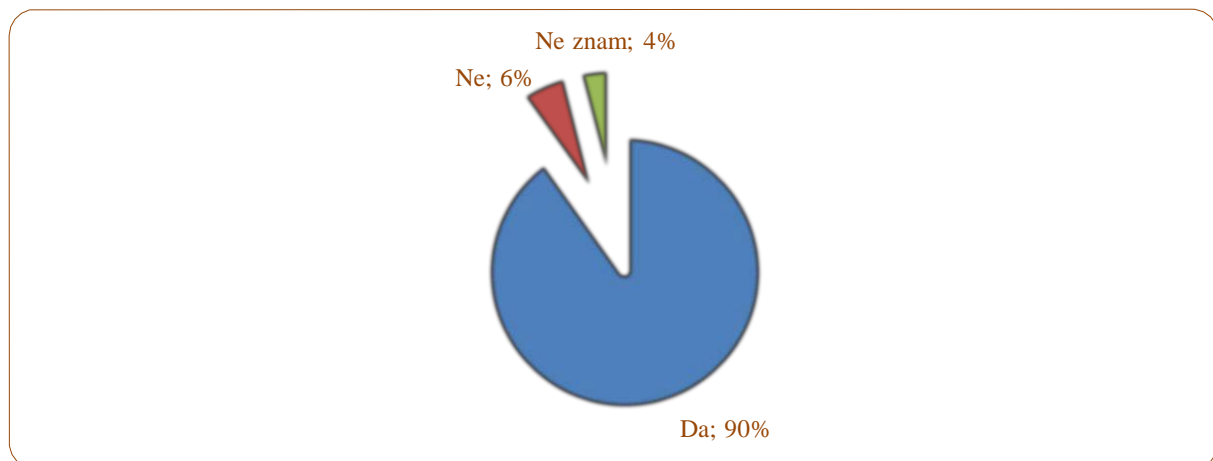
SLIKA 83 Stav aktera iz kulture i civilnog sektora o prikladnosti korištenja referenduma u procesu donošenja odluka o važnijim gradskim razvojnim projektima (%)*

* Ispitanici su mogli izabrati samo jednu opciju.

Eventualno sudjelovanje na nekom budućem referendumu kojim bi se odlučivalo o razvojnim projektima u Dubrovniku najavilo je 90% ispitanika iz poduzorka kulturnog i civilni sektor, dok njih samo 6% ne bi izašlo, a 4% ih ne zna što bi napravilo.

SLIKA 84 Spremnost aktera iz kulture i civilnog sektora da sudjeluju na nekom budućem referendumu na kojem bi se odlučivalo o razvojnim projektima u Dubrovniku

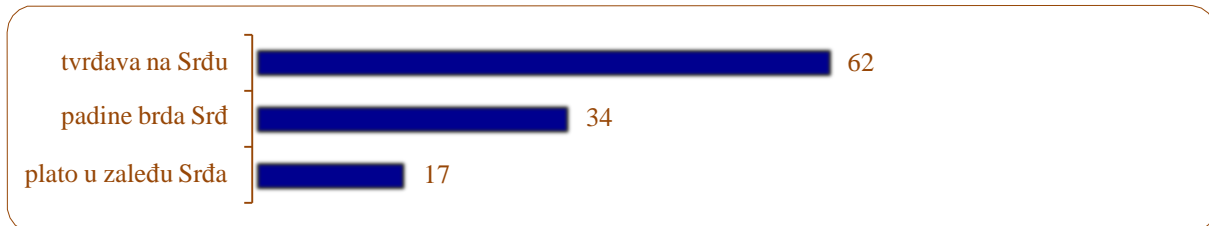

Studenti

Način koji anketirani studenti doživljavaju Srđ, odnosno pojedine njegove dijelove prilično se razlikuje od načina kako ga doživljavaju ispitanici iz ostala tri poduzorka. U prvom redu, većina anektiranih studenta jedino tvrđavu na Srđu smatra izrazitim dijelom dubrovačkog identitet, preciznije 62% ispitanika iz ovoga poduzorka je tako ocijenilo. Druga dva predjela Srđa su znatno rjeđe proglašavani izrazitim dijelom kulturne baštine Dubrovnika;

padine brda Srđ izrazitim dijelom dubrovačkog identiteta smatra 34%, dok plato u zaleđu Srđu tako doživljava tek 17% anketiranih studenata.

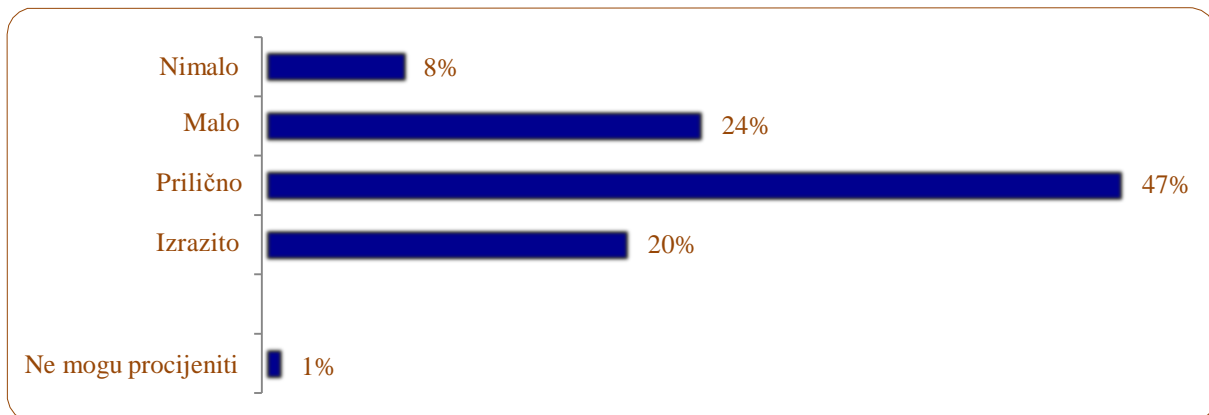
SLIKA 85 Procjena važnosti pojedinih predjela Srđa za dubrovački identitet iz perspektive anketiranih studenata (%)*

* Prikazan je udio ocjene *izrazito*.

Procjenjujući vizualni utjecaj novog sportsko-rekreacijskog centra s golfkim igralištem na Srđu na ukupnu sliku grada, 47% anketiranih studenata smatra da će spomenuti projekt prilično, a 20% ih smatra da će izrazito promijeniti vizuru Dubrovnika.

SLIKA 86 Procjena utjecaja izgradnje novog sportsko-rekreacijskog centra s golfkim igralištem na Srđu na vizuru grada – pogled iz perspektive anketiranih studenata

Na pitanje o mogućim razlozima neuspjeha referendumu, najveći broj anketiranih studenata (88%) prilično ili izrazito važnim razlogom navodi nepoznavanje problema, odnosno, manjak vjerodostojnih informacija. Oko dvije trećine priličnim ili izrazitim razlogom neizlaska na referendum smatra neizravno davanje potpore projektu. Većina anketiranih studenata je priličnim ili izrazitim razlogom još označila i nezainteresiranost građana za problem očuvanje baštine (63%) te prerestriktivan zakonski okvir za provođenje referendumu (56%). Od pet ponuđenih razloga jedini koji većina anketiranih studenata (48%)

smatra da je tek malo ili pak nimalo bio razlog neizlaska dovoljnog broja građana na referendum je zasićenost sudjelovanjem na glasovanjima.

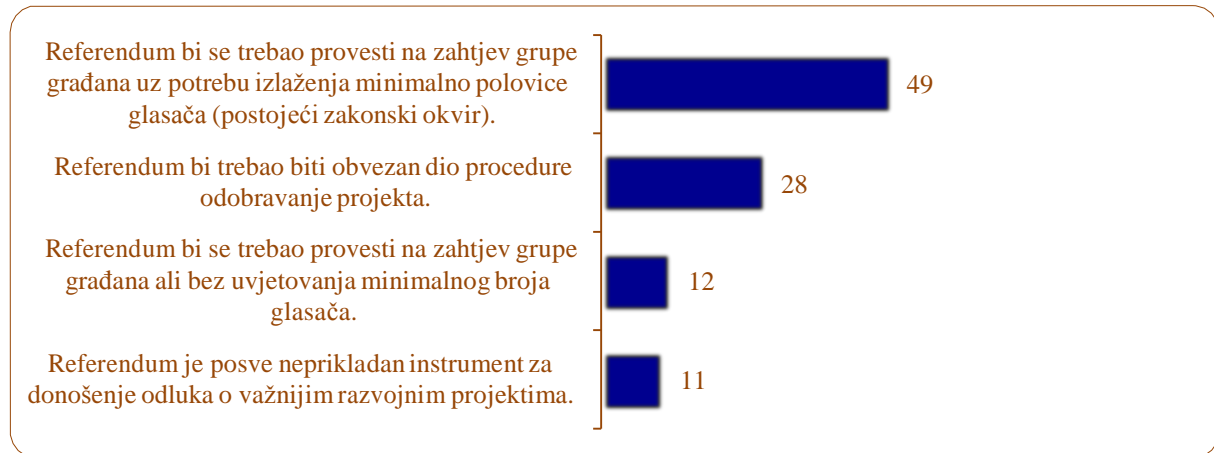
SLIKA 87 Procjena važnosti pojedinih razloga za neizlazak nedovoljnog broja građana na referendum o planiranoj izgradnji na Srđu – pogled iz perspektive anketiranih studenata (%)*

* Prikazan je zbroj udjela ocjena *prilično* i *izrazito*.

Na slici 88 prikazana razdioba otkriva da je najveći broj anketiranih studenata zadovoljno s postojećim pravnim okvirom koji regulira način na koji se građani mogu uključiti u odlučivanje o razvojnim projektima u njihovom mjestu. Ocjenjujući prikladnost referenduma kao instrumenta u procesu donošenja odluka o važnijim gradskim projektima gotovo polovica anketiranih studenata smatra dobrim postojeći zakonski okvir kojim je uspješnost uvjetovana izlaznim cenzus od 50% plus 1 građanin s pravom glasa. Nadalje, 28% ispitanika iz ovog poduzorka smatra da bi referendum trebao biti obavezan dio procedure odobravanja projekata, a 12% ih smatra da referendum treba provoditi na zahtjev grupe građana ali bez uvjetovanja minimalnog broja glasača. Na potpuno suprotnoj poziciji, onoj koja smatra da je referendum posve neprikladan instrument za donošenje odluka o važnijim razvojnim projektima našlo se 11% anketiranih studenata.

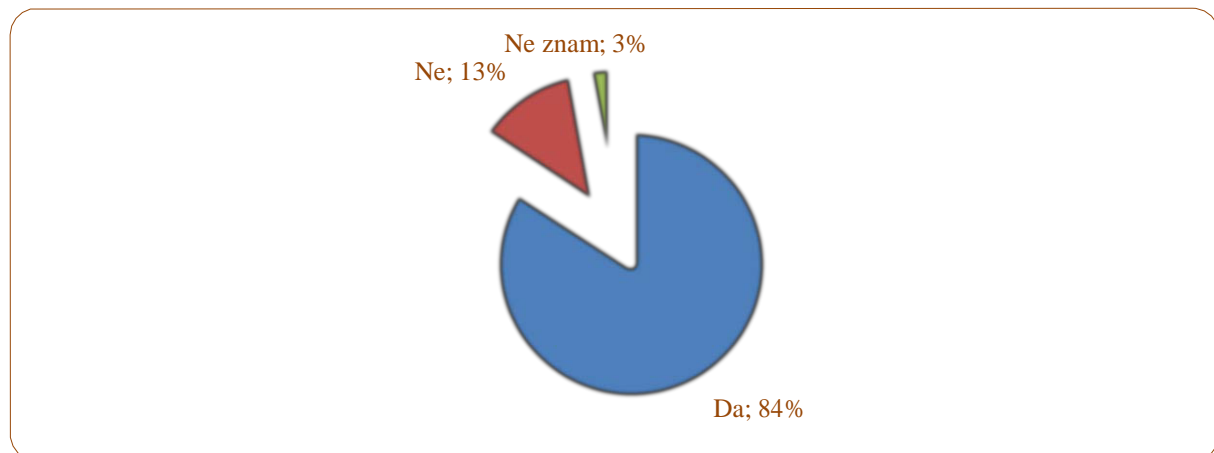
SLIKA 88 Stav anketiranih studenata o prikladnosti korištenja referenduma u procesu donošenja odluka o važnijim gradskim razvojnim projektima (%)

* Ispitanici su mogli izabrati samo jednu opciju.

Moguće sudjelovanje na nekom budućem referendumu na kojem bi se odlučivalo o prihvatljivosti nekog razvojnog projekta za Dubrovnik najavila je velika većina, preciznije 84% anketiranih studenata. Na takav referendum sigurno ne bi izašlo 13% ispitanika iz ovoga poduzorka, dok ih 3% u ovom trenutku ne zna bi li sudjelovalo na referendumu.

SLIKA 89 Spremnost anketiranih studenata da sudjeluju na nekom budućem referendumu na kojem bi se odlučivalo o razvojnim projektima u Dubrovniku

Usporedba

Usporedba odgovora promatrane četiri skupine aktera prikupljenih na pitanja koja su se odnosila na aktualnu temu planirane izgradnje novog sportsko-rekreacijskog centra s golfkim igralištem na Srđu ponudila je nekoliko zanimljivih uvida. U prvom redu, sve četiri skupine pri raščlanjivanju Srđa na tri osnovna dijela kao posebno vrijedne dijelove za

dubrovački identitet konsensualno izdvajaju samo vrh Srđa, odnosno tvrđavu na Srđu. Isto tako sve četiri skupine gotovo konsensualno ne smatraju plato u zaleđu Srđa izrazito važnim za kulturnu baštinu Dubrovnika. Oko trećeg ocjenjivanog segmenta Srđa, padina brda, pojavili se određeni prijepori koji su se pokazali i statistički značajni na razini $p < 0,05$. S jedne strane, tek manji dio anketiranih studenata smatra taj dio Srđa izrazito važnim za dubrovački identitet, dok s druge strane, većina ispitanika iz sve tri preostale skupine drži da je i taj dio Srđa izraziti dio dubrovačkog identiteta.

Kod procjena utjecaja planiranog projekta na vizuru grada najveći broj ispitanika iz sve četiri skupine se slažu da će izgradnja novog sportsko-rekreacijskog centra s golfskim igralištem na Srđu dovesti do promijene vizure Dubrovnika. Očekivano, pokazalo se da ispitanici iz poduzorka kulturnih i civilnih udruga nešto češće od ostale tri skupine smatraju da će se planirana izgradnja odraziti na ukupnu sliku grada, u toj skupini je bilo i najviše onih, (45%) koji smatraju da će planirana izgradnja izrazito utjecati na vizuru grada. Iako je naznačeno da sve četiri skupine očekuju da će doći do promjene vizure grada, skupina studenata se pomalo izdvaja kao ona koja s nešto manje zabrinutosti gleda na utjecaj razvojnog projekta na vizuru grada. Naime, među anketiranim studentima je u odnosu na poduzorak kulturnih i civilnih udruga bilo dvostruko manje onih koji očekuju izrazite promjene vizure Dubrovnika.

Problem referenduma o izgradnji novog sportsko-rekreacijskog centra s golfskim igralištem na Srđu bio je jedna od važnijih tema ovoga istraživanja. Pritom je središnje pitanje ono o neuspjehu samoga referenduma, odnosno o razlozima izlaska nedovoljnog broja glasača. Usporedba prikupljenih odgovora pokazuje određene dodirne točke u ocjeni važnosti pojedinih razloga neizlaska, ali pokazuje i određena razmimoilaženja. Zajedničko svim promatranim skupinama jest da su ispitanici iz sva četiri poduzorka kao najvažniji razlog neizlaska velikog broja ljudi najčešće navodili nepoznavanje problema, odnosno, manjak vjerodostojnih informacija. Na tom popisu razloga čiju važnost prepoznaje većina ispitanika iz sve četiri skupine su i davanje neizravne potpore planiranom projektu te prerestriktivan zakonski okvir za provođenje referenduma (visok cenzus). Međutim, kod ove potonje varijable analizom je utvrđeno da anketirani studenti statistički značajno rjeđe od ispitanika iz ostala tri poduzorka smatraju ovaj razlog izrazito važnim za neizlazak na referendum. Preostala dva ponuđena razloga neizlaska dovoljnog broja građana na referendum su različito doživljenja. Jedan od njih je zasićenost sudjelovanjem na glasovanjima, razlog kojega većina anketiranih studenata za razliku od ostale tri skupine smatra malo ili nimalo važnim za neizlazak. Drugi razlog je nezainteresiranost građana za problem očuvanja baštine kojega kao

jedan od važnijih za neizlazak smatraju ispitanici iz ekonomskog sektora te anketirani stručnjaci dok ga većina ispitanika iz kulturnog i civilnog sektora te anketiranih studenta smatra malo ili nimalo važnim razlogom neizlaska dovoljnog broja građana na referendum. Sve u svemu, prikazana razdioba odgovora upućuje na prevladavajući stav da neizlazak nije posljedica jedinstvenog uzroka nego je rezultat složenog djelovanja mreže međusobno isprepletenih čimbenika u kojoj ipak dominira neadekvatna informiranost.

S obzirom na iskustvo neuspjelog referenduma zanimljiv je i odnos koji prema tom obliku izravne demokracije imaju ispitanici. Usporedna analiza je pokazala da između promatranih skupina postoje znatne razlike u stavovima koja se pokazala i statistički značajnom na razini $p < 0,05$. No, ipak se u jedno svi slažu, odnosno većina ispitanika iz sve četiri analizirane skupine smatra da bi referendum u nekom obliku trebao biti dio procesa odlučivanja o važnijim gradskim razvojnim projektima. Međutim, oko mjesta i uloge koju bi referendum trebalo imati u tom procesu odlučivanja nema previše sloge. S jedne strane najveći broj ispitanika iz poduzorka kulturnih i civilni udruga, njih gotovo polovica, smatra da bi referendum trebao biti obvezan dio procedure odobravanja projekta, dok s druge strane većina anketiranih studenata, također gotovo polovica njih, drži da je postojeći pravni okvir s propisanim izlaznim cenzusom od 50% plus 1, sasvim prikladan model izravne demokracije. Treća opcija koja predviđa modificiranje postojećeg okvira na način da se ukine izlazni cenzus pokazala se kao najprihvatljivija i za ispitanike iz ekonomskog sektora te za anketirane stručnjake, međutim taj prijedlog dobio je potporu tek nešto više od trećine ispitanika iz spomenuta dva poduzorka.

Podsjetimo, posljednje pitanje u ovom bloku je bilo o spremnosti na sudjelovanje u nekom budućem referendumu na kojim bi se odlučivalo o razvojnim projektima u Dubrovniku. Usporedba odgovora pokazuje da je kod sva četiri poduzorka velika većina ispitanika, u rasponu od 78% kod anketiranih stručnjaka do 90% kod poduzorka kulturnih i civilnih udruga, najavljuje spremnost na sudjelovanje. Najviše onih koji su nezainteresirani za takav vid sudjelovanja u donošenju odluka o gradskim razvojnim projektima je među anketiranim studentima. U toj skupini je čak 13% ispitanika izjavilo da ne bi izašlo na takav referendum, što je dosta veliki broj ako se usporedi primjerice s poduzorkom ekonomskog sektora. U tom poduzorku je tri puta manje ispitanika, samo 4%, koji su sigurni da neće sudjelovati na nekom budućem gradskom referendumu. Međutim, u tom poduzorku kao i među anketiranim stručnjacima relativno visoki udio onih ispitanika koji ne znaju kako bi postupili u slučaju nekog budućeg referenduma o razvojnom projektu u Dubrovniku.

ANALIZA PODATAKA PRIKUPLJENIH INTERVJUIMA

O METODI I UZORKU

Intervjui pripadaju kvalitativnoj metodologiji koja se temelji na interpretaciji istraživačkih materijala, te predstavlja prikupljanje specifičnih podataka ili stavova čija se analiza zasniva na razumijevanju fenomena, povezivanju i interpretaciji različitih jedinica analize. Ova metoda prikladna je za istraživanja u kojima je važno neki fenomen osvijetliti iz perspektive određenih socijalnih aktera, zainteresiranih i kompetentnih sugovornika. Vrijednost koju ona pruža je i u mogućnosti da se kroz takvu vrstu razgovora s akterima, otvore i neki aspekti pojave koji su na početku istraživanja ostali u drugom planu ili su pak propušteni. Stoga je za potrebe ovog istraživanja obavljeno osam polu-strukturiranih intervjua s pripadnicima dubrovačke kulturne i znanstvene scene. Odabirom sugovornika nastojalo se pokriti različita područja djelovanja (periodne, društvene i humanističke znanosti, glazba, publicistika, knjižničarstvo, aktivizam), a ispitanici su bili osobe koje u svojem svakodnevnom radu susreću s problemima kulturne i/ili prirodne baštine.

Zadane su bile osnovne teme za razgovor, a na ispitaniku je bilo da temi pristupi na način koji smatra najprikladnijim. Intervjui su obavljani metodom "lice u lice", zabilježeni su kao zvučni zapis, a potom i transkribirani. Nisu prošli autorizacijski postupak, te citati u tekstu nisu potpisani punim imenima sugovornika, već njihovim inicijalima. Njihov doprinos i važnost u ovom istraživanju u prvom redu je u tome što su omogućili da se čuju različita mišljenja, izražena u slobodnoj formi rečenica koje nisu sputane strukturom klasičnog upitnika. Na taj način, jezikom sudionika-aktera na osobit način približena je i svojevrsna dramaturgija grada i dinamika odnosa njegovih aktera. Osobni stil govornog jezika nije naknadno ujednačavan ni stavljan u kalupe unaprijed određenih kategorija. U interpretaciji su njihovi iskazi grupirani s obzirom na neke određene teme ili stavove, no treba istaknuti da je njihov osnovni doprinos upravo u vrijednosti originalnog osobnog iskaza.

Ocjena stanja: UPRAVLJANJE DUBROVAČKOM BAŠTINOM DANAS

Intervjuirani kulturni djelatnici i stručnjaci listom su utvrdili da se baštinom ne upravlja dobro. Pri tome su svoje stavove ilustrirali navodeći primjere lošeg upravljanja, a nerijetko i otkrivajući koji su, po njihovom mišljenju, uzroci takvog stanja. Iz njihovih odgovora može se iščitati nekoliko ključnih zamjerki ili slabih karika današnjeg upravljanja

prirodnom i kulturnom baštinom koje ćemo za potrebe ove studije tipologizirati i potkrijepiti odgovarajućim citatima, uz napomenu da se sva istaknuta obilježja upravljanja baštinom povezana i da se mnoga u svakodnevnom životu preklapaju:

Komercijalizacija baštine i njena redukcija na ekonomske ciljeve

"Vrijednost novca je na prvom mjestu a sve drugo je..." (SD)

"Sve se mjeri i sve je podređeno profitu i investicijama..." (PDZ)

"Dakle, mislim da se s većinom stvari koje smo u Dubrovniku naslijedili i treba ih održavati, postupa na jedan sitno trgovački način: prodajmo što prije, što brže, da što prije zaradimo, a onda kidnimo." (PDZ)

"Ako je cilj je ekonomska valorizacija, znači instrumentalizacija baštine u smislu ekonomske dobiti, onda se dobro gospodari. Ako se gleda potpunu eksploataciju resursa, onda nisu eksploatirani do kraja, niti su eksploatirani na dobar, inovativan i kreativan način." (AŽ)

"Očito u državi vlada neka tehnokratska struja koja među prioritetima ima: profit, profit, profit..." (PDZ)

"Dubrovnik jest jeftino iskomercijaliziran ali ne kvalitetno, jer Dubrovnik nema onu kvotu stalnog priljeva kvalitetnih turista...to je jedan proces koji se događa svim središtima u Europi koja su postala žrtve masovnog turizma." (VL)

Manjkavosti postojećeg modela upravljanja baštinom

"Treba imati jednu stalnu koordinaciju, ojačati osnovne državne institucije u suradnji s gradom" (VL)

"Održivo gospodarenje, to su neke floskule, koje različito znače ljudima... Mislim da se ne gospodari dobro, a upotrebljava se itekako. Plato Srđa je prepušten, i to čak ne onome tko da više, nego onome tko se prvi sjeti da to dođe uzeti, uz pomoć političkih prijatelja" (LJG)

"Još uvijek se ne upravlja dobro, a to je zato jer cijeli sustav ne funkcionira u dovoljnoj mjeri kako bi trebao. Iako postoje zakoni koji su sasvim u redu, pitanje je njihove krajnje provedbe." (DK)

"Sam način upravljanja je izrazito centraliziran, politiziran i izrazito je deprofesionaliziran, a što je suprotno trendovima gospodarenja i razvoja takvih resursa u Europi i svijetu." (AŽ)

"Isključivi prioritet je održivost. Održivost infrastrukture grada koja puca. Grad smrdi...nikad prije nije smrdio." (PDZ)

Zamke turizma - gentifikacijski procesi u gradskoj jezgri

"Prenapučenost turistima ljeti, kad se ne može normalno živjeti, a kamoli hodati po gradu"(SD)

"Lijepo je vidjeti turiste...ali da nam oni "preuzmu" grad, kao što to figurativno čine glumci, za vrijeme Ljetnih igara...to je blasfemija." (VC)

"Mislim da unutar zidina imamo milijun restorana i kafića od kojih ni jedan sad ne radi, zimi...a onda će proraditi za tri mjeseca i sve će biti puno...vi kad uđete na Stradun vas zaplahne miris ustajalog, užeglog ulja i neke hrane, trećerazredne, kao iz one najgore menze...to čujete...pa čak i kad izađete malo izvan, tako to dominira cijelim tim dijelom...ja uopće ne znam kako one čiope mogu lećeti tu..."(SD)

"Odvija se proces privatizacije stambenog fonda koji se rapidno prodaje, ljudi su prodali iz ekonomskih interesa, najčešće stranim vlasnicima... Ukoliko Dubrovnik izgubi još 10.000 stanovnika, to će značiti rapidno padanje kvalitete i pretvaranje grada u jednu spavaonicu, odnosno Sv. Stefan sindrom, i nažalost taj proces se odvija ubrzano..."(VL)

"Grad, povijesnu jezgru treba revitalizirati stanovnicima." (LJG)

Neprijemno korištenje

"Nešto što se čuvalo stoljećima, što se njegovalo, što se pazilo, jednostavno, u vrlo kratkom vremenu propada i dobija novu funkciju...ako je nešto građeno zbog jedne funkcije koja bi i danas mogla poslužiti...onda ne znam zašto bi trebalo smišljati kojekakve eksperimente i nečemu dati drugu funkciju..." (SD)

"Što se tiče kulturne baštine, od materijalne baštine, meni je strašno to što se događa s Revelinom...to je stvarno devastacija prostora...Već kad se obnovio, on je bio na neki čudan način pregrađen tako da više nije imao one gabarite koji je kao tvrđava imao..." (PDZ)

Neadekvatan položaj struke

"Svjedoci smo da se struka ne pita... ne poštuje se mišljenje...." (SD)

" Brinemo, ali... da li dobro? Da li po propisima struke? I što je to struka i tko je sprovodi?...To su uvijek pitanja, ne znači da je svatko u struci stručan i da ima dobar pogled..." (VČ)

" Dubrovnik je u ogromnom problemu što se tiče ljudskih resursa na nekakvoj općoj razini. Znači da mi pogledamo sad te oglase, kontinuirano samo gledamo da smo u potražnji u stručnoj djelatnosti. Znači mi ne možemo očekivati sa ovakvom "razvojnou" slikom grada, da ćemo mi dobiti nazovimo radnu snagu ili intelektualni, socijalni kapital koji će moći pridonijeti nekakvom suvislijem gospodarenju kulturnim resursima." (AŽ)

Inferioran položaj prirodne baštine

"Pa ne znam koliko se brine za prirodnu baštinu, jer ova situacija sa Srđem je jedno dovođenje u pitanje te prastare šume koja je jedna krpica tog autentičnog, kako su nas učili, pokrova Srđa." (PDZ)

"Mislim, što se tiče prirodne baštine...da Dubrovnik nema zaštićenih objekata prirode...najviša razina je park, odnosno šumska vegetacija na Lokrumu... Nisu upotrijebljeni resursi kao što je Velika i Mala Petka" (NJ)

Nakon prvog pitanja u kojem su ispitanici govorili općenito o upravljanju baštinom, razgovor je usmjeren na način da ih se zamolilo da preciznije odrede u kojim se segmentima dobro, a u kojima loše štiti dubrovačka baština. Navest ćemo neke primjer dobrog, a zatim i neke primjere lošeg upravljanja baštinom, kako su to ocijenili naši sugovornici.

Što se konkretno može istaknuti kao "dobro" u upravljanju baštinom?

"Postoje zavodi, tijela u vodećim gradskim strukturama koji se trebaju o tome brinuti, valjda postoji nekakav dugogodišnji plan..."(SD)

"Dobro je da ljudi još uvijek imaju taj nekakav emotivno - nostalgičarski - romantičarski odnos, pa da su zapravo sami ljudi preuzeli u jednom trenu dio mandata institucija u smislu očuvanja vlastitog urbanog okoliša unutar grada." (AŽ)

"Svakako je situacija bolja nego što je bila prije Domovinskog rata, bez obzira na sva rušenja, nešto se napravilo..." (DK)

"Pa vjerojatno bi moglo biti i gore da nije svih tih službi, i više od službi, organizacija i institucija s tradicijom...i još više mi se čini da su važne inicijative i pojedinci..." (LJG)

Što se konkretno može istaknuti kao "loše" u upravljanju baštinom?

"Nažalost, kad se govori o baštini, onda je sve kroz nekakav profit...ali profit na brzinu: otvoriti kiosk, staviti štand, što mislim da nema veze s vizurom grada, dapače narušava je jako...onaj šator što je bio za vrijeme oko Božića...uništavao je grad kao takav, cijeli onaj lijepi, najljepši dio..."(SD)

"Ljudi čine puno preinaka na svoju ruku, a mogu činiti zato što su neodgovorni i nesavjesni...Ako netko može otvoriti vrata đe je bila funjestra, ako to prolazi, pogotovo unutar zidina, onda mislim da ni ti koji su odgovorni za to ne čine svoj posao kako treba..." (SD)

"U smislu nekakvih komunikacijskih, interpretacijskih vještina , znači kako će se ta baština prezentirati prema vani, ali i interpretirati za stanovnike, za nove naraštaje Dubrovnika mislim da se tu događaju veliki propusti...kultura se ne misli, možda iz jednog jednostavnog razloga jer je naslijeđena, znači nije stvorena, nego je dana, pa se prema tome baš i koristi kao statički resurs...kao statičko dobro...Dubrovnik je još uvijek zaustavljen u 15., 16. stoljeću..." (AŽ)

"Rapidni porast devastacije nastavio se na cijeli niz devastacija koje je baština preživjela: od potresa 1979., potresa 1995/6., rata 1991., zatim jednog pomahnitalog liberalnog kapitalizma, do nepostojanja planske dokumentacije i zaštitnih zona...devastacija koja se zbiva na području Rijeke Dubrovačke, Zatona...sjetimo se samo čempresa na otoku Šipanu, problem u Luci Šipanskoj gdje je dozvoljeno sidrenje velikim jahtama, devastacija Šipanskog polja" (VL)

"Nije sve identificirano, nije evidentirano, nema dokumentacije konzervatorske, posebno ako ćete turistički valorizirati , tu nema one priče koja mora pratiti...jer to je ono što će privući turiste..." (DK)

"Strategije se pišu da se nešto opravda...za nešto raditi onako, unapređivački, je potrebna neka energija odozdo, neki potisak...a to je teže ide u gradu u kojemu je svima dobro ili većini."(LJG)

"Sustav ne funkcionira, negdje se podilazi, a negdje se zatvaraju oči...a negdje se, konkretno pojedine vlasnike ljetnikovaca, toliko gnjavi da se čeka godinama da netko od konzervatorske struke dođe i pomogne ljudima koji žele obnoviti po konzervatorskim uzusima...nitko im nema za pomoći..." (DK)

"Grad je prepun nedozvoljenih vanjskih jedinica (klimatizacijskih uređaja) koji još i zagrijavaju sam grad...Zavod je trebao već imati projekt kako se može, a kako se ne može graditi..." (VČ)

"...štandovi oblika leuta iz Biskajskog zaljeva...manje bi mi smetao normalni banak ko što je na placi bio, na dvije kavalete, jer pripada nama...one vrste odore koju ima straža na gradskim vratima, koja je nekakav Disneyland...ne

znam na što se nadovezuje, ni na kakvu tradiciju Dubrovačke republike, ni Dubrovnika, ni dubrovačke nošnje, ničega..." (PDZ)

Kad je riječ o apostrofiranju "dobrih" segmenata upravljanja baštinom, njih je, svakako, manje od onih "loših". No osim toga karakteriziraju ih iskazi "sa zadržskom" koja se iščitava u relativiziranju stanja gdje se "nešto napravilo" a mnoge stvari bi tek "trebale" biti uspješne, pri čemu bi uvijek "moglo biti gore". Time ispitanici ipak prepoznaju i honoriraju napore i to one na institucionalnoj, ali i one na individualnoj, građanskoj razini.

S druge strane, popis prigovora je duži, obiluje konkretnijim primjedbama, a neprilike se adresiraju ne samo na poduzetnički mentalitet koji stremlji sticanju profita, već i na slabosti sustava, vlastite sredine koja nedovoljno dobro artikulira ciljeve ali i pojedincima koji stavljaju osobni interes u prvi plan. Također, može se zaključiti da je jedan od problema i neznanje koje se ponekad dodatno širi kratkoročnim rješenjima na tragu "diznjevskog spektakla". Osim toga, izražena je i nemogućnost da se baština tretira kao vrijednost za sebe iz čega se nameće zaključak da je i samim građanima potrebna edukacija. Negativni aspekti otkrivaju i objektivne poteškoće koje su ubrzale procese devastacije (potresi, rat), ali i činjenicu da se taj problem iz grada prenio na okolicu i da su njime ugrožene i kulturna i prirodna baština. U tom smislu pred gradom se postavljaju i specifični zahtjevi u smislu odgovornosti prema gradskoj okolini koja se tradicionalno razvijala pod utjecajem Dubrovnika i kulturnih transfera koji su obostrano davali razvojne poticaje:

"I jednostavno jačanje kvaliteta, ali ne samo grada unutar zidina, jer taj grad jedino može funkcionirati sa svojom okolicom, sa otocima, s priobaljem i stvaranjem sadržaja, odnosno oživljavanjem manjih urbanih središta u dubrovačkoj okolini. Nažalost, Dubrovnik je zapustio središta kao što je Luka Šipanska, kao što je Slano, makar je to sad u drugoj općini, kao što je Cavtat ili Zaton Orašac..." (VL)

Zanimljivo je napomenuti i da se kroz razgovor sa sugovornicima, već na prvom pitanju mogu identificirati glavni socijalni akteri koji su danas dominantno uključeni u upravljanje baštinom, ili barem zainteresirani za baštinu: struka, politika, državne institucije, Grad, Društvo prijatelja dubrovačke starine, turisti. Među njima, vidljivo je, izostali su građani Dubrovnika, koji se očito ne percipiraju odgovornima, ali ni utjecajnim na sliku današnjeg upravljanja baštinom. Odnosi u koje ulaze pojedini akteri kao i način na koji se

među nekima od njih sklapaju "savezi", također su bili predmetom procjenjivanja i kritike ispitanika, što se može ilustrirati nekim izjavama:

"Nažalost, mislim da su interesi kapitala prevladali kroz političke stranke i doveli su do prihvatanja GUP-ova koji su devastirali spomeničku baštinu." (VL)

"Mislim da se za baštinu ne brine primjereno. Naročito ovo vezano sad za najnovije afere, ako ih mogu tako nazvati, vezano za sukob između uprave Grada i Društva prijatelja dubrovačke starine." (NJ)

"Društvo prijatelja dubrovačke starine je dosad jako puno toga obnavljalo i održavalo. Mi ne znamo kome tu i zašto smeta. Najvjerojatnije je ipak potreba da se što više zarade od zidina slije u državne, a nešto manje u lokalne blagajne." (PDZ)

"Očito je sazrela potreba za uvođenjem hibridnih modela, znači hibridnih ustanova javno-civilnih partnerstva, nekakvih iskoraka iz sadašnjih parametara, ali koji bi dolazili sa lokalne razine." (AŽ)

Navedeni citati jasno ocrtavaju aktualne linije konflikta (Grad - Društvo prijatelja dubrovačke starine) ali i suradnje među akterima koja može biti pozitivnog (javno-privatno partnerstvo), ali i negativnog predznaka (politika - kapital).

PROJEKTI I AKTIVNOSTI (NEDAVNO OSTVARENI) KOJI SU POZITIVNO OCIJENJENI

Od sugovornika se tražilo da se prisjete i navedu neke od projekta ili aktivnosti koje smatraju najboljim primjerima dobre prakse i, samim tim, mogućim putokazima za dobre razvojne scenarije. Prenosimo većinu njihovih odgovora, vodeći računa o tome, da se istaknu svi pojedinačni projekti koji su spomenuti.

"Gospođa Maja Nodari je puno toga skupljala, pa gospođa Jadranka Ničetić s knjigom o dubrovačkoj gastronomiji i više običajima, nego samim receptima...gospođa Jadranka Šimunović na svoj način s djecom...Recimo Dubrovački karnevo' pokušava biti turistička atrakcija, iako u načinu na koji se provodi ipak se drži dostojanstvo te tradicije...onda tradicija Feste Sv. Vlaha...Onda smo mi u Matici hrvatskoj započeli s tom dječjom radionicom kolendi, da bi se kolendi vratio dignitet...Krešo Magdić isto sa svoje strane, na jedan manje populistički način i puno kvalitetnije se isto time bavi...Naravno,

inicijativa "Srđ je naš" - to je jedna građanska inicijativa, takve inicijative su budućnost" (PDZ)

"Ovo što je učinilo Društvo prijatelja dubrovačke starine...i zidine u Stonu i Sokol-kula u Konavlima..." (VČ)

"Projekti koje su vodili muzeji, znači Ruđer Bošković, Stjepan Radić, izložba Sv. Vlaho, znači izložbe koje su dobile adekvatne kataloge, s kojima se prezentira Dubrovnik na najkvalitetniji način." (VL)

"Izdvojio bih otvaranje prirodoslovnog muzeja." (NJ)

"Dubrovački muzeji, kao jedna ustanova u kulturi grada, dobro promišljaju način kako skrbiti o nepokretnoj i pokretnoj baštini koja je pod njihovom ingerencijom. Tu ne mogu izdvojiti neke projekte nego njihovu redovitu djelatnost koja se pogotovo u zadnjih 5 godina pomaknula u smjeru promišljanja kako preispitivati tu baštinu na drugačiji način." (AŽ)

"Društvo prijatelja dubrovačke starine, sve njihove ideje koje su u cijelosti realizirane...onaj dio zidina od Minčete prema kapelici, stonske zidine, kapelice i crkvice za koje se ni ne zna da postoje..." (SD)

Kao što je vidljivo iz predočenih citata, ispitanici pozitivno vrednuju projekte i aktivnosti koji su povezani u većoj mjeri s kulturnom nego s prirodnom baštinom. Kad je riječ o kulturnoj baštini istaknuta je važnost održavanja i materijalne i nematerijalne baštine, uloga Društva prijatelja dubrovačke starine, Dubrovačkih muzeja, Matice hrvatske, ali i pojedinaca koji su nosili neke projekte. Kad je pak riječ o prirodnoj baštini i tu se ističe uloga muzejske prezentacije, no naglašena je i važnost građanske inicijative "Srđ je naš" za koju se može reći da objedinjuje brigu o prirodnoj i kulturnoj baštini kroz zaštitu tradicionalnog kulturnog krajolika (ipak, odjeci ove inicijative očekuju se još više u budućnosti)

AKTERI UPRAVLJANJA BAŠTINOM

Na izravno pitanje koji akteri najbolje razumiju i najviše mogu doprinijeti revitalizaciji dubrovačke baštine, ispitanici su dali na prvi pogled vrlo ujednačene, slične i nedvosmislene odgovore.

"To bi trebali biti stručni ljudi...nekakav pokret koji uključuje širok potez ljudi od onih koji su vezani za najmlađe od onih koji su najviši stupanj izvršne vlasti..." (PDZ)

"Svatko tko pošteno promatra, tko razmišlja, tko radi svoj posao...svi bi trebali donekle, samo naravno da je struka prva i osnovna." (VČ)

"Što se tiče političara, tu sam vrlo rezerviran...nevladine udruge su jedine pokazale da su braniči gradskih interesa..." (VL)

"Političari uglavnom nisu...mislim da stručna i znanstvena javnost treba tu odigrati puno veću ulogu nego što je do sada imala." (NJ)

"Pa trebalo bi svakako da se time upravlja znanstveno, ali tu je opet rizik da upadnemo tzv. ekspertizaciju, je li...eksperti će sve riješiti, nemamo mi što misliti...ta znanstvena aura, nekog s diplomom, s doktoratom može se upotrijebiti za bilo što. Tako da sama struka, znanstvenici nisu dovoljni...Poduzetnici nikako ne...dakle, uz znanost udruge, ali i nekakvo okupljanje koje je sindikalno...onaj neki društveni potencijal, društvena snaga koja može biti protuteža poduzetnicima...." (LJG)

"U prvom redu arhitekti i to oni koji su stručni na području urbanizma i planiranja, razvoja prostora...povjesničari umjetnosti odmah iza njih, krajobrazni arhitekti, restauratori, geografi, kemičari, biolozi...ekonomisti...jedna široka lepeza ljudi koji su stručni"(DK)

"Primijenjena grana znanosti, ljudi s velikim iskustvom na međunarodnoj razini, ljudi bez većih političkih i ideoloških opterećenja..." (AŽ)

"Možda kombinacija svega...u prvom redu struka, nevladine udruge...građanske inicijative...možda bi u svakom od tih segmenata trebao bit netko iz struke tko bi mogao doprinijeti da se stvari razvijaju kako bi trebale..." (SD)

Iz citiranih odgovora može se izvesti nekoliko zaključaka. Prvi je da se akteri koji sudjeluju u upravljanju baštinom doživljavaju vrlo široko i da ih ispitanici prepoznaju u različitim društvenim skupinama: od građana, profesionalaca različitih profila do znanstvenika ali i vlasti i političara. Drugo, među njima se ističe imperativ uključivanja "struke" koju podupire većina ispitanika (s manjim ili većim ogradama), a treće zapažanje govori nam da su političari akteri koji su shvaćeni u najmanju ruku kao "nužno zlo" i ujedno, oni koji su prvi na listi isključenih. Negativno su ocijenjeni i poduzetnici, no spomenuti su u manjoj mjeri. Razlika u konačnoj ocjeni poželjnosti svakako se temelji i na stavu da se od političara očekuje rad u interesu najšire javnosti, dok se poduzetnicima već po definiciji pripisuje rad u interesu vlastitog probitka na tržištu. Stoga je i krmen koji se stavlja političarima - veći.

PARTICIPACIJA: VAŽNOST UKLJUČIVANJA GRAĐANA, OSOBNA ISKUSTVA, ALATI PARTICIPATIVNOG PROCESA

Kroz više pitanja u intervjuima razmatrao se proces participacije. Pri tome se polazilo od osobnih iskustava ispitanika, ali i njihovih ideja o tome koji modeli participacije građana bi bili prihvatljivi u procesima donošenja važnih razvojnih odluka za grad. Osim o građanima u općenitom smislu, govorilo se i o udrugama civilnog društva kao jednom općeprihvaćenom modelu artikulacije građanskih interesa. Kad je riječ o osobnim iskustvima, važno je napomenuti da je većina ispitanika sudjelovala u nekim procesima bilo kroz udruge (Srđ je naš i druge, koje nisu formalizirane) kroz različite radionice ili po svojem profesionalnom zadatku u izradi strategija. Troje ispitanika odgovorilo je da nema nikakva osobna iskustva u participativnom procesu.

Gradani: važnost i modeli uključivanja

Participativni procesi polaze od činjenice da je pozicija građana u procesima upravljanja gradom danas neupitna. Na tom tragu nalazimo i iskaze naših sugovornika.

"Jer nešto što je gradsko nije nešto što je od javne uprave, nešto što je gradsko je komunalno, stoga pripada zajednici, stoga su uključeni građani, stoga imamo civilnu platformu...građani imaju inherentno pravo na to da odlučuju o nasljeđu koje je njihovo." (AŽ)

"Mislim da ima ta jedna potrebna masa koja organizira te tribine i te javne rasprave koje mislim da su dobre, samo treba zaključke s tih rasprava i prijedloge uvažavati, a ne da je to nešto što je reda radi, pa: održalo se, ali nam ništa neće, neće nas ugroziti..." (SD)

"Ono što izostaje u tim akcijama (građana)...u njihovom traženju vlastitog mjesta, da se zastupa ipak i njihovo mišljenje je a) nedostatak dijaloga - to su jednosmjerne komunikacije javnih tijela prema "vani" i "vani" prema javnim tijelima...b) što je Dubrovnik takav, opterećen jednom stravičnom kolektivnom nostalgijom prema prošlim vremenima, još uvijek nije našao svoju suvremenost, pa kao takav nikad nije formirao vlastiti realitet...i građani se u zahtijevanju svojih prava vraćaju "unatrag" što je automatski promašeno...(AŽ)

"To je ključ svega, uključiti građane. E sad, kako to riješiti kao mehanizam, tko su ti zainteresirani građani, kako se do njih dođe....čini mi se da bi se građane najviše uspjelo uključiti baš tamo gdje su najviša žarišta turističkog kaosa, znači u starom gradu, gradskoj jezgri i okolnim dijelovima koji od gužve ne

...mogu živjeti...poanta je na nekom neposluhu i na nekom ustrajavanju u pravdi a ne u pravu..."(LJG)

"Teško je najšire građanstvo uključiti u upravljanje baštinom, jer moramo znati da samo osposobljeni ljudi i ljudi koji se bave tom problematikom mogu donijeti odgovarajuće odluke koje su istovremeno i odgovorne" (NJ)

"Trebalo bi puno više ojačati mjesne kotareva...znači mjesne potrebe stanovništva (artikulirati) kroz kotareve." (VL)

"Dobro je da građani sudjeluju jer to su promatrači,to su i kritičari ako je nešto loše napravljeno, netko tko daje sugestije. Ne moraju oni biti stručnjaci, ali su u praksi, njihove oči poprilično mogu pomoći stručnjacima, pogotovo ako žive tu..." (VČ)

"Građanske inicijative su u svakom slučaju jedan conditio sine qua non za budućnost a što se tiče građana, građani su jako povodljivi. I jako su paranoični, nažalost. Oni u svakom potezu bilo čijem vide nekakav način da budu izigrani ili da netko učini nešto za svoje vlastito...Konkretno, kad je izišla lista Srđ je grad, mene su ljudi uvjerovali: ti si skupljala potpise, a oni će sad bit političari, oni su tvoj glas iskoristili..." (PDZ)

Mišljenja ispitanika potvrđuju važnost uključivanja građana u participativne procese, ali u jednom, manjem dijelu i sumnju u adekvatnost takvog pristupa i to zbog nedovoljne zainteresiranosti, stručnosti i motivacije građana. Naglašena je i važnost implementacije građanskih zahtjeva i kritika, kao i dosadašnja iskustva da se participacijski proces simulira na formalnoj razini dok stvarni rezultati dijaloga s građanima u pravilu izostaju. Iz odgovora se može iščitati da ispitanici ovog trenutka ne vide na djelu neki dovršeni komunikacijski model kroz koji bi se građani mogli učinkovito uključiti. Stoga njihovi odgovori o prijedlozima adekvatnog modela daju cjelovitu sliku odgovora na problem uključivanja građana u participacijske procese:

"Građanske inicijative i udruge građana možda automatski mogu biti u nekim tijelima koja odlučuju, tj. njihovi predstavnici u tijelima koja odlučuju." (SD)

"Optimalni model je da ih uključite već kada je njihova sredina u pitanju...od samog početka predstaviti što se radi i pozvati ljude da u tome sudjeluju. Da bi (ljudi) shvatili zadnju fazu, moraju početi od prve." (DK)

"Možda bi se moglo pomoću nekih javnih glasila...nekakav mali obrazac tiskati koji se može ubaciti u sandučić ili negdje, tako da bi se mogli ljudi o nekom problemu izjasniti i pismeno...i kad bi to bilo anonimno." (PDZ)

"Javne tribine...no netko se neće usuditi, možda ne voli javno govoriti...Znači, možda bi bilo dobro i napismeno, ankete, pa da se ubaci negdje. Mogu biti i anonimne i potpisane, treba vidjeti što je pametnije ili kombinirati. Nekad se čovjek bolje opusti kad je anonimn, a nekad je bolje znati tko je taj što je rekao." (VČ)

"Živimo u konfliktu tako da sve oblike organiziranja građanskog upliva vidim kao konflikte. Čini mi se da je dobar ovaj model plenuma...Možda to nije neka forma koja može trajati...možda u nekim ovako ključnim, kriznim situacijama, pred neku prijetnju, može biti izvor legitimiteta i mjesto gdje će se građani čuti, vidjeti, upoznati. Srđ je naš je bio jedno takvo mjesto okupljanja, plenuma, isto je okupio na sastancima veliki broj volontera (300-ak). Na takvim sastancima bi bilo možda stotinjak ljudi, to funkcionira i služi tome da ljudi vide da nisu sami i da razmišljaju oni jedini tako, da su okruženi s ljudima s kojima se razumiju. I jako malo treba da se diskurs iščisti i da se dođe do pravoga jezika i alata za razumjet problem i za krenut nešto radit oko toga." (LJG)

"Ljude bi trebalo uključiti na nekim nivoima gradskih kotara, mjesnih odbora...prvo im prezentirati što će se raditi, educirati ih o tome zašto je to dobro. Ali oni moraju vidjeti i svoju nekakvu korist, trebalo bi osmisliti na malim razinama projekte koji će činiti jednu cjelinu s ostalima, u koje bi se oni mogli uključiti na neki način, da oni vide da mogu s nečim doprinijeti...ne moraju imati financijske koristi od toga, ali bi imali osjećaj da su i oni doprinijeli..." (DK)

Ispitanici su, dakle, predložili čitav niz komunikacijskih kanala kroz koje bi bilo moguće uspostaviti dobar dijalog, u prvom redu između građana i gradske uprave, ali i između samih građana. Navedeni su klasični modeli poput diskusija na javnim tribinama, posredovanje javnih glasila, različiti oblici pismenog izjašnjavanja o problemima (anonimni i potpisani), ali i plenumi građana čija bi uloga bila ne samo ostvariti komunikaciju s gradskim odgovornim tijelima, nego potaknuti i međusobnu raspravu građana. Također, istaknuta je i važnost pravodobnog informiranja građana i njihovog uključivanja u svim fazama nekog razvojnog projekta, od ideje do realizacije.

Civilne udruge u participativnom procesu

Već kroz razgovore s ispitanicima o općenitoj ulozi građana u participacijskom procesu, kao i kroz razgovor o drugim aspektima upravljanja baštinom, često se isticala uloga civilnih udruga, prednosti i ograničenja njihovog djelovanja. Na izravno pitanje o

partnerskom položaju udruga civilnog društva u planiranju grada dobiveni su sljedeći odgovori:

"Mogli bismo reći da Grad, odnosno javni dužnosnici nisu zainteresirani da nas čuju, ali ako uzmete kao što i ja očekivam da je to otprilike i za očekivat, onda više nije na njima odgovornost nego na udrugama odnosno građanima da svoju moć povećaju do razine kad će ih ovi uzimati u obzir." (LJG)

"Ja mislim da je jedna velika pogreška što te udruge u kojima se građani organiziraju nemaju na jedan način pokroviteljstvo, ili članovi u tim udrugama nisu kompetentni ljudi koji bi trebali se suprotstaviti onima koji sjede s drugu stranu, mislim na razna povjerenstva, forume koji odlučuju o samom upravljanju kulturnom baštinom." (NJ)

"Trebaju se uključiti kao ravnopravan partner, jer ako neće, onda će se poslije uključiti... Bolje ih je prije uključiti."(VČ)

"Nisu, nisu ni malo ravnopravan akter, njih se smatra nekakvim ishitrenim ili od ne znam koga manipuliranim pojedincima, marginalnom skupinom pojedinaca koja tu nešto galami i na takav način ih se pokušava prikazati. Međutim, mislim da bez obzira na to, udruge trebaju, treba ih biti što više i trebaju biti uporne i ne trebaju biti kratkog daha, od akcije do akcije, nego trebaju konstantno zujati." (PDZ)

"Sigurno postoje organizacije (udruge) koje skrbe o baštini, i ukoliko su oni stručni, zašto ne, naravno da mogu participirati." (DK)

"Ne...mislim, pazite, po definiciji, udruge civilnog društva su razne: stranke su udruge civilnog društva, i crkva je udruga civilnog društva, strukovne organizacije, znači mi možemo reći da su arhitekti zastupljeni u tom procesu, jer moraju biti, znači oni imaju tu svoje mjesto koje je čak zagarantirano. Međutim stvar je tome koliko oni imaju prostora za izvježbat svoj utjecaj s toga mjesta...ako se taj prostor stalno stišnjava i reducira na apsolutno irelevantni postotak, znači potpuni minimum, onda ne. Ali da civilna platforma mora jačati, to da, ali kao što sam rekla u smislu stvaranja ravnopravnih pozicija a ne revolucije i skakanja po stolicama..." (AŽ)

"Mislim da nisu ravnopravan partner, mislim da bi trebale bit...meni je svijetli primjer Društvo prijatelja dubrovačke starine i imam pozitivan odnos prema njegovom radu od osnutka pa do danas... Ne znam koliko međusobno te civilne udruge surađuju...ali mislim da se to sad sve bolje i bolje povezuje, da se bolje animiraju i da bolje surađuju i kad su ta predavanja i kad su te tribine da iz svih struktura budu, budu zeleni, budu ovi, budu oni...mislim da je neka korelacija između njih i da se, što se toga tiče, puno toga pokrenulo." (SD)

Pitanje o civilnim udrugama otkrilo je generalni stav da su one kao akter u planiranju razvoja korisne, ali i brojne prepreke koje se pred njima pojavljuju u participativnom procesu. To su manjak stručne podrške, manjak vlastite inicijative, preširoko definiranje, ali i potreba za njihovim umrežavanjem, međusobnom suradnjom i konstantnim jačanjem civilne pozicije. Uzimajući u obzir stavove izrečene u ovim intervjuima, može se reći da su danas, kao najutjecajnije ili barem najzapaženije u svom djelovanju, istaknute dvije udruge: "Društvo prijatelja dubrovačke starine" i "Srđ je naš". Zanimljivo je primijetiti da su ove dvije udruge različite, no mogu biti komplementarne u svom nastojanju da utječu na razvoj grada: prva je dominantno okrenuta kulturnoj baštini, a druga više uključuje brigu o prirodnoj baštini, prva se oslanja dominantno na stručnjake i aktivnosti joj ovise o njihovoj prosudbi, druga uključuje široki krug građana i njihove potrebe, prva ima dugu tradiciju djelovanja, druga je nova, nastala kao reakcija na jedan razvojni projekt. Svakako je prednost dubrovačke sredine, barem u hrvatskom kontekstu, ovo iskustvo dva modela građanskih inicijativa koje se po mnogočemu razlikuju, ali mogu komplementarno djelovati. Napomenimo još i to, da i jedna i druga inicijativa ovog trenutka predstavljaju alternative suprotstavljene gradskoj vlasti. I ono što je možda najvažnije, pokazuju kapacitet Dubrovačke javne scene da na različite načine, kroz civilni sektor artikulira svoju vrijednosnu poziciju, stavove, očekivanja i zahtjeve.

Referendum kao alat participativnog procesa: za i protiv

Ako ostanemo vjerni referendumskom načinu izjašnjavanja, možemo reći da je referendum većinski potvrđen kao poželjan alat participativnog procesa. No odgovori na ovo pitanje pokazali su da stavovi ispitanika nisu "referendumski jednoznačni" i da je podrška referendumu kao metodi uključivanja građana višestruko uvjetovana.

"Da, ali je ipak razočaravajuće to što se toliko malo građana odazove i onda poslije njurgaju i kukaju da im se nešto dogodilo. A nisu željeli svojim glasom za ili protiv doprinijeti nekom postupku za ili protiv. Tako da mislim da referendum da, ali ne isključivo, ne kao jedino sredstvo." (SD)

"Bio bi da je zakon malo bolje riješen, bio bi neloš alat, ali referendum je isto jedna ograničena forma, neke direktne demokracije. Referendum može imati prije neku raspravu primjerenu, a i ne mora. Može bit potpuno izmanipuliran i tako dalje. Nekako s pitanjem smo "uzmi ili ostavi" suočeni i s ovakvim zakonom gdje treba 50% izlaznosti."(LJG)

"Izvrstan (alat). Jedini mogući." (NJ)

"U biti referendum je ostao jedini način i ovdje bi trebalo više kopirati zakonodavstvo, pozitivno zakonodavstvo Republike Austrije u koja je u tim nekim rješenjima pitanja lokalne samouprave možda puno, puno jasnija. A svakako mnogo više treba ojačati taj, znači, jedini korektiv političke vlasti." (VL)

"Dobar je referendum, samo neka bude za svaki - isti kriterij." (VČ)

"Što se tiče inače referenduma kao referenduma, on jest nešto što predstavlja demokraciju i napredak u društvu s čim se može postići nešto što se želi, međutim ja mislim da je on jedna zadnja točka do koje treba doći, ako baš ne postoji nikakva druga mogućnost razgovora i dogovora. Dok god postoje otvorene mogućnosti za razgovor, dogovor dviju strana nema potrebe za referendumom." (DK)

"Referendum, ovakav, s ovim zakonskim ograničenjem broja je potpuno neodrživ." (PDZ)

"Nije dobar, jer je postojeći zakonski okvir naprosto redikulozan..." (AŽ)

Na temelju prikazanih citata, može se reći da prihvatljivost referenduma nije sama po sebi zagwarantirana, već ovisi o načinu na koji je organiziran, a prije svega o zakonskom okviru. Svakako je i ovdje potvrđeno mišljenje da referendume kao izravno uključivanje građana koje nije posredovano političkim strankama ali ni građanskim udrugama, valja pažljivo osmisлити u odnosu na ciljeve koje, kao zajednica, želimo ostvariti participativnim procesom. U protivnom, kao što su pokazali naši ispitanici, koji govore iz iskustva nedavno provedenog dubrovačkog referenduma, on može biti samo formalni okvir koji ne ulijeva povjerenje.

Čuvari Dubrovnika: Tko bi trebao imati presudni utjecaj na strateške razvojne projekte?

Na kraju ovog seta pitanja na temu participacijskog procesa, treba se osvrnuti i na izravno postavljeno pitanje: Tko bi trebao imati presudni utjecaj na strateške razvojne projekte? Ovo pitanje polazi od pretpostavke da su interesi javnosti često različiti, da različite društvene skupine unose u raspravu različite perspektive i ciljeve. Tražeći od ispitanika da izdvoji onoga čija je riječ ipak "presudna", aktere se na neki način hijerarhizira i pokazuje se njihova kolika je težinu stavova pojedine skupine u konačnom donošenju odluke.

"Jedna pametno sročena, grupa stručnjaka iz više djelatnosti" (PDZ)

"Ja zagovaram da to bude jedno stručno tijelo" (DK)

"Trebalo bi, praktički da to ne bude samo politička vlast, nego, trebalo bi biti više institucija, bilo na razini državnih, kao što su Zavod za prostorno planiranje, ko što je Urbanistički zavod, zatim Zavod za zaštitu spomenika, zatim više kulturnih institucija koje bi zajedno donosile određene odluke." (VL)

"Stručnjaci." (NJ)

"Građani...možda bi struka imala pravo veta, a izabrani političari bi trebali imati minimalni utjecaj." (LJG)

"Struka u korelaciji s građanskim inicijativama." (SD)

"U idealnom svijetu: široki konzultacijski proces... Upravo zbog toga što ta komunikacija s građanima postaje jako važna, da im se ponovo vrati značaj njihove uloge kao građana...znači ne kao nekog opsluživača komercijalnog potrošača, nego zaista kao nekoga tko drži život u ovom gradu, koji su čuvari, samim time što žive ovdje već su čuvari Dubrovnika..." (AŽ)

Među svim spomenutim akterima, stručnjaci se ističu kao nezaobilazna adresa, bez koje se odluke ne bi smjele zaključiti. S druge strane, akteri koji su se pojavili s najmanje kredibiliteta su političari. Između ove dvije krajnosti, vidljivo je, formira se novi akter - građani koji, čini se, dobivaju sve više važnosti. Ipak, i kod onih ispitanika koji zagovaraju građane, njihova riječ, može se iščitati iz citata, nije nešto što se uzima samo po sebi neupitno, kao što je slučaj s još uvijek superiornim stručnjacima. No, uloga građana u upravljanju baštinom oblikuje se kao pozicija aktera koji u dijalogu s drugima doprinose rješenjima. Upravo preko njih ostvaruje se ovaj poželjni, kako je to naša sugovornica rekla, "široki konzultacijski proces" donošenja odluka i potvrđuje njihova uloga korektiva i u odnosu na struku i njezine često parcijalne uvide koji svoj kontekst doživljavaju tek u "svijetu života".

ANALIZA PODATAKA PRIKUPLJENIH FOKUS GRUPAMA

O METODI I UZORKU

Korištenje metode fokus grupe imalo je za cilj dobiti sadržajni uvid u perspektivu dvije važne skupine aktera u području zaštite i upravljanja baštinom u Dubrovniku. Konkretno, jednom fokus grupom su bili obuhvaćeni pojedinci uključeni u rad inicijativa i udruga, odnosno, organizacija civilnog društva koje su svojim djelovanjem upućene na teme upravljanja prostorom te na zaštitu prirodne i kulturne baštine na području Dubrovnika. Drugom fokus grupom su obuhvaćeni članovima lokalnih ogranaka političkih stranaka uključeni u politički život Dubrovnika.

U ovom dijelu istraživanja fokus je bio na identifikaciji stavova o problemu očuvanja kulturne i prirodne baštine u kontekstu razvoja grada kao i iskustava s postojećim modelom participacije javnosti u procesu planiranja lokalnog razvitka.

Fokus grupa je istraživačka metoda u kojoj se vodi grupni razgovor na zadanu temu pri čemu se sudionike razgovora potiče da međusobno diskutiraju o temama, iznose mišljenja i stavove vlastitim riječima i sa svoje točke gledišta. Po svojoj naravi fokus grupa je dominantno kvalitativna metoda u kojoj grupna interakcija umnaža broj komentara, zamisli i opaski što omogućava produbljivanje znanja o predmetu istraživanja.

U prvoj fokus grupi sudjelovalo je devet sugovornika iz slijedećih udruga: Društvo arhitekata Dubrovnika, udruga Dubrovački izlog, udruga Kinookus, udruga Ljubitelji hrvatske tradicije i ljepota, udruga Pitar, udruga Luža, Europski dom Dubrovnik, Društvo prijatelja dubrovačke starine te predstavnik volontera.

U drugoj fokus grupi sudjelovalo je šest sugovornika iz slijedećih političkih stranaka: Dubrovački demokratski sabor, Hrvatska demokratska zajednica, Socijaldemokratska partija, Hrvatski laburisti – Stranka rada, Hrvatska stranka umirovljenika i Hrvatska seljačka stranka.

Podaci prikupljeni kroz fokus grupe su tijekom izrade transkripata anonimizirani, te su u analizi i prilikom navođenja u izvješću sugovornici označeni šifrom.

1. FOKUS GRUPA – AKTERI CIVILNOG DRUŠTVA

Odnos na relaciji razvoj – baština u dubrovačkom kontekstu

Pitanje o senzibiliziranosti Dubrovčana za baštinske teme otkriva kako među sugovornicima prevladava stav da, kada se uzima prosjek, Dubrovčani u pogledu baštine više razmišljaju u ekonomskim, a manje u identitetskim kategorijama. Odnosno, baština i nasljeđe se kod prosječnog Dubrovčana pojavljuje ponajprije kao proizvod koji se može dobro prodati. Svijest o vrijednosti i važnosti dubrovačke povijesti i tradicije u srazu s materijalnom egzistencijom gubi legitimacijsku vrijednost. Pri čemu jačanjem komercijalizacije baštine, slabi njena uloga kao identitetskog označitelja.

*...jesu li Dubrovčani osviješteni, definitivno su osviješteni, o važnosti svoje baštine i o važnosti čuvanja... **Baština je, da pitate bilo koga iz Dubrovnika, čak i srednjoškolce, važan dio identiteta, to je neosporno.** Ali onda iza toga ide ovaj dio gdje je to istodobno, **ta baština i izazov jer je prevrijedna** i onda u toj drugoj polovici taj izazov postaje, nažalost, zadnji godina toliko intenzivan i prejak, da u stvari, da u stvari u praksi, u realnosti, u sukobu s vrijednošću kvadrata i stola na javnoj površini i ne znam čega, prelazi preko, **potopi tu svijest o identitetu.** (S1)*

***Bez obzira na taj snažan identitet, kada se podvuče crta, mislim da baština, ekonomski interesi prevladaju...** (S1)*

***Prosječni Dubrovčanin ima razvijenu svijest o potrebi zarade što veće količine novca u što kraćem ljetnom periodu. Da, od baštine, ali je on doživljava kao nešto što treba čuvati, nego nešto što treba maksimalno i u što kraćem roku eksploatirati.** (S2)*

***...prosječan Dubrovčanin ne zna cijeliti svoju baštinu. ...jako puno njih nije nikada na određenim mjestima bilo. Konkretno u Kneževom dvoru...** (S3)*

***Smatram da ljudi nisu dovoljno osviješteni, bez obzira što oni žive od baštine jer turizam i Dubrovnik i baština, to je jednostavno jedna istoznačnica.** (S4)*

***...ljudi u Dubrovniku jako malo znaju o baštini... jer meni se dogodilo... da (ljudi) nisu došli (na sastanak) jer nisu znali gdje je Revelin, ali najgore od svega je da su ti ljudi radili u turizmu.** (S5)*

***Ne slažem se da su svjesni stanovnici grada vrijednosti koju, odnosno jesu u obrnutom kontekstu, tržišne vrijednosti, ali **ne osjećaju tu vrijednost kao osobni identitet i nemaju tu svijest o potrebi očuvanja** jer za to je preduvjet jedno obrazovanje i sustavno obrazovanje i briga, ali prvenstveno jednog takvog društva koje nemamo.** (S6)*

Komercijalizacija i komodifikacija baštine je dakako u prvom redu u službi industrije doživljaja koja si je priskrbila ekskluzivan status podređujući lokalno gospodarstvo do mjere egzistencijalne ovisnosti. To okretanje teza, u kojem turizam od sredstva postaje svrha, posebno je vidljivo u situacijama kada se kao (jedan od) motiva komunalnih akcija pojavljuje ugoda koju će turist osjetiti, stavljajući pritom primarnog korisnika, odnosno podizanje razine kvaliteta življenja građana Dubrovnika u drugi plan.

Jedino od čega stanovnici Dubrovnika indirektno i direktno žive, to je od turizma. I onaj koji kaže da od toga ne živi, taj je sigurno negdje drugdje, ne u Dubrovniku. (S4)

*...mi smo zapravo izloženi u ovim našim prostorima, to nije samo pitanje Dubrovnika nego cijela to naša prekrasna obala, toj **turistifikaciji života**. (S8)*

*...izopačenje Vam je jako vidljivo ako malo prolistate novine. Kada dođe proljeće umjesto da razmišljamo, **svi kažu trebamo urediti ovaj park, nogostup pa kada dođu turisti će to biti dobro turistima**. Umjesto da razmišljamo da taj park i nogostup trebaju nama kao građanima, svim građanima Dubrovnika... (S1)*

Gdje se traženje korist nameće kao onaj kriterij koji ima dominantno mjesto u sustavu vrijednost, uspostavljaajući pritom referentni okvir u kojem se s nijednim argumentom ne može uspješno oponirati novcu.

*...onda nisu valjale cipele, sada ne valjaju suvenirnice, sada ne valjaju restorani i tako dalje. Što je poanta? **Svatko traži neku korist i sada mi govorimo o baštini**. Koja je to institucija koja brine o baštini, a da ne naplaćuje tu baštinu? (S7)*

*Sve će još biti manje ljudi u gradu i ja sve to vidim da je to korist, toliko, **nema te baštine, nema to svijesti, nema nikakve... korist koja probija kao klinom**. (S7)*

*Jeste li Vi vidjeli što u Veneciji? Imaju isti problem. Visoke cijene. I oni se bune, dolaze kruzeri, sve, još veći i veći kruzeri dolaze. I nema šanse da on, kada je potrošio par milijardi dolara, morat će on, pa da mu je ne znam tko pošten, **on će kanut da može sidrat brod tu, i on će proći tu, ući i mi smo nemoćni**. Nažalost. (S7)*

*...što mi ti govoriš, pa **meni je važno da ja zaradim, da živim, kome to treba**. (S5)*

...jer uvijek je radio interes, od Dubrovačke Republike do današnjeg dana i tako će se i nastaviti. (S7)

Što se tiče aktivnosti građana i senzibiliziranja javnosti, nikada niste mogli nekoga povući za rukav i reću mu daj dođi na tribinu, dođi na prezentaciju. ...ako vi njima ne dođete s konkretnim projektom, gdje će oni naći svoju korist, jer nažalost je tako, jer ljudi moraju od nečeg živjeti, vi nećete postići ništa. (S6)

U traženju krivca za nastalo stanje, sugovornici prst vrlo lako usmjeravaju i na vlastite sugrađane i na njihovu nedovoljnu lojalnost Gradu. Pa se vrlo brzo počinje prozivati, ovisno o perspektivi i vlastitom *backgroundu*, ili one koji su se prije Domovinskog rata doseljavali kao socijalni slučajevi u Grad te nakon rata i privatizacije stambenog fonda brzo skupo prodali jeftino stečene stanove, ili pak one koji su generacijama Dubrovčani ali su opet, bilo zbog komfora ili nekog drugog razloga, napustili Grad. Tu je dakako i standardni problem relativiziranja osjetljivosti za pitanje očuvanja baštine, gdje jedna pravila vrijede osobno, a druga za sve ostale.

Ovi stanovi koji su se dali u otkup poslije rata. Ljudi su, uglavnom stanovništvo Grada je prije rata bilo, uglavnom su se naseljavali socijalni slučajevi u samim zidinama. Ti socijalni slučajevi mogućnost da otkupe stan za male cijene, znači 5, 10, 15 tisuća maraka u vrh glave, njima nije bila važna ta baština, taj njegov stan da je to dio stoljetne kulture Dubrovnika, nego da što više zarade na njemu. (S3)

Apartmanizacija Grada, kupovanje tih stanova, kuća su doveli do toga da su se ljudi iselili. Ništa kvalitetnije u Grad nisu donijeli oni koji su došli u Grad. (S3)

...pitanje je tko je prosječan Dubrovčanin? Rekli ste prosječan Dubrovčanin ne zna o baštini. Tko je prosječan Dubrovčanin? Dajte ga vi okarakterizirajte. Ja nisam. Vi ste, svi ili većina, djeca iz grada. Ja nisam, ja sam došla pred točno 27 godina, dakle, ja taj reprezentant nisam. Ali vas uvjeravam da takvih poput mene ima još puno više. Da su to možda danas postali prosječni Dubrovčani i da oni možda više ljube ovaj grad nego vi ovdje domaći, rođeni fetivi gospari i gospođe. (S9)

U razgovoru je jedan od sugovornika istaknuo kako je pasivnost i rezignacija ono što je temeljni problem s kojim se Dubrovčani suočavaju. Posebice stoga što je upravo proizvodnja takvog stanja jedan od ciljeva djelovanja onih aktera kojima je zarada isključivi

pokretač. Iz te perspektive postojeći se smjer promjena nastoji proglasiti neizbježnim, izravno potičući time ravnodušnost prema svemu, pa posljedično i relativiziranje vlastitog nasljeđa i vlastitog identiteta.

...ontologiziranje društvene paradigme. To znači postoji jedna društvena paradigma koja se onda okoštava, i kaže se to je tako i nikako drukčije ne može biti. Iz toga slijedi determinizam, iz determinizma slijedi fatalizam. Upravo ja mislim da što vladajuće strukture, što stranke i svi centri ekonomske, medijske, i političke moći žele nama proturiti upravo to ontologiziranje društvene paradigme. Ona nije jedina, ona nije jedina moguća i na njezinoj promjeni zapravo treba raditi. (S2)

Građane se da potaknuti, građane se da senzibilizirati. Međutim, činjenica je da oni koji su na vlasti rade sve, naravno, da se to ne dogodi... S druge strane, građani su, grubo je reći, komotni, ali ne žele to. Delegiraju to nekim ljudima, onda ti ljudi rade kako oni to žele i onda oni četiri godine to kritiziraju. (S1)

Turizam koji ima tako važnu ulogu u životu Dubrovnika, Dubrovniku stvara i velike probleme. Pritišće grad i građane. Njegov sezonski karakter s velikim amplitudama, grad baca iz potpune obamrlosti u stanje pretjerano velikog zanosa, gotovo na rubu hysterije. Te velike amplitude, odnosno ono njegovo vršno opterećenje blizu je, ili već jest prešlo granicu izdržljivosti. Drugim riječima, daljnji rast prema mišljenju sugovornika, posebno u špici sezone ima autodestruktivni karakter. Ne samo da ugrožava uvriježeni način života na tom prostoru nego još troši i izvornu atrakcijsku vrijednost, režući na taj način i granu na kojoj sjedi.

...jer stanovnici, mi ljeti ne možemo kročiti Gradom, mi ne možemo izići iz Grada. Zimi opet od silne tuge, jada, praznoga Grada, tmurno je i depresivno živjeti u njemu, a oni koji stvarno vole taj Grad, ostali su u Gradu. (S3)

...kroz Dubrovnik ne možete jer su svi stavili stolove. Ja sam dobila skoro jedan živčani napad kad sam vidjela tu na ovoj pastičeriji u kojoj je bila nekada butiga Lacoste, da su izvadili kušine iz te slastičarne i stavili na Stradun i gosti iz te slastičarne sjede na Stradunu. (S5)

svi oni koji su živjeli u Dubrovniku, amo tamo, veliki, a nikoga nema ovdje, svi su pobjegli iz grada, ne samo zato što je galama, jest i galama, nego zato što nije komfor... Pa tko bi živio ovdje? Lud čovjek. Možeš ti voljeti svoj grad, a nemoguće je tu živjeti. (S7)

...turizmu praktično proizvodi cijeli ovaj niz poremećaja, koje se zapravo odražavaju i u prostoru, u smislu kapaciteta, u smislu kvalitete, i na neki način

trošenja onih resursa koji zapravo postaju magnetom, praktično zbog čega i ti ljudi dolaze ovdje. Znači to je taj paradoks. Ono što bi se reklo, mi jedemo svoju, da rećemo tako, egzistenciju. (S8)

Dakle, problem postoji, svima je vidljiv, i dalje ima tendenciju jačanja intenziteta, i zapravo uopće nije pod nadzorom. Iz izjava sugovornika proizlazi da nije pod nadzorom ponajviše zato jer ne postoje odluka o tome kakva razvoj Dubrovniku treba. Odnosno, nije definiran poželjni okvir unutar kojega bi Dubrovnik i život u njemu trebao funkcionirati.

Mi moramo točno definirati na koji način hoćemo regulirati svoj život, mislim odrediti, organizirati svoj život. Da bismo na temelju toga mogli projicirati odluke koje mi želimo. (S8)

*U Varaždinu imate opciju, jesu jedni lijevo, jedni desno, ali oni znaju što žele. Mi se tu **nismo decidirali što mi želimo**. Da li mi želimo mase, da li mi želimo elitni turizam, želimo ovo... mi nemamo jedan cilj kojega smo si mi svi svjesni. (S9)*

Mi se prvo moramo odrediti što mi želimo, onda možemo se svaditi između nas kojim putem želimo do toga doći, ali na način na koji se to u Dubrovniku radi, ja ne vidim da se tu na ovaj način može doći brzo. (S9)

U razgovoru o Dubrovniku je pozivanje na Držića gotovo neizbježno, a jedna njegova misao koja je spomenuta od sugovornika vrlo dobro sažimlje bit prethodno iznesenog problema nepostojanja društvenog dogovora i konsenzusa oko smjera kretanja:

...bolja je dogovorna šteta, nego korist bez dogovora. To nije rečeno bez razloga, i to još u doba Držića. (S8)

Istovremeno, ne samo da ne postoji ideja što i kako, nego prema mišljenju sugovornika postoji i problem nedostatka institucionalnog kapaciteta. Grad Dubrovnik na postojećoj organizacijskoj razini, prema mišljenju sugovornika, nije sposoban baviti se ni svojom sadašnjosti, a kamoli upravljati svojom budućnosti. Pritom institucije ne samo da ne rješavaju, one čak i proizvode probleme.

*Ne vode računa ni oni koji bi morali. Ja znam kada sam popravljala svoju kuću u Gradu, znam da mi je svaki treći dan inspekcija neka dolazila na vrata. **Sada se cijela ulica ruši, nitko nikome ne dolazi na vrta**. Znači nije od institucija koje bi trebale štiti ovaj Grad, **Grad nije zaštićen**. (S3)*

*...mi nemamo razvijen taj sistem upravljanja, jednostavno **nemamo kadra koji bi to proveo, nemamo organizacije koje bi to provele.** (S4)*

...službe koje bi trebale voditi ovaj grad, ne znaju se ponašati, i to je osnova... (S5)

*...od 1995. imam osjećaj da su se **sustavno razarale institucije sistema koje su morale voditi računa o svemu što je uvijek preduvjet normalnog života.** (S6)*

*ne možete očekivati od **institucija koje su potpuno srušene, jer su ljudi koji su potpuno nekompetentni došli na vrh, da će vam ta izokrenuta piramida dati.** (S6)*

*...**institucije ne funkcioniraju**... Iz jednostavnog razloga, jer kada bismo i donijeli neku strategiju svejedno se nje nitko ne bi držao. (S1)*

*...**sustav ne može riješiti problem jer on ga je zapravo i kreirao. Problem se može riješiti samo mimo sustava.** (S5)*

*...se ljude treba prisiliti na nešto. Ako vi imate zakon za kojega znate da nema nikakvih posljedica ako vi njega ne poštujete da **vi možete raditi što je vas volja, da vi znate da ne snositi nikakve posljedice za vašu prekomjernu izgrađenost, za ovo, za onu devastaciju baštine, nikome, i tu je po meni osnovni problem.** (S9)*

I samo pozivanje na pravnu državu i vladavinu prava pokazuje kako sugovornici smatraju da institucije ne rade svoj posao. Pa i onda kada norma postoji, nerijetke su situacije njezine ne primjene. No, to nije dubrovačka posebnost već je nacionalni problem. Doduše, pojavilo se i pitanje smisla provođenja normi koje su loše do mjere njihove neprovedivosti, ali to je samo još jedan pokazatelj posvemašnjeg kaosa unutar kojega briga za baštinu slični donkijhotovskoj borbi s vjetrenjačama.

*...sve što se događa ovo što ste vi izražavali nezadovoljstvo, mislim da je to jednostavno **zrcalna slika svega onoga što nam se događa na razini države. Dakle, jedan opći nered.** (S9)*

*Da ima pravne države onda oni zakoni koji jesu u većini slučajeva, ne spominjem ovaj posljednji koji je nedavno izglasan u Saboru, nego one koji su bili prije njega, neki koji vrijede još što se tiče baštine i njene valorizacije još od nekakvih prijeratnih doba, **kada bi se samo ti zakoni poštovali onda neke se stvari ne bi trebalo ni spominjati.** (S9)*

I na kraju, ovo vladavina prava, ja ću vam odmah referirati, jer je to isto jedna mantra koja se cijelo vrijeme pojavljuje,, ja mislim da je to krivo. Krivo je iz

*razloga toga što mi zapravo imamo loše zakone. **Kako ćemo mi poštivati neprovedive zakone.** (S8)*

Uz taj prethodno opisani kontekst, u kojem imamo pasivizirane građane, egzistencijalno ovisne o turizmu, institucije bez moći, te promjene koje se događaju bez ideje o tome što se želi, dakle, uz popriličan broj problema u samom Dubrovniku, imamo i situaciju da je glavna poremećaj koja se događa u Dubrovniku zapravo potaknuta djelovanjem iz vana. Dio sugovornika ističe kako je na djelu uvoženje problema koji lokalna zajednica jednostavno ne može riješiti. Ona ne samo da se nije sposobna oduprijeti pritisku, nego su zahtjevi najčešće takvih dimenzija da ih lokalna zajednica nije sposobna ni prihvatiti, a da se to ne odraz i na nju samu.

*...praktično Dubrovnik je **prekapacitiran sa zahtjevima i apetitima koji nisu lokalnog značaja**, nego su daleko širega značaja. I to je ono što zapravo stvara, usudio bih se reći, jedan bitan element disbalansa (S8)*

*...bio sam zadužen za plan za gradnju one megamarine od Lapada do Gruža, onda sam bio svjedokom zapravo cijele te slike, pritiska, na nešto što je fragilno, nešto što je specifično i što je samo po sebi magnet da se dođe, kada je zapravo jedna ta tehnologija koja je sasvim jednog drugoga formata, trebala biti aplicirana na naš prostor. Tu je zapravo cijeli jedan niz **nesposobnosti lokalne zajednice da to uspije kanalizirati na mjeru kakva bi trebala biti na ovome našem prostoru.** Normalno, država je ta koja bi trebala prva prepoznati to. (S8)*

*...lokalni političari ovi udruženi oko Dubrovačkog dogovora zapravo i nisu krivi za sve ovo što se ovdje dogodilo. **Oni su bili samo marionete politike na puno višem nivou. Taj nivo je išao toliko daleko do izravnih pritisaka na našega premijera...** (S2)*

U razgovor o načinu na koji se izvući iz takvih aranžmana koji dugoročno „anuliraju Dubrovnik“, kako je to spomenuo jedan od sugovornika, u nekoliko navrata je spomenuta nužnost traženja balansa, odnosno Dubrovniku primjerene mjere razvoja.

*...iskorištavanja baštine, skupa, ovdje unutar Grada, ja mislim da bi se to moglo pomiriti kada bi postojala neka **mjera.** Ali mjera uopće ne postoji. (S5)*

*nešto što je stvarno izuzetan hrvatski identitet, a to je zapravo niska ovih kamenih gradova. Praktično od Kotora i Budve, možemo također reći jadranski otoci na istočnoj obali, to je jedan fenomen koji sigurno nigdje na Mediteranu nema. I mislim da je to pokazatelj za **mjeru.***

U tom traženju poželjnog okvira, u razgovoru su navođeni različiti poželjni i nepoželjni oblici. Dio sugovornika razmišlja i o posezanju za krajnjim mjerama, dakle, propituje uopće potrebe daljnjeg razvoja ovakvog tipa turizma. Pritom su predloženi neki drugi formati i neki drugi tipovi turizma, koji mogu poslužiti kao dobra polazišta za donošenje strateških odluka, u prvom redu za konačno davanje odgovora na ono temeljno pitanje: što. Što to Dubrovnik kao u svjetskim razmjerima jedinstveni grad te njegovi građani zapravo trebaju.

*...dovodi možda u pitanje **potrebu daljnjeg razvoja turizma u Dubrovniku, pogotovo daljnjeg razvoja turizma na način na koji on sada, bezobzirno iskorištavajući, praktički parazitirajući na toj baštini.** (S1)*

*...trebaju novi oblici vrijednosti koji ovaj prostor može, a on ima jako puno na raspolaganju. Pogotovo u kontekstu današnje civilizacijskih dosega, u smislu hrane, u smislu vode, dakle, ove **ekološke koncepte.** (S8)*

*...što bi trebao da bude identitet, a to je **kultura življenja na ovom prostoru.** Sve donedavno ja sam bio svjedokom da je taj fenomen turizma to jako lijepo prepoznavao, u načinu organizacije tih tzv. **malih obiteljskih iznajmljivača koji su gradili male skromne kućice...** (S8)*

*...treba ovu **humanističku dimenziju turizma jednostavno plasirati kao jednu vrijednost** koju mi još uvijek imamo šanse da možemo razviti i kao takvu zapravo pretvoriti u nešto što postaje jedna univerzalna vrijednost. (S8)*

*...ne mora se raditi megalopolise, **ne mora se raditi Manhattan, ne moraju se raditi Dubai, nego se može prepoznati vrijednost u tom jednom malom mikroformatu koji zapravo ima enormnu potencijalnu snagu.** To je sada taj obrat... (S8)*

*...**Venecija i Dubrovnik. To nisu turistički gradovi,** to se mi zavaravamo jer ljudi koji će doći ujutro i kupiti jedan suvenir za jedan euro, i poći navečer, to nisu turisti. Tako da to odmah riješimo. Tako da **Dubrovnik treba vratiti nazad da bude turistički grad.** (S6)*

*...trend malih iznajmljivača. To je meni izuzetno važna stvar. Ja sam zapravo mišljenja da upravo je taj segment jedan vrlo zdravi dio iz kojega može niknuti ono da zapravo građani koji žive tu, žive od turizma na jedan pozitivan način. **...da umjesto jednoga koji gradi 500 vila na Srđu imamo 500 ljudi koji grade po jednu vilu.** (S8)*

No, da bi se uopće moglo definirati što i kako, odnosno, odabrati optimalan model razvoja Dubrovnika, potrebno je u proces donošenja strateških odluka uključiti i građane. Oni prema mišljenju sugovornika trebaju biti ravnopravan akter u kreiranju vlastite budućnosti, ponajprije jer je to njihovo izvorno pravo, ali i zato što je to dvosmjernan proces koji osnaženju njihovo odgovorno djelovanje prema sredini u kojoj žive, i u konačnici pomaže uspostavi socijalno održive lokalne zajednice. Naravno, sugovornici su mišljenja da je za tako nešto potrebno građane ne samo kvalitetno informirati, nego i odgajati.

*A što se tiče senzibiliziranja javnosti, bez daljnjega u prvom redu treba obratiti najviše pozornosti na **transparentnost onog što se radi. Znači na informiranje te javnosti.** (S4)*

*Da shvate da su **oni ti koji mogu nešto promijeniti.** Institucije države ne mogu. (S6)*

*Oni su jednostavno hibernizirani, pasivizirani, nesposobni za reakciju. **Treba ih se u prvom redu osnažiti, da postanu svjesni onoga da su bit.** Jer onda će moći imati određenu vlast i organizaciju društva koja će im omogućiti da kažu što žele. (S6)*

*...ne samo edukacijom o tome sadržaju što je baština, **nego edukacijom, nekakvim građanskim odgojem, ti sudjeluješ, ne trebaš delegirati nešto nekome...** (S1)*

Pri tome je važno nanovo izgraditi taj jedan specifičan sustav vrijednosti koji bi se naslanjao na dubrovačku tradiciju, pa i vraćajući pojmu dubrovačkoga gospara njegov sadržaj, koji je između ostalog imao i jednu konotaciju posebnog odnosa prema naslijeđu sredine u kojoj se obitava i koji je duboko poštovao vlastitu povijest i tradiciju. Imajući na umu da je upravo njegov specifični identitet ono što Dubrovnik razlikuje od ostalih turističkih destinacija, upravo bi takav jedan respekt prema baštini trebao biti ishodište svakog ozbiljnijeg pokušaja promišljanja budućnosti grada. Jasno, ako se želi zadržati autentičnost Dubrovnika.

*...**gospar.** I gospodski jedan odnos, dakle, to nema nikakve klasne ili ne znam kakve slične konotacije, **to je isključivo odnos prema sebi i svijetu oko sebe.** I mislim da je on duboko ekološki u kontekstu današnjih vrijednosti relevantan. Ono što treba poticati to je kult grada. (S8)*

*...imaju u sebi taj **kult grada**, nose u sebi taj kultu grada, za njega se žele boriti pa makar i onda kada su im izgledi veoma mali. (S2)*

U snaženju prethodno naznačenog odnosa prema gradu važnu ulogu imaju dakako institucije. Jedna od njih, koja bi po svojoj vokaciji bila najpozvanija je svakako sveučilište. Međutim, u raspravi je naznačeno kako Dubrovačko sveučilište još nije prepoznalo tu svoju ulogu i kako ono zapravo ne daje dovoljan impuls takvom jednom građenju lokalnog identiteta.

*...sveučilišta koje, nota bene, još nema identitet. To je moja slobodna procjena. Imao sam prilike razgovarati gosparom koji je zapravo bio prvi rektor, ja sam rekao da Dubrovnik zaslužuje da ima **raguzistiku kao zapravo ključnu odrednicu svoga proučavanja. Na ovakvo jednom resursu arhiva, biblioteke, od cijelog niza instituta, mislim da je to nešto što bi stvorilo jedan dominantan, da rećemo tako, mentalni milieu iz kojega proizlazi ova forma.** (S8)*

Sugovornici smatraju da građansko organiziranje po pitanju skrbi za javno dobro u vidu osnivanja udruga civilnog društva može imati samo pozitivna utjecaj na očuvanje i zaštitu materijalnog i nematerijalnog nasljeđe Dubrovnika.

***Organizacije civilnoga društva koje mogu vršiti određene oblike pritiska na različite načine na donositelje odluka prema različitim razinama.** (S9)*

Međutim, u nekoliko navrata u razgovoru je ukazivano na veliki prostor i veliku slobodu koje takav vid organiziranja i djelovanja građana ima. A ta sloboda je plodno tlo za različite devijacije u vidu korištenja udruga civilnog društva primarno za realiziranje nekakvih partikularni, malih, osobnih interesa. Druga negativna pojava koja je istaknuta u razgovoru, a vezana je uz djelovanje udruga građana odnosi se na njihovu (ne)ovisnost u radu. Problem je njihovo financiranje. Naime, oslanjanje na sredstva iz proračuna jedinica lokalnih samouprava zasigurno utječe na neki oblik autocenzure u djelovanju udruge, koje onda teško mogu biti kritično prema onome tko odlučuje o njihovoj sudbini.

...ako niste, recimo, mili nekome, radite neku stvar koja nekome ne paše, nećete dobiti sredstva za to isto. ...sredstvima poreznih obveznika koje dodjeljuje svojim milima za neke stvari koje su njemu niz dlaku. A možda neke druge stvari nisu kako treba. (S9)

...osnivaju udruge radi nekakve vlastite koristi, bilo na manjem ili većem nivou... protekcionizma koji se javlja kod udruga, jer oni ne mogu planirati

nikakve aktivnosti ako ne mogu računati na nekakva sredstva. Sredstva vam daje vlast, ako vi idete u nekom smjeru koji se njima ne sviđa, ništa od toga. (S4)

Pitanje je koliko je neka udruga NGO ako aplicira na sredstva od grada, ili županije, ili ministarstva i onda ta ista, složiti ćemo se da su to novci poreznih obveznika, svih, ali da bi neka udruga bila neovisna, mora sam stvoriti svoju financijsku (neovisnost), mora aplicirati na međunarodne zaklade, ne znam, europske, i tako dalje (S1)

Razvojni projekt na Srđu

U razgovoru o projektu koji se namjerava graditi na Srđu najveći broj prigovor planiranoj gradnji športsko-rekreacijskog centra s golfskim igralištem usmjeren je na sam sadržaj. Odnosno, na to da predloženo urbanističko rješenje nije u skladu s prostorno-planskom dokumentacijom prema kojoj je prostor Srđa označen kao športsko-rekreacijska zona. Naime, investitor u svom urbanističkom rješenju, prema riječima sugovornika, predviđa za športsko-rekreaciju namjenu ostaviti manje od petine planom zahvaćenog prostora, gradeći pritom turističke kapacitete reda veličine 3.000 i više kreveta. Dakle, upozorava se da je tu riječ o urbanističkom zahvatu koji ima karakter nekretninskog biznisa kojim Dubrovnik kao grad ne dobiva novu vrijednost, primjerice u vidu nekakvih značajnijih javnih sadržaja, ali vrlo izgledno dobiva dodatni pritisak na već ionako zagašenu komunalnu infrastrukturu.

*Sportsko rekreacijski centar kao pojam je trebao poslužiti samo kao jedna kamuflaža za nešto što je trebala biti sasvim jedna druga priča a to je čak svojevremeno izjavio i bivši ministar turizma, da je **to zapravo bio ipak nekretninski biznis.** (S8)*

*...3.000, 3.500 kreveta gore. Što to znači za Dubrovnik u konkretnom smislu? U budućnosti, i to možda za 2, 3 godine bude opet kao prije da bude **par-nepar da ćeš moći voziti auto jer nećeš moći ni prolaziti tamo.** A za 15, 20 godina garantiram da se na Pilama neće moći malim autima ići nego će se negdje prolaziti ispod i tako dalje. (S7)*

...sve je fake. Problem je što je ispod toga, i procedura i pozicija, i sve je tu samo zbog jednog, jedinog interesa, a to je nije onaj koji je bitan, život, interes i korist grada i građana. (S6)

*Muči me **izgradnja tih silnih apartmana.** Mi zimi živimo u gradu duhova, sada zamislite kako će to izgledati na Srđu. **Imat ćemo dva grada duhova, ne jedan.** (S5)*

Posljedice su mnogo puta izrečene i na život u Dubrovniku i na zalijevanje trave i na uostalom iznajmljivače koje gospodar V. spominjao koliko će oni biti oštećeni. Dakle, prema tome uopće nema po meni govora, sada sam krajnje negativna, da bi to dalo nešto pozitivno. (S4)

*...ako pitate za sadržaj onda mora biti jasno o čemu govorimo. Je li zaista govorimo o sportsko rekreacijskim sadržajima kako se službeno zove taj urbanistički plan uređenja ili govorimo o onome što stvarno i realno je, a to je **apartmanizacija**. I zato smo mi inzistirali da se to zove stvarno apartmanizacija jer mislim sportsko rekreacijski sadržaj, to nije problem nigdje. ...18% i to ovog rubnog bi trebalo biti sportski park, navodno. Je li, **18%. A urbanistički plan se zove sportsko rekreacijski sadržaj.** (S1)*

*...aktualizirali promet Srđa i s toga aspekta. Kako će ljudi gore u taj nazovi ga luksuzni, najbolji na svijetu, resort doći? Cestom kroz Župu? **Pa oni nisu bili u stanju čak najobičniji priključak gore na Srđ financirati pa kako će čovjek imati povjerenja prema tom investitoru i njegovim namjerama?** (S8)*

Kao poseban problem istaknuta je sama neprikladnost lokacije, ne samo za golf nego i za taj prikriveni nekretninski biznis. Naime, planirana razina ulaganja će vjerojatno imati za rezultat da će izgrađene nekretnine cijenom pripadati gornjem tržišnom segmentu, što će ih, kako smatra dio sugovornika, učiniti nedovoljno atraktivnim u usporedbi s nekretninama koje se već nude na daleko atraktivnijim pozicijama, u prvom redu, onima bližima moru. Predviđa se španjolski scenarij, gdje je kako je poznato, nekretninski biznis doživio kolaps ostavljajući za sobom u obalnom području na desetke tisuća praznih ili nikada dovršenih objekata.

*To je još od Južnog Jadrana zapravo prepoznato kao jedan razvojni resurs grada, prvorazrednog značaja, bez obzira što on sada ima jednu drugačiju kvalifikaciju vrijednosti terenske, ali on je **praktično kao lokacija, po mome sudu, čak i za ovaj biznis koji se hoće tamo zapravo proglasiti, totalno problematična.** Tko će dati tamo milijun, dva, tri za neku vilu kada za iste te pare može sigurno na obali može dobiti neusporedivo kvalitetnije, i tako dalje... (S8)*

*...samo taj dolazak, a da ne govorimo kako će doći u Grad? Neće biti autobusi, nego će biti auti. Gdje će parkirati, gdje će doći? A onda još jedna stvar. Evo najluđa stvar što ću sada pitati. Mi imamo ove u Lapadu, kako se zove kompleks, Dvori. Pola stanova prazno. Je li tako? **Pa kada bili vi imali dva milijuna dolara ili eura, pa bili pošao gore kupiti stan ili bi kupio dolje? Ja bih ga kupio dolje, pa da je tri puta skuplji nego gore. I kome se sada to misli prodati?** (S7)*

Zaobilaženje prostorno-planske dokumentacije, njezino prekrajanje, interpretiranje koje odudara od pravilima struke, uz intenzivne zakulisne političke igre, prema mišljenju sugovornika, ono je što daje cijeloj predstavi oko Srđa tragičan karakter.

Mislim da je naš gradonačelnik u svojoj predizbornoj kampanji bio protiv golfa na Srđu. Čim je postao gradonačelnik, on je bio za golf na Srđu. (S3)

najveći problem za mene je ovaj proceduralni problem...Ta suspenzija demokracije koja je bila potpuno vidljiva tijekom cijele te kampanje oko Srđa je zapravo razotkrila, razgolitila politički sustav koji je dominantan u R. Hrvatskoj. ...Zato mislim da se fokus nekakve buduće borbe, pa i u zaštiti baštine, treba dati fokus na ukazivanje na te nezakonitosti u proceduri. (S2)

No problem planirane izgradnje na Srđu nije samo u neiskrenim namjerama investitora, u silovanju demokracije, u tome tko će financirati izgradnju komunalne infrastrukture grada primjerenu planiranoj veličini urbanističkog zahvata, problem sugovornici vide i u utjecaju koji će planirani zahvat imati na okoliš.

...golf teren traži velike količine umjetnoga gnoja, da bi trava bila zelena. Osim toga, ta trava, ako dođe neka druga travka koja ne pripada, odmah mi to trujemo. Ostat ćemo bez i jedne ptice, ostat ćemo, bez pčela, a osim toga, budući da je to kraški teren, to sve ide nama dole. I mi ćemo svi poumirati kao zečevi, od svih mogućih bolesti koje će na snaći. (S5)

Problem je dakako i dimenzija cijeloga zahvata, jer površina koju obuhvaća športsko-rekreacijski centar s golfskim igralištem na Srđu veća je ne samo od povijesnog Dubrovnika, nego i od onoga današnjeg. Dakako da se takvi omjeri onda reflektiraju i na ukupnu sliku grada, a ako se tome doda i činjenica da planirano urbanističko rješenje zahvaća i redefinira jedan od bitnih simbola Grada, razumljiv je strah dijela sugovornika od utjecaja na identitet Dubrovnika.

...ne samo grad u zidinama nego ovaj projekt je veći i od cijeloga grad, i to nekoliko puta. ...To bi u stvari bio pseudo novi pseudo Dubrovnik iznad Dubrovnika. I to ne govoreći samo grada u zidinama. I to je potpuno anuliranje Dubrovnika. (S1)

...ta tvrđava, svi bismo trebali biti svjesni nekakve važnosti Srđa za nas, za grad. Svi smo iskusili ova nedavna događanja, a većini građana nije opće ni važna tvrđava... uopće se ne percipira kao nešto što nas je spasilo, skoro pa nedavno. Što je točno poviše, jer mi uopće više ni ne idemo gore. (S6)

Uz sve ove istaknute negativne strane projekta na Srđu nameće se pitanje o (ne)uspjehu referenduma i razlozima za to. Ocjene ishoda referenduma se kreću od velikog razočarenja izlaskom nedovoljnog broja građana koja bi omogućila formalnu blokadu projekta do zadovoljstva činjenicom da se ipak okupio respektabilan broj ljudi koji su se odlučili suprotstaviti, ili barem usprotiviti ovakvom, prema mišljenju sugovornika, grubom nasrtaju na Dubrovnik i njegovu budućnost. Istaknute je i simbolička razina gdje je Srđ na nacionalnoj razini postao metafora sukoba između privatnog i javnog interesa pri redefiniranju prostora. Tumačenje razloga formalnog neuspjeha referenduma u prvi plan stavlja nepravedan zakonski okvir ali i pritisak koji je uložena od strane upravljača grada da se građane demotivira za sudjelovanje u odlučivanju. U razgovoru je jedan od sugovornika zbog takvog ponašanja za lokalnu političku elitu koristio metaforički izraz trgovci grada.

I jest i nije. Nije uspio zato što su lokalni moćnici dobili krila i divljaju još gore i žešće od tog njihovog uspjeha i neuspjeha referenduma. A s druge strane fenomenalno je uspio jer se jako daleko čuo. ...referendum je fenomenalno uspio jer su ljudi u Hrvatskoj osviješteni o neprocuduri, o netransparentnosti, o marčapanji na koje sve načine. I da ćemo sve to skupa mi platiti na razne načine i ako može Dubrovnik, može svugdje. Oni misle, sada smo poslali odličnu poruku, Dubrovnik se nije spasio, nećete ni vi. A ne, poslali su upravo obrnuto, svi mi skupa smo skloni, svi i samo ako se stanemo za isti štap, onda će proći. I prošlo je. Slijedeći referendum je prošao... (S6)

Ljudi su dobili jedan zamah, 10.000 je ogromna brojka za jedan Dubrovnik. Mi nismo Zagreb, ni Split, nego jedan mali grad, mala učmala sredina koju je vrlo teško pokrenuti u bilo kojem obliku. Prema tome, to je ogroman uspjeh. Nešto se pokrenulo. (S4)

Ja osobno mislim da je on uspio. Zašto je uspio?... On je doslovce uspio jer je prije svega bio globalna senzacija. U svjetskim medijima najvišega ranga je zapravo to bila skoro jedna od top tema... Ovaj tzv. sindrom Srđa je praktično postao jedna metafora za reakciju javnosti u odnosu na ove presinge koji dolaze u ovome globaliziranome svijetu u smislu nekakvih investicija. (S8)

...suludi zakon o referendumu. Gospođa iz Župe, koliko sam shvatio, govorili smo o vladavini prava, dakle, Župljanima je Srđ jednako iznad glave kao i nama koji živimo ovdje, samo s druge strane, oni recimo nisu imali uopće niti prava o tome reći, ništa. (S1)

Ako je neposredan zadatak tog referenduma bio da obori taj projekt, onda je nedvosmisleno da on nije uspio, a sve ovo ostalo mogu biti raznorazne racionalizacije. ... U tom smislu su bili građani Dubrovnika poprilično zamrli,

sada su ipak življi nego što su bili prije 10 godina. Ali objektivno govoreći zbog zakonskih okvira, nije uspio... (S2)

*vraćam na priču s početka i Držiću, sve što je od mačke, miša lovi, to znamo, investitoru je to posao da radi. Nije investitor tu kriv. **Mi smo se obraćali onima koji su izabrani da nas predstavlja, gradskoj upravi. Koja je tu, kao javna vlast, da štiti interese svih građana. Koja nije radila svoj posao. Ne da nije radila svoj posao, upravo suprotno, bila je angažirana u jasle projekta. (S1)***

Konstantno, sustavno i trajno obeshrabrivanje ljudi u izlasku. Potpuna fokusiranost zagovornika toga projekta, što investitora, što lokalne uprave, da taj referendum ne uspije. (S1)

*Jednom sam čitala knjigu Trgovci snovima, a jednom ću možda čitati **Trgovci gradom**. Činjenica da gradom trguju oni koji iz Grada nisu. (S3)*

Po mišljenju sugovornika mediji su u cijeloj ovoj priči oko Srđa odigrali prilično negativnu ulogu. Negativnu, iz perspektive oponenta projekta športsko-rekreacijskog centra s golfskim igralištem, jer su mediji predominantno tijekom kampanje podupirali pozicija investitora često omalovažavajući napore građana okupljenih oko inicijative Srđ je naš. Dakako, u cijelom tom ružnom odnosu bilo je i korektnih novinara, problem su očito bile redakcije i uredništvo.

To je praktički bila čista katastrofa, način na koji su mediji, pogotovo EPH, sudjelovali u kampanji protiv izlaska na referendum. (S2)

Novinar Dubrovačkog vjesnika, to je EPH, je u dvije godine prije samoga referenduma je uspio skupiti dvije opomene HND zbog neobjektivnog pisanja kontra Srđ je naš, a zapravo za investitora. (S1)

...HRT, Šprajc se javio u živo, u Dnevnik se uključivao i postavio pitanje, hajmo da čujemo zbog čega su Dubrovčani protiv projekta koji i onda sedam benefita projekta koji su bili mantra investitora. Toga je bilo u toj mjeri, nažalost i u javnim medijima. Radio Dubrovnik nam je, uplatili smo snimljene spotove, ne znam koliki broj emitiranja. Emitirao se jedan ili dva, i došla je iz Zagreba depeša da se moraju skinuti. (S2)

Bilo je novinara korektnih, s kojima smo surađivali, ali redakcije, urednici ne. (S2)

I na kraju jedna crtica o vlasničkim odnosima na Srđu, koja onomastički približava značenje imena jednog od glavnih protagonista zbivanja, radi se dakako o građanskoj

inicijativi Srđ je naš, i koja progovara o programatski ambicijama te inicijative da se ono što se događa na Srđu predstavi ne samo kao problem Dubrovčana, nego kao problem svih građana Hrvatske.

Nije privatno vlasništvo, preko 40% je u vlasništvu R. Hrvatske. Kada mi kažemo Srđ je naš, onda je Srđ i od ovoga gospara koji živi u Zagrebu i od vas i od nas. Hrvatske šume su vlasnik 22%, Hrvatske šume su vlasništvo svih građana Hrvatske. ... (točnije) 24,67%, 81 hektar je vlasništvo jedan kroz jedan R. Hrvatske. Prema tome kada vi govorite o vlasništvu, Srđ je zaista naš. Vlasništvo građana... (S1)

2. FOKUS GRUPA – AKTERI POLITIČKOG ŽIVOTA

Odnos na relaciji razvoj – baština u dubrovačkom kontekstu

Insistiranje na tome da kada se govori o dubrovačkoj baštini i problemu razvitku, da onda Dubrovnik treba sagledavati u znatno širem obuhvatu od onoga administrativnog, prvo je što se nametnulo u razgovoru:

Dubrovnik nije samo ono što danas geografski pokriva Grad Dubrovnik, za mene je Dubrovnik od dna Konavala do vrha Pelješca, uključujući Primorje i Elafitske otoke. (S1)

...grad ne promatram kao uže središte nego kao spoj Primorje, Konavle, Župa, Pelješac, to je nekakva jezgra o kojem barem iz Grada ili mi iz Primorja doživljavamo. (S2)

...kada mislim o baštini Grada da tada mislim na bivše granice Republike Dubrovačke (S3)

...mi danas imamo svijest u gradu Dubrovniku da, počevši od našega gradonačelnika, da Ston, da Konavle, da Župa, da Primorje nisu dio grada i da novac koji smo mi zajedno baštinili od naših predaka u zidinama koje smo sagradili ne samo oni koji su živjeli u njima na neki način ne možemo koristiti (S2)

...gradnja tih sadržaja u okviru bivše Republike, naše regije, omogućava da ti turisti, nemamo najezdu turista u Gradu. (S2)

...nostalgično malo promatram kroz aspekt bivše općine Dubrovnik. (S6)

Među sugovornicima postoji suglasje oko toga da je kod građana prisutna određena briga i osjetljivost za lokalnu povijest i tradiciju. Međutim, iz te osviještenosti vrlo često probijaju konkretni privatni interesi. Naime, iskazi sugovornika upućuju na to da je u Dubrovniku baština ponajprije doživljena kao razvojni resurs, kao nešto na čemu se može zaraditi i od čega se može dobro živjeti. Jedan je od sugovornika takav stav okarakterizirao kao licemjernu senzibiliziranost:

Jer, generalno smo nedovoljno senzibilizirani kada je baština u pitanju, pogotovo u smislu osjećajnom i prepoznavanu baštine. Senzibilizirani smo kada je u pitanju kapitaliziranje. Svi bi kapitalizirali baštinu. Svi bi štampali majicu s Dubrovnikom, stavljali stolove, pjevali klapske pjesme, naplaćivali, i tako dalje. Ali čim prođe ovaj poslovni odnos, baština se zaboravlja. Tako da je to jedna licemjerna senzibiliziranost. (S4)

*Kada je baština u pitanju na ovome području, ako ne govorimo o pojedincima i izuzecima, nego govorimo o općenito, generalno, mislim, odnosno, uvjeren sam da je **baština ne osjeća nego se shvaća kao resurs**. Ne osjeća se kao identitetski marker, nego prvenstveno kao resurs koji se može na ovakav ili onakva način kapitalizirati. (S4)*

*...**baština (je) jedini segment koji je ostao ovom Gradu i ovoj čeljadi u ovom Gradu i ovom okruženju u budućnosti da bi uopće mogao preživjeti.** (S3)*

- Turizam se u razgovoru u nekoliko navrata stavljao u negativan kontekst, pritom je često bila prisutna teza da širenje i rast turizma vrši snažan pritisak i mijenja Dubrovnik ugrožavajući pritom ne samo kvalitetu življenja lokalnog stanovništva nego i same temeljne resurse:

*...mi imamo u Dubrovniku problem da vi **ljeti ne možete hoditi**, a kamoli uživati u Gradu, a to će nam se kao bumerang vratiti u glavu. (S2)*

*...što se tiče **kruzera**, ako ćemo se malo fokusirati na njih, mislim da u ovolikom broju čedu nam **izlizati Stradun** i da nam neće ništa ni ostati. (S3)*

*...ne postoji nam jedan sustav upravljanja turistima. Okolna ponuda je nedovoljno razvijena da bi ona smanjila u datom momentu sav taj pritisak na grad. tako da svi ti turisti koji dođu uživati u toj baštini, zapravo **nedovoljno uživaju u njoj ali je devastiraju.** (S5)*

*u vrijeme Ljetnih igara da će predstave ometati i **glasna glazba**, vidjet ćete da se ponekad **ne može ni disati od dima i mirisa** koji prouzrokuju ogroman broj restorana i to na samim trgovima. (S6)*

*Jer smo zapravo pretvorili u jednu monokulturu, mislimo da sve traje bezgranično, međutim i **baština može imati vrlo lako svoj rok trajanja**, ako je ne čuvamo, ako je ne negujemo... da zapravo i grad i županija, od jednog izobilja, i materijalnog i nematerijalnog, dođemo u jednu poziciju da ćemo biti ono bez gaća na guzici, kao se reče. (S5)*

*...**ne mora jedino turizam** biti privredna grana i profit koji će donositi ovom gradu. (S3))*

*I više **nam se turizam događa**, to je moje mišljenje, nego što ga mi razvijamo. (S5)*

Kao problem je prepoznat i sukoba interesa te nesposobnosti da se u promišljanju budućnosti vlastiti interesi stave u drugi plan. Isto tako kao jedan od većih poteškoća je

označena i tradicija izvaninstitucionalnog rješavanja problema, što je česta pojava u postupcima pribavljanja bilo kakvih administrativnih dozvola i rješenja:

*Onda postoji **moja subjektivna mjera o baštini** i postoji objektivna. Ja ću sebi dozvoliti dograditi kat, otvoriti belveder na Stradunu i tako dalje, **ali ću prvi ustati da to netko drugi napravi.** (S4)*

*...i ja ponekad spadam u one o kojima je B. govorio kada je neki **moj interes u pitanju da imam stav jedan**, a kada je nečiji drugi da imam jedan drugi. (S1)*

*...postoji jedna pojava u bilo kojem traženju za realizaciju određene osobne potrebe da se **totalno zaobilaze institucije.** (S6)*

Dio sugovornika povezuje problematičan odnos prema baštine kod građana s identitetskim tranzicijama koje su posljedica recentnih migracijskih procesa na području Dubrovnika:

*...dio ljudi se promijenio ili se mijenja ili se **promijenila struktura naroda u tom dijelu Grada**... mislim da tu imamo jednu šarolikost... jednu šarolikost stavova glede toga. (S1)*

*...poslije rata kada je priljev stanovništva bio malo veći, **jedan dio stanovnika nije shvatio gdje je došao**, ali s vremenom su i oni poprimili vrijednosti koje baština većina ovdje i na neki način Dubrovčani su itekako ponosni i mislim da se imamo čime pokazati. (S2)*

*Činjenica je da je to u jednom trenutku valjda kada su svi došli u grad htjeli biti veliki građani i onda su nekakve **sirotinjske običaje zaboravili.** (S2)*

Ipak, jedan od sugovornika tvrdi da povezivanje podjele domaći/došljaci s različitim odnosom prema dubrovačkoj baštini nema potvrdu u stvarnom životu. Prema njemu i jedni i drugi, i domaći i došljaci, podjednako traže samo kako će profitirati na baštini:

*U Dubrovniku se voli govoriti o Dubrovčanima i **onima koji nisu dovoljno Dubrovčani**, ali površna analiza izjava, poteza, akcija, investicija će Vam pokazati da **nema velike razlike u principu.** (S4).*

Naznačeno je da je odnos prema baštini na određeni način i generacijsko pitanje; danas mlađi s puno više interesa gledaju na tradiciju, posebno na onaj nematerijalni dio, nego što su to prije činili njihovi roditelji u vremenu kada je tradicija i selo bilo znatno češće označavano kao nešto nazadno i nepoželjno:

*Znači moja generacija sada, puno sam mlađi od P., što se i vidi **ponovno uči balati lindo**. (S2)*

Međutim, u toj retradicionalizaciji i revitalizaciji baštine, posebno one nematerijalne, često se zaboravlja na dimenzije autentičnosti i na integriteta:

*Festa Sv. Vlaha (je) nematerijalna baština upisana na ugroženu listu i mi **od toga činimo pomalo već dernek, proštenje**, a zaboravljamo Festu onakvu, odnosno, dalje je njegovati kakva je bila. (S4)*

U tom smislu od iznimne je važnosti i karakter odnosa koji se ima prema vlastitom nasljeđu. Upravo na to upozorava jedan od sugovornika kada kaže da baštinu nije dovoljno čuvati, nego je treba i njegovati.

*Tako da mi se hvatamo, kada je baština u pitanju, tvrdnje da je treba čuvati. Ja mislim da to nije dovoljno. **Baštinu treba njegovati, da bi ostala baština**. Jer ako se baština samo čuva, onda će ona postati nešto čemu Dubrovnik sada kreće u pravcu u kojem ide, a to je bezdušna i beživotna kulisa, kamena istina, dosta je tvrda, neće tako lako past... ali baština je puno više od samoga kamena. (S4)*

No osim samih građana, sugovornici razloge nepovoljnog odnosa prema baštini vide i u pomanjkanju primjerene institucionalne skrbi za zaštitu dubrovačke baštine, primjerene prije svega značaju toga grada.

*...**institucije koje su isto tako licemjerne i korumpirane kao i pojedinci**. (S4)*

U tom smislu prigovori su upućeni na sve razine, pa tako ni središnja državna vlast nije zaobiđena. Najviše se zamjera nedostatak sluha za dubrovačke probleme, pri čemu se očekuje da Država prema Dubrovniku treba imati specijalni odnos, kako zbog povijesnih razloga, tako i zbog trenutnih gospodarskih.

*...**ulaganja trebala biti i veća i kontinuiranija uz pomoć države koja nas često zaboravi**. (S2)*

*...**da osim kada smo dva mjeseca ljeti glavni grad Republike Hrvatske, jer svi dolaze u grad da smo ostalih jedanaest mjeseci jedna teška provincija gdje se ne ulaže dovoljno sredstava, odnosno imam osjećaj da mi više pridonosimo u***

proračun, nego što iz tog proračuna dobivamo, pa i u ovom dijelu kulturne baštine i svega. (S2)

*...sam osjetila kada sam bila (prije) dvije godine u Ministarstvu kulture razgovarati o baštini da nemaju osjećaj onaj koji mi imamo o našem Gradu i da to nije dobro. Znači ne može nas se izjednačavati, ne podcjenjujući jasno nikoga u R. Hrvatskoj, ali smatram mi ipak **moramo imati jedan poseban položaj, jednu posebnu brigu** od strane institucija R. Hrvatske, pa taklo i od Ministarstva. (S3)*

***Dubrovnik ne može biti izjednačen**, ne podcjenjujući nijedan grad u ovoj našoj državi, ali ne može biti izjednačen... ne može izjednačavati jedan takav grad i jedna briga za njega s državne razine kao u odnosu na ostale gradove. (S6)*

No, od kritika nije pošteđen ni Grad Dubrovnik, odnosno gradska uprava koja je prozvana da ne posvećuje dovoljno pažnje zaštiti i upravljanju baštinom. Čak do te mjere da se govori o sustavnom i svjesnom zanemarivanju tog problema, pri čemu Grad, odbijajući se baviti baštinom, zapravo pogoduje neodmjerenom postupanju u njezinom korištenju:

*Grad Dubrovnik nema od 250 zaposlenih **niti jednu osobu zaduženu za baštinu**, u sadržajnom smislu, ne mislim u činovničkom smislu, da dava neke dozvole za ulazak u Grad ili nešto, u sadržajnom, u osmišljavanju odnosa prema baštini, ne postoji ta osoba. (S1).*

*Zato da bi mogao **raubovati baštinu što više**, da bi mogao kapitalizirati kako god ga je volja. Pa tako da zategnu tende na ugostiteljskim objektima i na zid crkve Sv. Vlaha, mislim, nemam dalje, mislim može jedino i u crkvu Sv. Vlaha, nema treće. (S4)*

*...ako bi to postalo **mjesto uhljebljenja** ljudi koji čak imaju formalnu naobrazbu ili formalne uvijete za tako nešto, to po meni ne bi dalo rezultate jer bi se moralo dogoditi da se tamo pojavi na čelu te ustanove, jedna jaka osoba koja je iz Grada, koja Grad živi, koja ima m... da se suprotstavi mnogim pojavama koje se događaju ili su se događale. (S1)*

*Tako da je to jedan **nesređeni košmar** u toj interakciji aktualnog stanovništva Dubrovnika pomiješanih s investitorima koji se ovdje pojavljuju po raznoraznim poslovima te svih onih institucija koje u tome sudjeluju, bilo da su to državne, bilo da su županijske, bilo da su gradske u smislu zaštite, građevinskih dozvola, bilo kakvih suglasnosti. (S4)*

Očekivano, sugovornici su prilično oprezni kada ocjenjuju ulogu nevladinog sektora, odnosno udruga civilnog društva u skrbi za dubrovački identitet te lokalnu kulturnu i prirodnu baštinu. S jedne strane se slažu da je njihova uloga važna i da su udruge važan akter u procesu definiranja ciljeva i načina njihovog postizanja, no s druge strane prevladava stav da udruge najčešće nisu autentični glasa zainteresirane javnosti, nego su poligon za realiziranje privatnih interesa. Pritom je onih pozitivnih osvrta na udruge i civilni sektor u Dubrovniku bilo tek nekoliko:

*...postoji u gradu jedan broj **udruga** koje se o tome skrbe na jedan pravi način, tu mislim prije svega na Društvo prijatelja, ali i na neke druge udruge, ne samo na njih (S1)*

*Civilne udruge svako da. Ja sam za to, jer su one uvelike, ukoliko su usmjerene pravilno **moгу utjecati na nekakve političke odluke** i pojedinaca i gradskih uprava... (S3)*

*...imamo i ovdje jedan svijetli primjer. Ja bih rekao da je to možda i jedan od najvećih dosega udruga civilnog društva... **uspjela je inicirati referendum oko Srđa**. I mislim da u tom smislu su oni koji kvalitetno rade, koji kvalitetno artikuliraju stvari, mogu i mijenjati stvari. (S5)*

Dok su oni negativno intonirani osvrta znatno brojniji, pri čemu se u nekoliko izjava ističe sumnja u njihovu misiju, karakterizirajući ih pritom oblikom prikrivenog poduzetništva.

*Uz časne neke izuzetke, ogromni broj civilnih udruga je formiran da bi neki pojedinac ili neki njegov prijatelj, susjed **od toga živio** (S1)*

*I što je prvi korak udruge? Idemo se negdje, ako ne na neku cijev, idemo se **kapilarno ubosti** negdje na nešto (S1)*

*...imamo i grupacije u civilnom društvu koje **nisu uvijek apsolutno na tragu općega interesa**, da se kroz taj aspekt pokušavaju ponekad, ne apsolutno, ali ponekad provući i partikularni interesi. (S6)*

*...postoje ozbiljne indicije o financiranju tih udruga. Da li netko koristi udruge da bi senzibilizirao i krivo, **manipulirao javnost** u suprotno ili za neki projekt, nije sada bitno o čemu se radi. (S4)*

*I u udrugama su isto **Hrvati i Balkanci, nisu Švedani**. (S4)*

Jedan od snažnije intoniranih prigovora bio je usmjeren na pomanjkanje konstruktivnosti u djelovanju udruga i civilnog sektora. Svijest civilnog sektora o tome što se

ne želi, a nedostatak ideje što je poželjno, ili barem nerealnost tih želja, ono je što je političare koji su sudjelovali u ovoj fokus grupi prilično smetalo:

*A što je još jedan ogromni problem, sa svim dubrovačkim udrugama, s većinom dubrovačkih udruga, to je da oni uglavnom znaju protiv čega su. Ali **ne znaju za što jesu**. Oni nikad ne ponude alternativu. (S4)*

*Suvremeni život zahtjeva razvoj, zahtjeva nove načine života, a dosta jaka tendencija pojedinih grupa civilnog društva kod nas je **zaustaviti sve**. (S6)*

*Udruge civilnoga društva u donošenju prostornih planova, osim što **stvaraju buku**, su se pokazale apsolutno nebitne, odnosno, bez utjecaja. (S2)*

Osim toga, konkretne zamjerke radu civilnog sektora išle su i na račun njihovog djelovanja, od toga da su usko ograničene i da ne sagledavaju širi kontekst i društveni interes, da trebaju znati da udruge ne donose političke odluke, a i između redova je prigovor išao na prelaženje mjere u zalaganju za ciljeve, misleći pritom vjerojatno na problem korištenja i metode koje su nešto manje nenasilne, poput primjerice građanskog neposluha.

*...civilno društvo je na neki način, kako ga ja vidim, na neki način savjest društva. Odnosno, na neki način opomena pojedincima, ili politici u kreiranju određenih odluka. Civilno **društvo ne može biti to koje će direktno te odluke kreirati**. (S2)*

*Naše civilno društvo u gradu... nije jako razvijeno. Imamo dvije-tri udruge, njihovi stavovi su, o njima bi se naravno dalo diskutirati. Imam osjećaj da oni u svojim stavovima zastrane. Odnosno, toliko budu fokusirani na jedan određeni problem, i na jedan cilj koji imaju da uopće **ne pogledaju ni širu sliku i da u jednom trenutku postanu svrha samima sebi**. Odnosno, naprave kontra efekta prema onome cilju kojega žele u stvari. (S2)*

*...mjere mora biti u svemu pa tako i u radu civilnih udruga i njihovom sudjelovanju. **Ne se fokusirat**, kao što je gospar M. rekao samo na jedan segment, nego na više problema baštine u gradu, bila ona vezana uz zidine ili nematerijalnu baštinu. (S3)*

*...bilo bi sjajno kada bi to ostalo u gabaritima **neizvoženja revolucije**. Jer ako se pojavljuju ljudi koji su ležali i policija ih skidala na Cvjetnom trgu i da oni sada tu nama nešto drže predavanja, to je za mene bio jedan od problema.*

U nekoliko navrata kao rješenje problema zazivalo se i osobu koja je u povijesti zadužila razvoj Dubrovnika:

*...mislim da je potrebno da se u Dubrovniku pojavi neka nova **Beba Beretić**, koja je prije svega stručno, financijski i politički i nad svaki drugi način neovisna osoba koja je u stanju da se snagom autoriteta znanja, zakona i svega suprotstavi velikom broju devastacija dogodile na objektima kulturne baštine. (S1)*

*...bitno pripomogla ovdje spomenuta **gospođa Beretić** koja na neki način kod autohtonog stanovništva, ja bih rekao razvijala pomalo i strah ali i svijest o potrebi očuvanja baštine. (S6)*

Planiranje razvitka

Jedan od snažnijih prigovora u pogledu planiranja razvitka Dubrovnika odnosio se na nedostatak vizije, na nepostojanje strateških odluka o tome što se želi postići. Kakav bi to Dubrovnik treba biti i koji su to kriteriji koje bi trebalo respektirati pri odabiru Dubrovniku najprikladnijeg razvojnog modela.

*...ne postoji nešto što se zove **temeljni dokument razvoja** ovoga grada. (S2)*

*Imamo jedan dio javnog, jedan dio privatnog stava. Ali mislim da zato upravo **treba imati ovaj strateški dokument razvoja grada** koji će onda definirati kako će ti GUP-ovi izgledati. (S2)*

*Mi svi, i ja kada sam bio tamo, smo krivo mislili da je prostorni plan nešto što određuje našu budućnost, razvitak i tako dalje. Nitko od nas nije napravio dokument ili se dogovorio kako bi mi to htjeli živjeti na ovom prostoru... Mora se donijeti prije izrade plana, **mora se napraviti projektni zadatak** prostornim planerima. To nitko ovdje ne radi. (S4)*

*...mi nemamo danas, u gradu Dubrovniku, sada govorim o njemu, **nemamo detaljan plan uređenja grada**... sada mislim na ovaj njegov povijesni dio. Jer bi logično bilo da je to temeljni dokument putem čije ćemo primjene izmjeriti nečije nepoštivanje nečega. (S1)*

Istaknut je i problem lošeg zakonskog okvira koji ne pruža dovoljno prostora javnosti za aktivno sudjelovanje u procesu donošenja prostornih planova. Konkretno, postojeća zakonska procedura ne daje građanima dovoljno snažnu ulogu koja bi im omogućila zaustavljanje inicijativa za koje je evidentno da im je isključivo interes jednokratno izvlačenje ekstra profita, ne obazirući se pritom na interes lokalne zajednice.

*...je **postojeće zakonodavstvo** koje regulira donošenja PUP-ova, GUP-ova, DPU-a i UPU-a loše. Zakonodavstvo je loše, procedura nije dobra... (S1)*

...da bi mi morali imati mogućnost da kažemo: ne može na području Orašca, Trstena, Zatona nicati stambene zgrade. To je prostor rezerviran za obiteljske kuće i za vile. (S1)

...uvode javnost na kraj, odnosno pred kraj procesa, i dovodi javnost pred gotov čin. I što se dogodi, na te prezentacije ne dođe nitko osim individualaca koji su zainteresirani za svoju česticu zemlje. Njih ne interesira koncept, njih ne interesira prometno rješenje, njih ne interesira konzervatorske smjernice, njih ništa ne interesira nego da njihova parcela pređe u građevinsko područje. (S4)

Doduše, dio prigovora je išao i na to da postojeći zakonski okvir nije dovoljno fleksibilan ni iz perspektive ulagača:

*...čini mi se da su **procedure preduge**. Da vi danas jedan značajniji projekt, gotovo ne možete početi graditi prije pet, pa čak do osam godina, dok se sve procedure provedu. (S6)*

***Moraš imati fleksibilnost prema razvoju.** (S6)*

Veliki problem je i nestabilan institucionalni okvir što samo po sebi proizvodi kaos. Odluke koje se i donose traju tek onoliko koliko je njihov tvorac na vlast. Osim toga i pritisak privatnog interesa često dodatno stvara nestabilnost, jer se i postojeći planovi doživljavaju kao komad papira koji se može mijenjati shodno trenutnim potrebama.

*Ali u nas nastaje problem, tko god dođe za nekoga, **tada počinje Dubrovnik njegovom inauguracijom** za gradonačelnika. (S1)*

***...prije mene ništa, poslije mene propast...** (S6)*

***...popustimo, popuštamo**, vjerojatno ja prvi, da ne bih na nekoga ukazivao, **pred pritiskom nekog moćnog, prije svega kapitala.** (S1)*

*...od vremena gospodina V. mi **mijenjamo GUP kako se svaka vlast mijenja**. Onda imate fakt da je GUP jedna igračka s kojom se svako voli primat. (S2)*

*Trenutno najveće firme hrvatske hoće poviše pumpe **INE toranj od 100 metara** (S1)*

***...mi donosimo planove, a da netko omogućuje da ih opet probijamo**. I da onda nastaju ove iznimke. Ne znam, da na određenom prostoru može biti neboder takav i takav. (S6)*

Danas imate situaciju recimo, da kroz zadnje izmjene i dopune PUP-a grada, znam 30 obitelji u Orašcu, 20 evo da ne pretjeram, koje su tražile proširenje,

da na svojoj djedovini sagrade obiteljsku kuću za svoju djecu. Nije prošlo. Ali će proći neboder od 100 metara, tu dole. (S1)

...neustrajnost na onome što smo prethodno donijeli kao odluke, planove, to je porazno. (S6)

I često se prizivalo na mjeru:

Svakako turizam, ali ne turizam u ovolikoj mjeri. (S2)

Mjera između onoga autohtonoga i razvoja. (S6)

...mjere mora biti u svemu pa tako i u radu civilnih udruga i njihovom sudjelovanju. (S3)

...civilno društvo apsolutno da, usmjereno prema općem interesu i u prikladnoj mjeri. (S6)

...sve mjera. Sve ima svoju mjeru. (S3)

Mjera za kvalitetu urbanističkih planova i onih detaljnih i svih mogućih, bi posljedično gledajući trebalo biti uređeniji prostor. (S6)

Naznačeno je da moguće rješenja problema treba tražiti u redefiniranju pozicija moći. Postojeći zakonski okvir koji daje veliku moć gradonačelniku i načelniku pokazuje se kao jedan od izvora problema.

...da postojeća regulativa i zakon o lokalnoj upravi i izboru lokalnih dužnosnika ne valja. Jer vi imate danas nerazmjer, sada počinjem vjerovati da treba vratiti neko poglavarstvo, koje i kako ne znam. Imate disproporciju između izvršne i nazovimo je lokalne zakonodavne vlasti. To je ključni problem planova. (S1)

Upravo problem karaktera namjere onih koji su na vlasti detektiran je i u slijedećem navodu. Iako u se njemu eksplicitno zakonski okvir ekskulpira odgovornosti, zapravo indirektno kroz naglašavanje važnosti karaktera vlasti i načina na koji oni namjeravaju upravljati gradom, odnosno komunalnim poslovima, zapravo priziva da se njihov rad ipak čvršće nadzire. Jer zakoni su tu dan nas štite od loše, nekvalitetne, korumpirane uprave koja odluke donosi pod utjecajem kapitala:

...ja se ne bih izvlačio na zakone. Jer kakvi god budu zakoni, oni nikada neće biti savršeni. Oni će možda biti bolji ili lošiji. Kvalitetna gradska uprava može

doskočiti svim lošim zakonima. Ako ima kvalitetan koncept. Ali ako je lokalna uprava loša, nekvalitetna, korumpirana, pod utjecajima kapitala, onda će ona i najbolji zakon zaobići. (S4)

A spas od ovoga rastućeg razvojnog pritiska koji prenapreže urbano tkivo do razine pucanja se vidi na pomalo neočekivanim mjestima:

...neriješeni imovinsko-pravni odnosi. To je jedino što nas može trenutno spasiti od galopirajućeg kapitala, odnosno od kapitala bez osjećaja za baštinu. (S2)

Razvojni projekt na Srđu

U ocjeni samog projekta novoga sportsko-rekreacijskog centra s golfskim igralištem na Srđu iskristaliziralo se da je temeljni problem apartmanizacija koja je, očito nevješto, zamaskirana sportsko-rekreacijskim sadržajima:

*...konkretno za golf projekt na Srđ, onoliko koliko sam ja upoznat, a išao sam na rasprave, ja osobno mislim da jedan takav projekt nije trebalo graditi na tome mjestu... protiv golfa na Srđu nemam ništa, ali imam protiv onoga što se podvuklo pod golf, a to je ona silna **apartmanizacija**... mislim da to nije projekt u javnom interesu na taj način. (S2)*

*...nije problem golf što se vode tiče, nikakav. A što se tiče golfa na Srđu, to je prevara... golf nije fizibilan, neodrživ je... Oni sada traže koga će zeznuti da im napravi igrališta i da propadne na igralištima, a oni će **graditi vile**. (S4)*

*...hajmo reći pod pretpostavkom da gore golf može da bude, pod tom pretpostavkom, onda OK, golf da. Ali postavlja se pitanje, ta silna gore **apartmanizacija**, a cijelo vrijeme se tumači da golf će donijeti Dubrovniku u zimskom vremenu nove goste. Pa se postavlja pitanje što gore graditi, a naši hoteli u zimskim uvjetima prazni. (S6)*

U razgovoru se moglo čuti da je uloga medija u cijelom procesu donošenja prostornog plana za područje Srđa bila u najmanju ruku dvojbeno. Veliki dio medija, po mišljenju sugovornika, nije profesionalno obavljao zadaću jer je zanemario svoju temeljnu misiju, a to je traganje za istinom i pridonošenje kolektivnom rasuđivanju o temama od javnog interesa, te se time otvoreno stavio na stranu investitora.

...kreiranje javnoga mijenja, i sami znate da ide preko medija, a s obzirom da su mediji nekritični prema ovakvim potezima. (S2)

Mediji su u većini bili skloniji investiciji. (S6)

...ma plaćeni su mediji. (S4)

Znate li Vi što je džuboks? Tko uplati, svira. (S2)

...pa se pobunite i imate drugačije mišljenje, u stanju su vas pojedinci od vas učiniti ridikula. (S3)

Što se tiče ocjene (ne)uspjeha referendumu, krivnja se uglavnom prebacuje na neprimjereni i nepravedan zakonski okvir koji dopušta različite kriterije na nacionalnoj i lokalnoj razini za ocjenu je li odluka izglasana na referendumu obvezujuća, ili nije.

...državno je zakonodavstvo ovo spriječilo. (S1)

...da to je loš zakon o referendumu. (S4)

Referendum je uspio, kako nije uspio? Jer po toj analogiji onda nismo ni izabrali gradonačelnika. Jer nije bilo 50%... (S4)

...referendum je uspio samim time što je to, ja mislim, prvi referendum. (S6)

Razloge neizlaska dovoljnog broja glasača na referendum sugovornici su pripisivali ponajviše neiskustvu organizatora koji je loše odradio predreferendumsku animaciju ali i tromosti i nezainteresiranosti građana za takav tip problema:

Nije njihova infrastruktura imala tu dovoljnu snagu da ona pokrene ljude. (S6)

Zato jer udruge nisu dovoljno animirale javnost, senzibilizirale. Zato jer je ovaj kapital njih prikazivao kao ridikule koji su vazda protiv nečega. (S4)

Oni se nisu potrudili doći do biračkog tijela i rastumačiti mu u čemu je problem. Oni koji su shvatili, izašli su. Ovi ostali nisu shvatili. Ne znaju o čemu... Jer imamo puno ljudi koji nisu uopće senzibilizirani na te baštinske priče. Daj ti mome djetetu posla. Ovi lažu. (S4)

Morate znati mentalitet naše čeljadi. Mi smo teško se mi pokrenemo za učiniti nekakve demonstracijune. Nije to lako u ovaj grad... (S3)

...ima ljudi što drugačije misle. (S6)

I kao epilog, barem što se Srđa tiče:

...ja sam dignuo ruku za Srđ... nisam predetaljno... projekt sam izgradnje gledao, kada će se to raditi, to će biti vrlo upitno po meni. (S1)

...ali ja mislim da od toga (ništa)... to je sada na žalost jedna plomba i to će trajat. Sada je to zatvoreno za druge investicije. Sada može doći netko s najboljom idejom... i ne može ništa napraviti. (S4)

...ono što nama nedostaje je, to je bio konsenzus što raditi na Srđu. (S2)

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Polazište: sažeti pregled nalaza empirijskog istraživanja

- ⇒ Ocjena važnosti pojedinih simbola grada pokazuje da među ispitanicima postoji prilično jasna predodžba koji su to elementi koji su pridonijeli da je Dubrovnik (p)ostao jedinstveno mjesto u svjetskim razmjerima. Ispitanici kao tri najvažnija izdvajaju: gradske zidine, sliku grada u cjelini te dubrovačku povijest.
- ⇒ Kada je u pitanju zanemarenost pojedinih simbola grada, ispitanici najviše primjećuju nebrigu za ljetnikovce, zatim za dubrovačke otoke, te za Srđ.
- ⇒ U svjetlu još uvijek aktualnih dubrovačkih tema, zanimljivo je istaknuti da Srđ u odmjerenju s drugim ponuđenim elementima nije uspio ući na uži popis *najvažnijih* simbola grada. Međutim, pri ocjeni prepoznatljivosti dubrovačkih prirodnih znamenitosti ispitanici su kao najprepoznatljiviji uz otoke (među njima osobito Lokrum) izdvojili upravo Srđ.
- ⇒ Na pitanje o tome kako se danas živi u Dubrovniku, ukupna ocjena se može svesti na tvrdnju da Dubrovnik može i bolje. Naime, dominantan je stav da građani smatraju kako su na gubitku s promjenama koje nameće postojeći gradski ritam.
- ⇒ Način na koji ispitanici ocjenjuju urbanu preobrazbu Dubrovnika pokazuje prevladavanje dojma da se pri upravljanju urbanističkim uređenjem grada ne vodi dovoljno brige o dubrovačkoj posebnosti. Čak i utjecaj UNESCO-ove zaštite, odnosno, uvrštavanja Dubrovnika na Listu svjetske baštine većina ispitanika veže uz neke negativne razvojne posljedice po Dubrovnik.
- ⇒ Postojeća razina uređenja i konzervacije povijesne jezgre kod svih skupina ispitanika dobila je prolaznu ocjenu, no ona ne prelazi srednju ocjenu "dobar", čime se donekle honoriraju dosadašnje aktivnosti na tom planu, ali i sugerira da je itekako ostalo prostora za napredak. Akteri iz kulturnog i civilnog sektora, očekivano, po ovom pitanju, imali su očito veće kriterije pa su i ocjene nešto niže nego kod drugih ispitanika.
- ⇒ Sažeto, ciljevi oko kojih se složilo najviše ispitanika objedinjuju s jedne strane, valoriziranje i čuvanje baštine, a s druge strane zahtjev da se dubrovačkim građanima omogući život s baštinom, posebno kroz nastojanje da se adekvatnim brojem stalnih stanovnika uravnoteži socijalna struktura u jezgri. Socijalna vitalnost jedan je od preduvjeta održivog upravljanja baštinom, ili gradom koji je baština.
- ⇒ Razvojni kriteriji općenito se doživljaju kao preduvjet dobro osmišljenog razvoja. U slučaju dubrovačke baštine, ispitanici su se jasno opredijelili za kriterije socijalne (kulturne) i ekološke održivosti. Drugim riječima, prihvatljivost nekog projekta ili aktivnosti u budućnosti će se mjeriti preko ocjene njihove intervencije u okoliš: remeti li ravnotežu prirodnih uvjeta ili im daje novu vrijednost, ali isto tako, remeti li socijalni život grada i građana ili ga obogaćuje.

- ⇒ Sukladno navedenim ciljevima i kriterijima, i poželjne djelatnosti u prvom planu imaju kulturu, ali i djelatnosti koje čine svakodnevnu kvalitetu života (stanovanje, opskrba). Riječ je o obrascu u kojem su dva saveznika: kultura i građani, a koji je, općenito, jedan od najprihvaćenijih modela razvoja postmodernog grada.
- ⇒ Povjerenje u struku i građane značajno je veće nego povjerenje u institucije vlasti. Stoga se ova dva razvojna aktera nameću kao stabilni partneri čije bi mišljenje moglo biti presudno za sudbinu budućih razvojnih projekata.
- ⇒ Glavni prioriteti za unaprjeđenje razine zaštite dubrovačke baštine su bolje povezivanje različitih aktera i dobar zakonski okvir. Ukratko, traži se komunikacijski model koji "uključuje" sudionike i omogućava protok informacija i ideja, uz podršku primjerenog zakonskog okvira.
- ⇒ Postojeća razina informiranja, po mišljenju ispitanika, mogla bi se poboljšati. Argumenti za ovakav stav su u ocjeni da je javnost u velikoj mjeri zainteresirana, ali i u ocjeni nezadovoljstva postojećom kvalitetom informacija. Pri tome je izražena preferencija prema lokalnim medijima koji bi mogli činiti dobru osnovu jedne učinkovite komunikacijske mreže.
- ⇒ Uspoređujući aktere iz različitih sektora djelovanja, općenito se može reći da su akteri iz kulturnog i civilnog sektora nerijetko kritičniji od ostalih. No, razlike nisu velike, i mišljenja drugih skupina najčešće su kompatibilna i razlikuju se više u intenzitetu nego u smjeru. Takav nalaz ohrabruje, jer se čini da je postignuta neka vrsta vrijednosnog konsenzusa oko pitanja ciljeva, kriterija i prioriteta upravljanja baštinom što jamči solidan socijalni kapital na koji se može računati u razvojnim aktivnostima Dubrovnika.
- ⇒ Analiza polu-strukturiranih intervjua potvrdila je da se baštinom danas ne upravlja na najbolji način. Ključne kritike postojećim praksama su: komercijalizacija baštine i njena redukcija na ekonomske ciljeve, gentrifikacijski procesi koji sve više zahvaćaju jezgru, uvođenje neprimjerenih funkcija, neadekvatan položaj struke, te inferioran položaj prirodne baštine. Također, izrijeком se potvrdila potreba za uključivanjem najšireg spektra aktera: od građana, profesionalaca, do znanstvenika i političara.
- ⇒ Analiza razgovora obavljenih unutar fokus grupa u velikom dijelu podupire nalaze anketnog istraživanja, no ukazala je i na neke nove momente. Na prvom mjestu u razgovoru se iskristalizirao stav da kada se govori o dubrovačkoj baštini i problemu razvitka, da onda Dubrovnik treba sagledavati u znatno širem obuhvatu od onoga administrativnog. Takav pristup podrazumijeva odgovornost Dubrovnika za svoju regiju na način da snažnije podupire njezin razvoj, jačajući tako kapacitet regije da može na sebe preuzeti dio pritiska kojem je izložen sam Dubrovnik.
- ⇒ Gradska uprava je prozvana da ne posvećuje dovoljno pažnje zaštiti i upravljanju baštinom. Razmjeri nezainteresiranosti su takvi da među sugovornicima prevladava stav kako je na djelu sustavno i svjesno zanemarivanje tog problema, pri čemu Grad,

odbijajući se baviti baštinom, zapravo pogoduje neodmjerenom postupanju u njezinom korištenju.

- ⇒ Ni središnja državna vlast nije zaobidena u kritikama. Najviše joj se zamjera nedostatak sluha za dubrovačke probleme, pri čemu se smatra da Država prema Dubrovniku treba imati poseban odnos, kako zbog povijesnih razloga, tako i zbog obola koji dubrovačka turistička industrija danas daje u punjenu državnog proračuna.
- ⇒ Posebno je interesantna opaska kako je glavnina poremećaja koja se događa u Dubrovniku zapravo potaknuta izvana. Dio sugovornika ističe kako je na djelu uvoženje problema koji lokalna zajednica jednostavno ne može riješiti. Ona ne samo da se nije sposobna oduprijeti pritisku, nego su zahtjevi najčešće takvih dimenzija da ih lokalna zajednica nije sposobna ni prihvatiti, a da se to znatnije ne odrazi i na nju samu.
- ⇒ Jedan od snažnijih prigovora u pogledu planiranja razvitka Dubrovnika odnosio se na nedostatak vizije, na nepostojanje strateških odluka o tome što se želi postići. Kakav bi to Dubrovnik trebao biti i koji su to kriteriji koje bi trebalo respektirati pri odabiru Dubrovniku najprikladnijeg razvojnog modela.
- ⇒ Veliki problem je i nestabilan, prije svega, lokalni institucionalni okvir što dodatno pridonosi proizvodnji kaosa. Odluke koje se i donose traju tek onoliko koliko je njihov kreator na vlast. Osim toga i pritisak privatnog interesa često dodatno stvara nestabilnost, jer se i postojeći planovi doživljavaju kao komad papira koji se može mijenjati shodno trenutnim potrebama.
- ⇒ Kao jedna od većih poteškoća u upravljanju baštinom označena je i tradicija izvaninstitucionalnog rješavanja problema, što je česta pojava u postupcima pribavljanja bilo kakvih administrativnih dozvola i rješenja.
- ⇒ Sugovornici se slažu da bi udruge civilnog društva trebale imati važniju ulogu u procesu definiranja smjera gradskoj razvoja, međutim, prevladava stav da udruge, osim nekoliko iznimki, uglavnom nisu autentični glas zainteresirane javnosti, nego su poligon za realiziranje privatnih interesa.
- ⇒ Glavnina prigovora udrugama civilnog društva od strane političara išle su na račun njihovog djelovanja, od toga da su usko ograničene i da ne sagledavaju širi kontekst i društveni interes, da trebaju znati da udruge ne donose političke odluke, a i između redova je prigovor išao na prelaženje mjere u zalaganju za ciljeve.
- ⇒ S druge strane, i sami predstavnici civilnog sektora skrenuli su pažnju na neke probleme u radu udruga, pri čemu su se složili da je velika sloboda koju takav vid organiziranja i djelovanja građana ima, plodno tlo za različite devijacije u vidu korištenja udruga civilnog društva primarno za realiziranje nekakvih partikularnih, malih, osobnih interesa. Druga negativna pojava koja je istaknuta u razgovoru, odnosi se na (ne)ovisnost u radu udruga građana. Oslanjanje na sredstva iz proračuna jedinica lokalnih samouprava zasigurno utječe na neki oblik autocenzure u djelovanju udruga,

koje onda teško mogu biti kritične prema onome tko odlučuje o njihovoj sudbini. Stoga nije na odmet upozoriti na nužnost veće transparentnosti u dijeljenju potpora organizacijama civilnog društva.

- ⇒ Sugovornici iz civilnog sektora, smatraju da je važno uključiti građane u proces donošenja strateških odluka. Građani trebaju biti ravnopravan akter u kreiranju vlastite budućnosti, ponajprije jer je to njihovo izvorno pravo, ali i zato što je to dvosmjernan proces koji povratno osnažuje odgovorno djelovanje građana prema sredini u kojoj žive, i u konačnici pomaže uspostavi socijalno održive lokalne zajednice.
- ⇒ Kao velika prepreka snažnijem uključivanju građana istaknut je loš zakonski okvir koji ne pruža dovoljno prostora javnosti za aktivno sudjelovanje u procesu donošenja prostornih planova. Zakonska procedura trebala bi građanima omogućiti zaustavljanje projekata za koje je evidentno da im je isključivo interes jednokratno izvlačenje ekstra profita, ne obazirući se pritom na interes lokalne zajednice. Prvi korak u tom smjeru svakako bi bilo ublažavanje cenzusa za lokalne referendumne.
- ⇒ Taj korak podupiru i rezultati anketnog istraživanja koji otkrivaju da su ispitanici kao najvažniji razlog neizlaska potrebnog broja ljudi na referendum najčešće navodili nepoznavanje problema, odnosno, manjak vjerodostojnih informacija. No bez obzira na formalni neuspjeh referenduma, analiza je pokazala da velika većina ispitanika smatra da bi referendum u nekom obliku trebao biti dio procesa odlučivanja o važnijim gradskim razvojnim projektima.
- ⇒ Sugovornici ističu da je upravo specifični identitet ono što Dubrovnik razlikuje od ostalih turističkih destinacija, te bi stoga elementarno poštovanje baštine i vlastitog nasljeđa trebao biti preduvjet svakog ozbiljnijeg pokušaja promišljanja budućnosti grada. Jasno, ako se želi zadržati autentičnost Dubrovnika.
- ⇒ Kada se fokus usmjeri na pitanja Srđa i tamo planirane gradnje, sugovornici su istaknuli da se tu radi o urbanističkom zahvatu koji prvenstveno ima karakter nekretninskog biznisa kojim Dubrovnik kao grad ne dobiva novu vrijednost, ali vrlo izgledno dobiva dodatni pritisak na već ionako zagušenu komunalnu infrastrukturu.
- ⇒ U razgovoru i s političkim akterima kao i s akterima iz civilnog sektora posebno je apostrofirana negativna uloga koji su mediji odigrali u cijeloj ovoj priči oko Srđa. Negativna u smislu da su mediji predominantno tijekom kampanje podupirali poziciju investitora, do razine omalovažavanja i ismijavanja napora građana okupljenih oko inicijative Srđ je naš. Stoga, u postupku informiranja građana treba razmišljati o snažnijem korištenju onih komunikacijskih kanala koji nisu izgubili vjerodostojnost.
- ⇒ Kao mogući izvor prijetnje i neprimjerenog razvoja Dubrovnika općenito, pa i utjecaja na upravljanje baštinom, identificiran je turizam, osobito masovni, te pretjerana komercijalizacija baštine. Sugovornici smatraju da građani Dubrovnika kulturnu baštinu ponajprije doživljavaju kao razvojni resurs, kao nešto na čemu se može

zaraditi i od čega se može dobro živjeti. Na tom odnosu grad - turizam uočavaju se mnogi prijepori i prepreke socijalno-održivom razvoju grada.

- ⇒ Povezivanje različitih aktera moguće je, po mišljenju intervjuiranih, kroz: javne tribine, javna glasila, otvaranje mogućnosti za anonimne i potpisane sugestije ("poštanski sandučić"), plenum građana.
- ⇒ Preduvjet dobre komunikacije je kvalitetna i dostupna informacija, te uključenost građana u sve faze projekta, od testiranja ideje do realizacije.
- ⇒ Zaključno, istraživanja su pokazala da su prisutni različiti akteri koji su zainteresirani za dubrovačku baštinu. Njihovi interesi, barem na razini vrijednosnih stavova nisu se pokazali suprotstavljenima. To je dobra osnova za razvijanje i održavanje komunikacije i dijaloga kao alata upravljanja gradom i temelja participacijskog procesa. Među njima, s najviše autoriteta, po mišljenju većine ispitanika, ističu se stručnjaci i građani. Političari, ali i poduzetnici svoju reputaciju mogu "popraviti" ili "steći" kroz otvoreni dijalog za koji su svi načelno zainteresirani.

Glavni zaključci i preporuke

Prije svega treba ukratko podsjetiti zašto je važno govoriti o participaciji kada su u pitanju planerske prakse. Ideja se intenzivno razvija 1980ih i 1990ih kada dolazi do uspostave novog društvenog konteksta i društvenih promjena u suvremenom svijetu.

Zajedno s promjenama u polju društvenih teorija mijenja se i paradigma teorije planiranja, pri čemu se oslanja na nova, tzv. postmoderna promišljanja koja se pojednostavljeno mogu opisati kao odustajanje od objektivne spoznaja dok se istina stvara kroz komunikaciju, putem stvaranja konsenzusa.

Najznačajnija je pri tome Habermasova teorija komunikacijskog djelovanja, pri čemu ističemo neke postavke:

- građanska javnost opisuje se preko skupina zainteresiranih aktera;
- društvo je komunikacijska zajednica u kojoj se odluke donose interdisciplinarno kroz komunikaciju, pregovaranje, interakciju.

Ovaj pomak prema participaciji značio je uključivanje većeg broja građana u politiku, ali i veći broj političkih pitanja koja se otvaraju prema građanima i javnosti.

"Participacija čini očitom i tijesnu povezanost dvaju momenata: ulazak većeg dijela populacije u polje političkog... promatrano s druge strane, to se pokazuje kao intenzivno politiziranje života..." (Zeman, 2004.)

Na području planerskih praksi, participativni proces povezan je s konceptom kolaborativnog planiranja (Healey), pri čemu je važno istaknuti da kolaborativno planiranje ne predstavlja teoriju nego oblik djelovanja koji je teorijski utemeljen.

Pitanja koja su usko povezana s metodom kolaborativnog planiranja i danas su u prvom planu:

- pojam zajednice
- odnosi moći
- odnos globalnih ekonomskih utjecaja i lokalnog/regionalnog konteksta
- odnos prema prirodnom okolišu
- kultura i sistemi upravljanja/vođenja
- dizajn institucija
- tehnokratska kontrola i priroda ekspertiza
- medijacije i rješavanje konflikta
- prostorno planiranje

Može se sažeto reći da je kolaborativno planiranje usmjereno na promišljanje o demokratskom upravljanju, kontroli urbanog i regionalnog okoliša, te, u odnosu prema zajednici, oblikovanju manje „nasilnih“ mehanizama planiranja.

Na tom tragu, konceptualni okvir ovog istraživanja oslanja se na dvije ideje:

- ideja kolaborativnog planiranja koja je obilježila postmoderne planerske prakse
- ideja javnosti kao heterogene društvene formacije - akteri

Akteri su operacionalizirani referirajući se na Bassandovu tipologija aktera u urbanom prostoru, koja je prilagođena za svrhe ovog istraživanja pri čemu uključilo 4 važna aktera:

(1) Ekonomski stručnjaci: poduzetnici, direktori, članovi i predsjednici uprava i slična zanimanja koje karakterizira da se u svakodnevnom djelovanju vode logikom poslovanja pri čemu im je jedan od najvažnijih ciljeva/zadataka – uspješno upravljanje koje donosi ekonomsku dobit – akteri zainteresirani za poslovanje.

(2) Stručnjaci različitih profila, koji u svom svakodnevnom poslu rješavaju različite vrste problema vodeći se principima struke i primjenjujući stručna znanja i kompetencije, djeluju iz perspektive struke (npr. stručnjaci za područja prostora i građenja, turizma, obrazovanja, povijesti, mora i priobalja i dr.) - akteri zainteresirani za profesionalnu/strukovnu afirmaciju.

(3) Akteri civilnog društva organizirani u udruge radi promicanja različitih vrijednosti ili specifičnih aktivnosti (tradicija, ekologija, i dr.) – akteri zainteresirani za promicanje specifičnih vrijednosti i načina života.

(4) Kulturni akteri koji u svakodnevnom radu stvaralački ili na drugi način doprinose razvoju i/ili održavanju kulturnog sektora – kulturno-umjetničke produkcije ili kulturne baštine (glazbeni, likovni i dramski umjetnici, književnici, konzervatori, kustosi...).

U metodološkom pogledu opredijelili smo se za kombiniranje kvantitativnih i kvalitativnih istraživačkih metoda: ankete, intervjui, fokus grupe, radionica.

Glavni nalazi ovih istraživanja omogućili su sljedeće zaključke i preporuke za upravljanje razvojem kulturne baštine Dubrovnika:

1. Razvojni ciljevi

Ciljevi oko kojih se složilo najviše ispitanika objedinjuju s jedne strane, valoriziranje i čuvanje baštine, a s druge strane zahtjev da se dubrovačkim građanima omogući život s baštinom, posebno kroz nastojanje da se adekvatnim brojem stalnih stanovnika uravnoteži socijalna struktura u jezgri. Socijalna vitalnost jedan je od preduvjeta održivog upravljanja baštinom, ili gradom koji je baština.

2. Razvojni kriteriji

Ispitanici su se jasno opredijelili za kriterije socijalne i ekološke održivosti.

Drugim riječima, prihvatljivost nekog projekta ili aktivnosti u budućnosti će se mjeriti preko ocjene njihove intervencije u okoliš: remeti li ravnotežu prirodnih uvjeta ili im daje novu vrijednost, ali isto tako, ugrožava li socijalni život grada i građana ili ga obogaćuje.

3. Razvojni prioriteti

Glavni prioriteti za unaprjeđenje razine zaštite dubrovačke baštine su bolje povezivanje različitih aktera i dobar zakonski okvir. Ukratko, traži se komunikacijski model koji „uključuje“ sudionike i omogućava protok informacija i ideja, uz podršku primjerenog zakonskog okvira.

4. Uloga informiranja

Postojeća razina informiranja, po mišljenju ispitanika, mogla bi se poboljšati.

Argumenti za ovakav stav su u ocjeni da je javnost u velikoj mjeri zainteresirana, ali i

u ocjeni nezadovoljstva postojećom kvalitetom informacija. Pri tome je izražena preferencija prema lokalnim medijima koji bi mogli činiti dobru osnovu jedne učinkovite komunikacijske mreže.

5. Detektiranje glavnih prijetnji poželjnom razvoju Dubrovnika.

Turizam, osobito masovni, te pretjerana komercijalizacija baštine. Sugovornici smatraju da građani Dubrovnika kulturnu baštinu ponajprije doživljavaju kao nešto na čemu se može zaraditi i od čega se može dobro živjeti. Na tom odnosu grad - turizam uočavaju se mnogi prijepori i prepreke socijalno-održivom razvoju grada.

6. Simboli

Ocjena važnosti pojedinih simbola grada pokazuje da među ispitanicima postoji prilično jasna predodžba koji su to elementi koji su pridonijeli da je Dubrovnik (p)ostao jedinstveno mjesto u svjetskim razmjerima.

Ispitanici kao tri najvažnija izdvajaju: gradske zidine, sliku grada u cjelini, te dubrovačku povijest.

7. Povjerenje u aktere

Povjerenje u struku i građane značajno je veće nego povjerenje u institucije vlasti.

Stoga se ova dva razvojna aktera nameću kao stabilni partneri čije bi mišljenje moglo biti presudno za sudbinu budućih razvojnih projekata. Političari, ali i poduzetnici svoju reputaciju mogu "popraviti" ili "steći" kroz otvoreni dijalog za koji su svi načelno zainteresirani.

Akteri iz kulturnog i civilnog sektora su kritičniji od ostalih. No, razlike nisu velike, i razlikuju se više u intenzitetu nego u smjeru. Takav nalaz ohrabruje zbog vrijednosnog konsenzusa oko pitanja ciljeva, kriterija i prioriteta upravljanja baštinom što jamči solidan socijalni kapital na koji se može računati u razvojnim aktivnostima Dubrovnika.

8. Preporuke

1. Unaprijediti normativni/zakonski okvir.
2. Raditi na vraćanju povjerenja između različitih aktera (građani – političari – udruge - struka).
3. Odgajati građane za participaciju (primjereno generaciji).
4. Uključiti sve aktere već u ranim fazama nekog projekta.
5. Nakon dijaloga osigurati povratnu informaciju za građane.
6. Participativni proces razumijevati kao cjelinu zakonskog okvira, procedura i dijaloga, te odgajanja za demokratske načine odlučivanja.

7. Raditi na tome da svi akteri (planeri, poduzetnici, gradani, politicari i dr.) uvide i vlastite interese/benefite od implementacije participacijskog procesa.
8. Kontinuirano vršiti istraživanja stavova i aspiracija javnosti primjenjujući citav spektar kvalitativnih i kvantitativnih metoda kako je uobčajena praksa u ovakvim istraživanjima u međunarodnim okvirima.

PRILOG-TABLICNI PREGLED REZULTATA ANKETNOG ISTRAZVANJA

%	ekonomski sektor					stručnjaci					kultura & udruge					studenti				
	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti
Koliko su pojedini elementi važni za identitet Dubrovnika – kao simboli grada ili Što Dubrovnik čini posebnim/jedinstvenim mjestom?																				
* Gradske zidine	0,0	0,0	0,0	92,0	8,0	0,0	0,0	8,5	89,8	1,7	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	5,2	88,3	6,5
Gradske plaže	4,1	28,4	55,4	12,2	0,0	10,2	27,1	49,2	11,9	1,7	8,2	34,7	46,9	10,2	0,0	5,2	32,5	44,2	18,2	0,0
Dubrovački otoci	1,3	5,3	45,3	46,7	1,3	1,7	10,3	48,3	37,9	1,7	0,0	6,1	32,7	61,2	0,0	0,0	7,8	48,1	41,6	2,6
Srđ	2,7	14,7	33,3	48,0	1,3	3,4	20,3	35,6	39,0	1,7	2,1	16,7	27,1	54,2	0,0	2,6	13,0	37,7	44,2	2,6
Festa sv. Vlaha	1,3	8,0	13,3	76,0	1,3	0,0	3,4	32,2	62,7	1,7	2,0	3,9	19,6	74,5	0,0	0,0	6,5	27,3	63,6	2,6
* Dubrovačke ljetne igre	0,0	13,5	31,1	55,4	0,0	5,1	10,2	37,3	47,5	0,0	0,0	18,0	34,0	48,0	0,0	0,0	2,6	23,4	66,2	7,8
Slika grada u cjelini	0,0	1,3	20,0	73,3	5,3	0,0	0,0	15,3	81,4	3,4	0,0	5,9	19,6	74,5	0,0	0,0	7,8	23,4	63,6	5,2
Dubrovački ljetnikovci	0,0	20,5	42,5	35,6	1,4	5,1	27,1	27,1	39,0	1,7	5,9	11,8	35,3	47,1	0,0	2,6	27,3	44,2	24,7	1,3
Dubrovačka povijest	0,0	1,3	17,3	77,3	4,0	0,0	1,7	18,6	76,3	3,4	0,0	5,9	17,6	74,5	2,0	0,0	5,2	24,7	61,0	9,1
Dubrovačka književnost	5,4	13,5	35,1	41,9	4,1	1,7	20,7	41,4	32,8	3,4	2,0	17,6	39,2	41,2	0,0	1,3	19,5	37,7	37,7	3,9
Nešto drugo. Što?	2,5	7,5	10,0	40,0	40,0	4,0	4,0	16,0	40,0	36,0	5,0	15,0	20,0	45,0	15,0	14,3	7,1	42,9	14,3	21,4

* p<0,05

%									
Koji su, od ponuđenih simbola grada, danas najviše zanemareni? (Moguće je bilo odabrati 3 odgovora)	ekonomski sektor	stručnjaci	kultura & udruge	studenti		ekonomski sektor	stručnjaci	kultura & udruge	studenti
dubrovački otoci	43,4	40,0	27,5	31,2	stara gradska luka	1,3	0,0	0,0	0,0
Srđ	27,6	26,7	41,2	19,5	Domovinski rat u Dubrovniku	0,0	1,7	2,0	0,0
dubrovačka književnost	23,7	21,7	27,5	41,6	dubrovačka diplomacija	0,0	1,7	0,0	0,0
dubrovačka povijest	19,7	18,3	23,5	23,4	dubrovačka jela	0,0	0,0	2,0	0,0
gradske plaže	19,7	8,3	13,7	32,5	folklor	0,0	0,0	2,0	0,0
slika grada u cjelini	15,8	31,7	31,4	13,0	Grad unutar zidina - obespravljen (nema važećeg urb. plana) i zloupotrebljavan	0,0	1,7	0,0	0,0
građani Dubrovnika - živi Grad	5,3	1,7	2,0	1,3	grb, zastave	0,0	3,4	0,0	0,0
festa sv. Vlaha	2,6	1,7	2,0	3,9	kultura	0,0	0,0	2,0	0,0
astronomija u arhitekturi	1,3	0,0	0,0	0,0	kulturni identitet u cjelini- aktualni kulturni život, ne samo povijest	0,0	0,0	2,0	0,0
doprinos znanosti	1,3	0,0	0,0	0,0	Lovrijenac	0,0	0,0	2,0	0,0
dubrovačka umjetnost	1,3	0,0	0,0	0,0	Minčeta	0,0	0,0	2,0	0,0
gradske zidine	1,3	1,7	2,0	5,2	morfolgija stanovanja	0,0	1,7	0,0	0,0
jezik	1,3	1,7	0,0	1,3	povezanost sa ostalim dijelom Hrvatske i Europe	0,0	0,0	2,0	0,0
Lazareti	1,3	0,0	2,0	0,0	sociologija poljana	0,0	1,7	0,0	0,0
Ljetne igre	1,3	6,7	7,8	2,6	specifican način življenja	0,0	1,7	0,0	0,0
mjera	1,3	0,0	0,0	0,0	tradicionalna glazba	0,0	0,0	2,0	0,0
Orlandov stup	1,3	1,7	2,0	5,2	urbanizam Grada	0,0	1,7	0,0	0,0
palace u povijesnoj jezgri	1,3	0,0	0,0	3,9	Onofrijeva česma	0,0	0,0	0,0	2,6
Crkva sv. Vlaha	0,0	0,0	0,0	1,3	Ulice, koje su prepunjene stolovima	0,0	0,0	0,0	1,3

%				
Koje su po vašem mišljenju najprepoznatljivije prirodne znamenitosti Dubrovnika? (Moguće je bilo odabrati 3 odgovora)	ekonomski sektor	stručnjaci	kultura & udruge	studenti
Lokrum	39,5	53,3	47,1	22,1
dubrovački otoci	38,2	25,0	43,1	18,2
Srd	30,3	23,3	49,1	24,7
Rijeka dubrovačka	15,8	20,0	17,6	3,9
more (obala/arhipelag/grebeni)	13,2	15,0	21,6	19,5
zeleni krajolik (vegetacija/renesansni vrtovi/ /naranča)	9,2	21,7	9,8	2,6
Arboretum Trsteno	6,6	15,0	11,8	5,2
otok Mljet	3,9	3,4	0,0	2,6
Petke	3,9	5,0	2,0	5,2
dolina Neretve	2,6	0,0	0,0	0,0
Gradac	2,6	1,7	2,0	0,0
gradske plaže	2,6	3,3	5,9	14,3
Konavle	2,6	1,7	0,0	1,3
Lapad	2,6	0,0	0,0	2,6
dubrovački kraj	1,3	1,7	3,9	0,0
ljetnikovci	1,3	3,3	2,0	1,3
slika grada u cjelini	1,3	10,0	3,9	3,9
litice iznad Staroga grada	0,0	0,0	0,0	1,3

%	ekonomski sektor					stručnjaci					kultura & udruge					studenti				
	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti
Kako po Vašem mišljenju na razvoj Dubrovnika utječe činjenica da se povijesna jezgra nalazi na UNESCO popisu Svjetske baštine? Uključenost na listu Svjetske baštine doprinosi...																				
* Prepoznatljivosti Dubrovnika u svijetu	4,0	6,7	26,7	60,0	2,7	0,0	15,5	41,4	36,2	6,9	0,0	19,6	41,2	39,2	0,0	0,0	7,8	31,2	57,1	3,9
* Revitalizaciji tradicionalnih djelatnosti/obrt	32,4	44,6	10,8	10,8	1,4	30,5	49,2	11,9	8,5	0,0	39,2	51,0	7,8	2,0	0,0	14,3	40,3	32,5	7,8	5,2
* Komercijalizaciji povijesne jezgre (otvaranje restorana i suvenirnica)	16,4	17,8	28,8	30,1	6,8	19,0	13,8	37,9	25,9	3,4	8,0	24,0	26,0	42,0	0,0	1,3	16,9	32,5	48,1	1,3
Većem zanimanju LOKALNOG STANOVNIŠTVA za zaštitu kulturne baštine	13,5	51,4	25,7	8,1	1,4	8,6	37,9	41,4	8,6	3,4	15,7	54,9	23,5	3,9	2,0	19,5	36,4	32,5	11,7	0,0
* Većem zanimanju LOKALNE SAMOUPRAVE za zaštitu kulturne baštine	12,2	54,1	24,3	9,5	0,0	6,8	44,1	39,0	8,5	1,7	33,3	45,1	19,6	0,0	2,0	6,6	34,2	42,1	13,2	3,9
Porastu interesa stanovnika za povijest grada	16,2	51,4	24,3	5,4	2,7	10,2	50,8	35,6	3,4	0,0	27,5	45,1	23,5	2,0	2,0	10,5	46,1	30,3	11,8	1,3
Većoj povezanosti među stanovnicima povijesne jezgre	38,4	41,1	9,6	4,1	6,8	33,3	47,4	14,0	3,5	1,8	37,3	47,1	13,7	0,0	2,0	22,1	40,3	26,0	7,8	3,9
Podjelama između stanovništva koje živi unutar povijesne jezgre i onih izvan nje (socijalna polarizacija)	24,3	43,2	10,8	12,2	9,5	29,8	36,8	15,8	7,0	10,5	17,6	43,1	21,6	15,7	2,0	19,7	39,5	23,7	11,8	5,3
* Prepoznavanju važnost kulturne baštine za identitet grada	2,7	24,0	45,3	25,3	2,7	0,0	17,5	49,1	33,3	0,0	7,8	43,1	39,2	9,8	0,0	2,7	18,7	44,0	32,0	2,7
Pretrpanosti grada turistima	6,8	14,9	28,4	44,6	5,4	10,5	15,8	28,1	42,1	3,5	2,0	12,0	40,0	46,0	0,0	0,0	11,0	34,2	49,3	5,5
Otežava svakodnevni život unutar zidina	15,1	20,5	28,8	31,5	4,1	13,8	19,0	29,3	31,0	6,9	3,9	19,6	33,3	41,2	2,0	7,9	21,1	38,2	27,6	5,3
Narušavanju privatnosti stanovnika povijesne jezgre	20,5	23,3	24,7	26,0	5,5	13,6	25,4	20,3	32,2	8,5	9,8	21,6	35,3	33,3	0,0	5,3	25,3	33,3	32,0	4,0
Povećanoj potražnji za kupovinom stanova ili kuća u Dubrovniku	8,2	19,2	46,6	21,9	4,1	1,7	20,3	47,5	22,0	8,5	7,8	13,7	41,2	33,3	3,9	10,5	21,1	44,7	21,1	2,6
Nešto drugo. Što? _____	8,0	4,0	4,0	12,0	72,0	0,0	8,3	16,7	0,0	75,0	44,4	0,0	11,1	22,2	22,2	0,0	0,0	20,0	0,0	80,0

* p<0,05

%	ekonomski sektor					stručnjaci					kultura & udruge					studenti					
	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem	Ne mogu procijeniti	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem	Ne mogu procijeniti	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem	Ne mogu procijeniti	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem	Ne mogu procijeniti	
U kojoj mjeri se slažete da su sljedeće tvrdnje, koje opisuju neke procese vezane uz povijesnu gradsku jezgru, karakteristične za Dubrovnik?																					
* Stara gradska jezgra je oživljena.	48,6	35,1	12,2	2,7	1,4	55,9	27,1	15,3	1,7	0,0	56,0	22,0	18,0	2,0	2,0	11,8	32,9	42,1	10,5	2,6	
* U staroj gradskoj jezgri zbiva se glavina gradskih kulturnih i društvenih događaja.	2,7	6,8	51,4	39,2	0,0	0,0	5,2	65,5	27,6	1,7	8,0	6,0	44,0	42,0	0,0	1,3	5,2	36,4	54,5	2,6	
Stara gradska jezgra je područje koje se snažno komercijalizira, mjesto potrošnje i zabave.	1,4	4,1	39,2	55,4	0,0	3,4	0,0	33,9	59,3	3,4	2,0	2,0	31,4	64,7	0,0	2,6	13,0	35,1	46,8	2,6	
Privatni investitori sve više investiraju u staru gradsku jezgru.	13,5	25,7	33,8	17,6	9,5	8,5	30,5	35,6	18,6	6,8	7,8	31,4	27,5	29,4	3,9	7,8	33,8	27,3	18,2	13,0	
Velika je potražnja za nekretninama u staroj gradskoj jezgri.	2,7	21,6	41,9	27,0	6,8	1,7	8,5	62,7	16,9	10,2	5,9	17,6	35,3	31,4	9,8	6,6	25,0	44,7	14,5	9,2	
* Starosjedioci iz stare gradske jezgre prodaju stanove i iseljavaju se.	0,0	4,1	31,1	63,5	1,4	0,0	5,2	41,4	50,0	3,4	0,0	2,0	19,6	76,5	2,0	7,8	13,0	24,7	50,6	3,9	
U kojoj mjeri se slažete sa sljedećim tvrdnjama koje opisuju urbanu preobrazbu grada Dubrovnika u cjelini?																					
* Poštuju se posebnosti pojedinih urbanih cjelina Dubrovnika.	39,2	41,9	16,2	2,7	0,0	33,9	35,6	27,1	0,0	3,4	56,9	31,4	9,8	0,0	2,0	9,3	46,7	32,0	6,7	5,3	
* U planiranju gradnje vodi se računa o ukupnoj slici Dubrovnika.	37,0	39,7	17,8	4,1	1,4	49,2	28,8	22,0	0,0	0,0	60,8	23,5	13,7	0,0	2,0	26,7	41,3	17,3	8,0	6,7	
* Nadležne institucije vode brigu o zaštiti arhitektonske baštine Dubrovnika.	27,4	37,0	27,4	4,1	4,1	20,3	39,0	39,0	1,7	0,0	38,0	38,0	18,0	4,0	2,0	12,0	29,3	44,0	5,3	9,3	
Rubni dijelovi Dubrovnika prepušteni su nekontroliranoj gradnji.	8,1	6,8	28,4	55,4	1,4	1,7	15,3	42,4	40,7	0,0	3,9	11,8	27,5	56,9	0,0	2,7	10,8	43,2	40,5	2,7	
* Izgradnja novih objekata poštuje lokalni graditeljski identitet.	44,6	33,8	20,3	1,4	0,0	39,0	42,4	15,3	1,7	1,7	56,0	36,0	6,0	2,0	0,0	22,7	40,0	24,0	6,7	6,7	
* Novim urbanističkim i građevinskim zahvatima poboljšan je izgled Dubrovnika.	39,2	47,3	8,1	2,7	2,7	43,1	41,4	8,6	5,2	1,7	54,0	36,0	8,0	0,0	2,0	28,4	25,7	32,4	8,1	5,4	

* p<0,05

%				
Koja tvrdnja po Vašem mišljenju bolje opisuje život u Dubrovniku?*	ekonomski sektor	stručnjaci	kultura & udruge	studenti
Život u Dubrovniku postaje bolji (ugodniji)	17,8	10,3	12,0	29,3
Život u Dubrovniku je sve teži	82,2	89,7	88,0	70,7

* p<0,05

%	ekonomski sektor					stručnjaci					kultura & udruge					studenti					
	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	
Koliko bi se po Vašem mišljenju prilikom planiranja razvojnih projekata u Dubrovniku trebalo voditi računa o stavovima/mišljenju:																					
* Konzervatorske struka	2,7	2,7	39,2	54,1	1,4	0,0	5,1	35,6	59,3	0,0	0,0	2,0	19,6	76,5	2,0	0,0	18,4	43,4	31,6	6,6	
Građana Dubrovnika	1,3	5,3	40,0	52,0	1,3	1,7	3,4	50,8	44,1	0,0	0,0	0,0	51,0	49,0	0,0	1,3	1,3	30,3	65,8	1,3	
* Poduzetnika	6,7	40,0	48,0	4,0	1,3	11,9	49,2	35,6	1,7	1,7	7,8	60,8	27,5	3,9	0,0	1,3	32,9	50,0	13,2	2,6	
Udruga građana	4,0	16,0	49,3	29,3	1,3	5,1	18,6	54,2	20,3	1,7	2,0	9,8	47,1	41,2	0,0	2,6	11,8	42,1	43,4	0,0	
Gradskog poglavarstva	8,2	38,4	41,1	8,2	4,1	6,8	35,6	45,8	6,8	5,1	7,8	39,2	41,2	9,8	2,0	6,6	19,7	50,0	22,4	1,3	
* Županije	8,2	38,4	45,2	5,5	2,7	6,8	44,1	39,0	3,4	6,8	9,8	45,1	35,3	7,8	2,0	5,3	17,1	53,9	18,4	5,3	
* Ministarstva kulture	2,7	25,7	51,4	17,6	2,7	0,0	30,5	52,5	10,2	6,8	2,0	29,4	49,0	17,6	2,0	5,3	17,1	30,3	47,4	0,0	
UNESCO-a	1,3	16,0	45,3	36,0	1,3	3,4	16,9	39,0	37,3	3,4	4,0	12,0	46,0	38,0	0,0	0,0	22,7	36,0	38,7	2,7	
Netko drugi. Tko?	3,6	0,0	14,3	14,3	67,9	5,6	0,0	5,6	33,3	55,6	14,3	0,0	14,3	42,9	28,6	0,0	0,0	33,3	0,0	66,7	

* p<0,05

%				
Koliko je, po Vašem mišljenju, referendum prikladan instrument u procesu donošenja odluka o važnijim gradskim razvojnim projektima?*	ekonomski sektor	stručnjaci	kultura & udruge	studenti
	1. Referendum bi trebao biti obavezan dio procedure odobravanja projekta.	32,4	29,8	49,0
2. Referendum bi se trebao provesti na zahtjev grupe građana uz potrebu izlaženja minimalno polovice glasača (postojeći zakonski okvir).	16,2	14,0	9,8	49,3
3. Referendum bi se trebao provesti na zahtjev grupe građana ali bez uvjetovanja minimalnog broja glasača.	33,8	36,8	27,5	12,0
4. Referendum je posve neprikladan instrument za donošenje odluka o važnijim razvojnim projektima.	17,6	19,3	13,7	10,7

* p<0,05

%	ekonomski sektor					stručnjaci					kultura & udruge					studenti				
	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti
* Uravnotežiti socijalnu strukturu (stalno, vitalno stanovništvo koje živi u jezgri...)	2,7	16,2	37,8	43,2	0,0	0,0	10,3	24,1	58,6	6,9	3,9	7,8	23,5	64,7	0,0	1,3	9,3	62,7	26,7	0,0
Konzervacija (stroga zaštita brojnih kulturnih i urbanih spomenika)	1,4	6,8	40,5	50,0	1,4	0,0	6,8	35,6	57,6	0,0	0,0	7,8	31,4	60,8	0,0	0,0	9,3	29,3	58,7	2,7
* Atrakcija (povećanje doživljajne i komunikacijske vrijednosti za turiste)	9,6	31,5	38,4	16,4	4,1	8,8	35,1	33,3	17,5	5,3	11,8	31,4	35,3	21,6	0,0	2,7	13,3	38,7	40,0	5,3
* Pобољшanje kvalitete života u jezgri (pобољшanje tehničke i komunalne infrastrukture)	1,4	6,9	26,4	65,3	0,0	0,0	0,0	25,4	74,6	0,0	0,0	2,0	9,8	88,2	0,0	0,0	5,4	35,1	58,1	1,4
Nešto drugo. Što?	4,5	0,0	0,0	22,7	72,7	0,0	0,0	4,3	47,8	47,8	18,2	0,0	0,0	54,5	27,3	0,0	0,0	0,0	25,0	75,0

* p<0,05

%	ekonomski sektor					stručnjaci					kultura & udruge					studenti				
Koliko su, po Vašem mišljenju, navedene djelatnosti prikladne za povijesnu gradsku jezgru Dubrovnika?	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti
* Stanovanje	1,8	17,5	40,4	40,4	0,0	2,1	14,6	22,9	58,3	2,1	2,4	12,2	34,1	48,8	2,4	6,2	30,8	43,1	18,5	1,5
Svakodnevna tercijara (dnevne usluge stanovnicima jezgre i susjednih dijelova grada)	2,7	17,8	43,8	34,2	1,4	3,4	12,1	36,2	48,3	0,0	8,2	4,1	44,9	42,9	0,0	5,4	21,6	47,3	25,7	0,0
Ekskluzivna trgovina i usluge	1,3	18,7	48,0	32,0	0,0	3,4	20,3	42,4	33,9	0,0	8,0	34,0	30,0	28,0	0,0	9,7	26,4	34,7	29,2	0,0
* Smještaj turista (manji hoteli)	14,7	38,7	33,3	13,3	0,0	5,1	40,7	42,4	11,9	0,0	12,0	46,0	34,0	8,0	0,0	26,4	19,4	31,9	22,2	0,0
Stari zanati/tradicijske djelatnosti	1,3	6,7	22,7	69,3	0,0	1,7	8,5	22,0	67,8	0,0	2,0	8,0	26,0	62,0	2,0	0,0	10,8	33,8	54,1	1,4
Kulturne djelatnosti	0,0	0,0	21,3	78,7	0,0	0,0	0,0	17,2	82,8	0,0	0,0	2,0	26,0	72,0	0,0	0,0	5,4	28,4	64,9	1,4
* Znanstvene djelatnosti	2,7	22,7	36,0	38,7	0,0	0,0	15,3	25,4	57,6	1,7	0,0	12,0	34,0	54,0	0,0	5,4	33,8	27,0	32,4	1,4
Nešto drugo. Što? _____	6,7	0,0	0,0	13,3	80,0	0,0	0,0	11,8	17,6	70,6	25,0	0,0	12,5	12,5	50,0	0,0	0,0	33,3	0,0	66,7

	Izrazito sam nezadovoljan/a	Uglavnom sam nezadovoljan/a	Ni zadovoljan/a, ni nezadovoljan/a	Uglavnom zadovoljan/a	Izrazito sam zadovoljan/a	Izrazito sam nezadovoljan/a	Uglavnom sam nezadovoljan/a	Ni zadovoljan/a, ni nezadovoljan/a	Uglavnom zadovoljan/a	Izrazito sam zadovoljan/a	Izrazito sam nezadovoljan/a	Uglavnom sam nezadovoljan/a	Ni zadovoljan/a, ni nezadovoljan/a	Uglavnom zadovoljan/a	Izrazito sam zadovoljan/a	Izrazito sam nezadovoljan/a	Uglavnom sam nezadovoljan/a	Ni zadovoljan/a, ni nezadovoljan/a	Uglavnom zadovoljan/a	Izrazito sam zadovoljan/a	Izrazito sam nezadovoljan/a	Uglavnom sam nezadovoljan/a	Ni zadovoljan/a, ni nezadovoljan/a	Uglavnom zadovoljan/a
Koliko ste zadovoljni postojećom razinom uređenja i konzervacije povijesne jezgre?	12,2	16,2	33,8	35,1	2,7	7,0	22,8	43,9	24,6	1,8	10,0	36,0	28,0	24,0	2,0	9,5	14,9	40,5	35,1	0,0				

* p<0,05

%				
Koji je, po Vašem mišljenju, najbolji način za unaprjeđenje razine zaštite dubrovačke baštine? (Moguće je bilo izdvojiti 2 prioriteta)				
	ekonomski sektor	stručnjaci	kultura & udruge	studenti
Dosljedno provođenje postojećih zakonskih propisa	36,8	28,3	37,3	18,2
Poboljšati zakonski okvir	30,3	41,7	41,2	35,1
Bolje povezivanje različitih aktera zainteresiranih za baštinu	43,4	53,3	60,8	24,7
Organiziranje različitih edukativnih radionica za građane Dubrovnika	18,4	11,7	5,9	16,9
Edukativni materijali za turiste	3,9	3,3	0,0	14,3
Uključiti teme očuvanja baštine u sve faze obrazovanja (prilagoditi uzrastu)	31,6	23,3	37,3	24,7
Uključiti medije u promoviranje važnosti baštine	11,8	5,0	5,9	20,8
Osigurati bolju protocnost informacija o baštini i projektima vezanim uz nju	14,5	23,3	5,9	26,0

Koji bi kriteriji, po Vašem mišljenju, trebali biti više, a koji manje važni za planiranje i razvoj Dubrovnika?	ekonomski sektor					stručnjaci					kultura & udruge					studenti				
	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti
* Očuvanje prepoznatljive „slike grada“	0,0	2,7	17,6	77,0	2,7	0,0	1,7	19,0	79,3	0,0	0,0	5,9	21,6	72,5	0,0	0,0	6,8	43,2	48,6	1,4
Poštivanje kulturnog identiteta grada	0,0	0,0	12,2	85,1	2,7	0,0	1,7	8,6	89,7	0,0	0,0	2,0	11,8	86,3	0,0	0,0	1,4	19,4	79,2	0,0
Očuvanje materijalne i nematerijalne kulturne baštine	0,0	0,0	12,2	83,8	4,1	0,0	0,0	12,1	87,9	0,0	0,0	0,0	16,0	84,0	0,0	0,0	1,4	17,6	81,1	0,0
Očuvanje prirodne baštine	0,0	0,0	16,4	82,2	1,4	0,0	1,7	12,1	86,2	0,0	0,0	2,0	12,0	86,0	0,0	0,0	1,4	17,8	79,5	1,4
* Uspjeh na tržištu, profit	4,1	32,9	47,9	13,7	1,4	1,7	41,4	43,1	3,4	10,3	10,2	51,0	36,7	2,0	0,0	1,4	31,1	47,3	20,3	0,0
Ekološka prihvatljivost i čistoća djelatnosti koje se planiraju i razvijaju	0,0	0,0	27,0	73,0	0,0	0,0	1,8	14,0	84,2	0,0	0,0	3,9	21,6	74,5	0,0	0,0	5,4	32,4	60,8	1,4
* Zainteresiranost investitora	11,3	29,6	39,4	16,9	2,8	3,4	43,1	44,8	3,4	5,2	15,7	45,1	35,3	3,9	0,0	4,1	21,6	50,0	23,0	1,4
Poticanje socijalne integracije različitih društvenih skupina	2,7	19,2	49,3	26,0	2,7	0,0	15,5	56,9	27,6	0,0	0,0	13,7	41,2	45,1	0,0	1,4	20,5	47,9	24,7	5,5
* Jačanje uloge javnih prostora u društvenom životu grada	0,0	6,9	38,9	52,8	1,4	0,0	0,0	41,4	56,9	1,7	0,0	2,0	34,0	64,0	0,0	1,4	6,8	52,1	34,2	5,5
„Totalna zaštita“ stare gradske jezgre	7,0	26,8	31,0	32,4	2,8	14,3	14,3	28,6	37,5	5,4	9,8	19,6	29,4	37,3	3,9	1,4	17,6	40,5	36,5	4,1
Otvaranje novih radnih mjesta	0,0	12,3	39,7	45,2	2,7	1,7	12,1	51,7	34,5	0,0	0,0	20,0	36,0	44,0	0,0	1,4	10,8	29,7	56,8	1,4
Nešto drugo. Što?	5,0	5,0	5,0	20,0	65,0	0,0	0,0	14,3	21,4	64,3	11,1	0,0	22,2	33,3	33,3	0,0	0,0	0,0	33,3	66,7

* p<0,05

%	ekonomski sektor					stručnjaci					kultura & udruge					studenti				
	Uopće je ne zanimaju	Vrlo je malo zanimaju	Donekle je zanimaju	Izrazito je zanimaju	Ne mogu procijeniti	Uopće je ne zanimaju	Vrlo je malo zanimaju	Donekle je zanimaju	Izrazito je zanimaju	Ne mogu procijeniti	Uopće je ne zanimaju	Vrlo je malo zanimaju	Donekle je zanimaju	Izrazito je zanimaju	Ne mogu procijeniti	Uopće je ne zanimaju	Vrlo je malo zanimaju	Donekle je zanimaju	Izrazito je zanimaju	
* U kojoj mjeri smatrate da je najšira dubrovačka javnost zainteresirana za informacije o gradskim razvojnim projektima? * p<0,05	4,1	21,9	45,2	26,0	2,7	0,0	17,5	59,6	22,8	0,0	3,9	37,3	51,0	7,8	0,0	6,7	30,7	50,7	8,0	4,0

%	Koji izvori, po Vašoj procjeni, najpotpunije informiraju javnost o gradskim razvojnim projektima? (Moguće je bilo odabrati 3 odgovora)			
	ekonomski sektor	stručnjaci	kultura & udruge	studenti
Javna televizija (HTV)	19,7	23,3	29,4	26,0
Privatne nacionalne televizije (Nova, RTL)	3,9	6,7	9,8	6,5
Lokalne televizijske postaje	46,1	48,3	33,3	40,3
Hrvatski radio	15,8	10,0	13,7	16,9
Lokalne radio postaje	48,7	38,3	39,2	33,8
Dnevni tisak (Večernji list, Jutarnji list, Slobodna Dalmacija)	3,9	6,7	11,8	15,6
Lokalni tisak	52,6	61,7	52,9	48,1
Tjedni tisak	3,9	1,7	3,9	5,2
Informacijski kanali grada/županije	7,9	1,7	9,8	7,8
Informacijski kanali udruge civilnog društva	27,6	16,7	23,5	7,8
Tribine	14,5	18,3	21,6	9,1
Razgovori s članovima obitelji ili prijateljima	22,4	25,0	13,7	19,5

%	ekonomski sektor					stručnjaci					kultura & udruge					studenti				
	Izrazito sam nezadovoljan/a	Uglavnom sam nezadovoljan/a	Ni zadovoljan/a, ni nezadovoljan/a	Uglavnom zadovoljan/a	Izrazito sam zadovoljan/a	Izrazito sam nezadovoljan/a	Uglavnom sam nezadovoljan/a	Ni zadovoljan/a, ni nezadovoljan/a	Uglavnom zadovoljan/a	Izrazito sam zadovoljan/a	Izrazito sam nezadovoljan/a	Uglavnom sam nezadovoljan/a	Ni zadovoljan/a, ni nezadovoljan/a	Uglavnom zadovoljan/a	Izrazito sam zadovoljan/a	Izrazito sam nezadovoljan/a	Uglavnom sam nezadovoljan/a	Ni zadovoljan/a, ni nezadovoljan/a	Uglavnom zadovoljan/a	Izrazito sam zadovoljan/a
Koliko ste zadovoljni dosadašnjom dostupnošću informacija koje javnost dobiva o gradskim razvojnim projektima?	20,3	27,0	36,5	16,2	0,0	15,8	29,8	42,1	12,3	0,0	23,5	41,2	25,5	9,8	0,0	14,7	36,0	32,0	16,0	1,3
	Uopće ne	Vrlo malo	Donekle	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Uopće ne	Vrlo malo	Donekle	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Uopće ne	Vrlo malo	Donekle	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Uopće ne	Vrlo malo	Donekle	Izrazito	Ne mogu procijeniti
U kojoj su mjeri informacije koje su dolazile do šire javnosti o gradskim razvojnim projektima potpune i vjerodostojne?	10,7	32,0	52,0	4,0	1,3	8,6	36,2	48,3	3,4	3,4	13,7	41,2	43,1	2,0	0,0	5,3	25,0	57,9	3,9	7,9

%

Koji bi po vašem mišljenju bili najprikladniji informacijski kanali za predstavljanje gradskih razvojnih projekata? (Moguće je bilo odabrati 2 odgovora)	ekonomski sektor	stručnjaci	kultura & udruge	studenti
	Javni mediji	69,7	61,7	72,5
Tribine i predavanja	38,2	31,7	54,9	23,4
Društvene mreže	18,4	11,7	13,7	26,0
Internetske stranice	32,9	25,0	11,8	28,6
Info pult(ovi) na javnim gradskim prostorima	9,2	28,3	17,6	15,6
Prospekti/bilteni	1,3	6,7	5,9	9,1
Internetske stranice grada/županije	13,2	13,3	11,8	11,7
Internetske stranice udruga civilnog društva	5,3	6,7	3,9	0,0
Otvoreni telefon	3,9	3,3	0,0	5,2

%	ekonomski sektor					stručnjaci					kultura & udruge					studenti				
	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti
Tko bi trebao imati obavezu cjelovitog i kontinuiranog informiranja šire javnosti o gradskim razvojnim projektima?																				
* Grad	0,0	0,0	4,1	94,6	1,4	0,0	0,0	1,7	98,3	0,0	0,0	2,0	7,8	90,2	0,0	0,0	5,4	16,2	78,4	0,0
Županija	2,7	13,7	37,0	46,6	0,0	0,0	12,5	33,9	53,6	0,0	0,0	14,3	36,7	49,0	0,0	0,0	12,5	50,0	37,5	0,0
Država	7,1	27,1	40,0	24,3	1,4	0,0	31,4	27,5	37,3	3,9	0,0	20,4	40,8	36,7	2,0	1,4	32,9	41,4	21,4	2,9
Investitor	9,9	25,4	29,6	33,8	1,4	5,7	20,8	47,2	20,8	5,7	14,9	31,9	29,8	23,4	0,0	4,2	32,4	38,0	23,9	1,4
udruge civilnog društva	4,2	13,9	38,9	40,3	2,8	1,9	17,0	41,5	37,7	1,9	0,0	13,0	41,3	45,7	0,0	2,8	22,5	39,4	32,4	2,8
mediji	1,4	5,4	29,7	60,8	2,7	0,0	3,8	28,3	66,0	1,9	0,0	2,1	23,4	74,5	0,0	0,0	5,5	31,5	61,6	1,4
netko drugi. Tko?	5,6	11,1	0,0	0,0	83,3	7,7	0,0	0,0	7,7	84,6	20,0	0,0	0,0	0,0	80,0	0,0	0,0	0,0	25,0	75,0

* p<0,05

%	ekonomski sektor					stručnjaci					kultura & udruge					studenti				
	Izrazito sam nezadovoljan/a	Uglavnom sam nezadovoljan/a	Ni zadovoljan/a, ni nezadovoljan/a	Uglavnom zadovoljan/a	Izrazito sam zadovoljan/a	Izrazito sam nezadovoljan/a	Uglavnom sam nezadovoljan/a	Ni zadovoljan/a, ni nezadovoljan/a	Uglavnom zadovoljan/a	Izrazito sam zadovoljan/a	Izrazito sam nezadovoljan/a	Uglavnom sam nezadovoljan/a	Ni zadovoljan/a, ni nezadovoljan/a	Uglavnom zadovoljan/a	Izrazito sam zadovoljan/a	Izrazito sam nezadovoljan/a	Uglavnom sam nezadovoljan/a	Ni zadovoljan/a, ni nezadovoljan/a	Uglavnom zadovoljan/a	
Jeste li zadovoljni sa sadašnjim dijalogom između gradske uprave i građana kada je riječ o planiranju i razvoju Vašega grada?	28,4	37,8	25,7	8,1	0,0	29,8	43,9	14,0	10,5	1,8	42,0	38,0	12,0	8,0	0,0	21,6	36,5	35,1	6,8	0,0
Vjerojatno Vam je poznato da je u Dubrovniku nedavno proveden referendum o projektu izgradnje GOLSKOG igrališta na Srđu. Na taj način građanima je dana prilika da aktivno participiraju u planiranju razvoja njihova grada. Koji su po Vama osnovni razlozi da na referendumu nije sudjelovao više građana Dubrovnika	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti
Zasićenost sudjelovanjem na glasovanjima	9,7	23,6	37,5	22,2	6,9	14,0	24,6	36,8	22,8	1,8	4,0	38,0	40,0	14,0	4,0	16,4	31,5	30,1	13,7	8,2
Nezainteresiranost građana za problem očuvanje baštine	11,0	41,1	37,0	8,2	2,7	14,0	40,4	33,3	12,3	0,0	3,9	21,6	52,9	17,6	3,9	8,3	27,8	41,7	20,8	1,4
Nepoznavanje problema - manjak vjerodostojnih informacija	9,5	12,2	29,7	45,9	2,7	1,8	10,5	35,1	50,9	1,8	2,0	13,7	41,2	41,2	2,0	2,8	9,7	33,3	54,2	0,0
* Prerestriktivan zakonski okvir za provođenje referenduma (visok cenzus)	12,5	18,1	12,5	55,6	1,4	12,1	15,5	22,4	46,6	3,4	2,0	16,0	16,0	64,0	2,0	8,5	25,4	35,2	21,1	9,9
Neizravna potpora projektu	2,8	26,4	34,7	34,7	1,4	5,4	30,4	37,5	23,2	3,6	4,0	24,0	30,0	38,0	4,0	6,9	19,4	37,5	27,8	8,3
Nešto drugo. Što?	8,7	0,0	4,3	43,5	43,5	0,0	6,2	12,5	31,2	50,0	0,0	0,0	0,0	66,7	33,3	0,0	0,0	0,0	40,0	60,0

* p<0,05

%	ekonomski sektor					stručnjaci					kultura & udruge					studenti				
	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito	Ne mogu procijeniti
Smatrate li da će projekt GOLFSKOG igrališta na Srđu promijeniti vizuru grada?*	10,8	17,6	28,4	37,8	5,4	17,2	8,6	34,5	31,0	8,6	8,3	12,5	29,2	45,8	4,2	8,0	24,0	46,7	20,0	1,3
U kojoj mjeri su pojedini predjeli Srđa i njegove okolice dio dubrovačkog identiteta / kulturne baštine Dubrovnika?																				
tvrđava na Srđu	1,4	5,5	19,2	72,6	1,4	0,0	6,9	19,0	74,1	0,0	0,0	5,9	17,6	74,5	2,0	1,4	2,7	32,4	62,2	1,4
plato u zaleđu Srđa	21,1	25,4	32,4	21,1	0,0	22,4	22,4	32,8	22,4	0,0	8,0	26,0	42,0	22,0	2,0	9,7	26,4	43,1	16,7	4,2
* padine brda Srđ	0,0	12,5	20,8	66,7	0,0	1,7	5,2	22,4	70,7	0,0	0,0	2,0	25,5	70,6	2,0	4,1	24,7	35,6	34,2	1,4

* p<0,05

%	ekonomski sektor			stručnjaci			kultura & udruge			studenti		
	Da	Ne	Ne znam	Da	Ne	Ne znam	Da	Ne	Ne znam	Da	Ne	Ne znam
Biste li Vi osobno sudjelovali na nekom budućem referendumu kojim bi se odlučivalo o razvojnim projektima u Dubrovniku.	82,4	4,1	13,5	77,6	8,6	13,8	90,2	5,9	3,9	84,3	12,9	2,9

Spol	ekonomski sektor	stručnjaci	kultura & udruge	studenti
Muški	39,2	45,8	35,4	23,7
Ženski	60,8	54,2	64,6	76,3
Dob				
18-39	28,2	27,8	33,3	100,0
40-55	45,1	44,4	45,8	
56+	26,8	27,8	20,8	
Obrazovanje				
Bez odgovora	1,3	5,0	0,0	
Srednja škola	14,5	5,0	11,8	
Viša škola ili diplomski studij	17,1	1,7	9,8	
Fakultet ili diplomski studij	50,0	55,0	43,1	
Magisterij ili doktorat	17,1	33,3	35,3	